

Hoofdstuk 4: Mantiëk en magie (I)	2
4.1. Wat is werkelijk?	2
Een gedachte-experiment	2
Het spectrum	3
De hele werkelijkheid.....	4
Hoe werkelijk is wetenschap?	4
Wetenschap omvat niet alles.	5
Pater Damiaan	6
Falsificatie	7
Kettërs!	8
Behoort men aan paranormale fenomenen te geloven?	9
Een fictieve dialoog.....	10
Het kerstverhaal.....	11
Hypothesen en bewijzen.....	11
Een experimentele structuur.....	13
Geloof én kracht	13
Het redenaxioma	14
Geloof of axioma's?	15
Samengevat	15
4.2. Paranormaal waarnemen: mantiëk	16
4.2.1. 'Zien' en 'horen' op mantische wijze	16
Religieuze helderziendheid	16
Een differentiaal	16
De verbeelding	17
Een voorgevoel.....	18
Een waarneming.....	18
Een inwendige gesteldheid.....	19
Minimale indrukken, maximaal aanvoelen	19
Een stroom van woorden.....	19
Meetkundige figuren	20
Beroemde stoelenproeven	20
Het onze Vader.....	21
Een kruikje in terracotta	21
Een tovenaar voorspelt.....	21
De gele rookdoos.....	22
Een inwendige stem	24
Stemmen horen.....	25
Een raadpleging.....	25
Een wending.....	26
Een probleem	27
De concentratie.....	28
Wichelen	28
De grenzen van de onthulling	29
4.2.2. 'Fijne stof' als grond van mantiëk.....	29
Fijne stof in de geschiedenis	29
Hylisch pluralisme	30
Een verzwegen werkelijkheid?	30
De mens heeft vele lichamen.	31
Een fijnstoffelijke koord	33

Het etherische en het astrale zielelichaam	33
De uitstraling van de hand.....	34
Kirlianfotografie.....	35
4.2.3. Eidetische paranormale waarneming	35
Een ‘zien’ in de verbeelding	35
Ik zag alles in de kamer!	36
Het zien van de aura.....	36
Schoonheid ... en ellende.....	38
Sensitiviteit: een differentiaal	38
4.3. Paranormaal handelen: magie.....	39
4.3.1. Suggestie	39
Telegrammen.....	39
Een wil sterker dan de mijne	40
De overdracht van een gedachte	41
Het belang van retoriek	42
4.3.2. Magische experimenten.....	44
Een kikker	44
Een kompas	44
Een tak breekt af, een aap tuimelt	45
De gestolen ring	45
4.3.3. Genezingen.....	46
Een doorn	46
Een hartoperatie	47
Een ‘pokto’ toont zijn macht.....	48
Een gecompliceerde beenbreuk.....	49
4.3.4. Weermagieën.....	50
Het ijs doen breken.....	51
4.4. Mantië en magie I: Samengevat	51
Referenties hoofdstuk 4.....	52

Hoofdstuk 4: Mantië en magie (I)

Nemen we aan dat er zoiets als een natuurlijk, buitennatuurlijk en bovennatuurlijk niveau bestaat, “dat ze werkelijk zijn”, in de logica spreekt men van een ‘existentie’, dan kunnen we ons vragen stellen naar hun ‘essentie’ en nagaan hoe ze werkelijk zijn, of “hoe ze zijn”. Onze vooropstellingen moeten dan zo zijn dat ze ons inderdaad toelaten om niet alleen voor de profane, maar evenzeer voor de sacrale zijde open te staan. Dat brengt ons opnieuw bij een aantal beschouwingen met betrekking tot het paranormale, waar we hier dieper willen op ingaan.

Heel wat mantisch begaafde mensen stellen dat de basis van de werkelijkheid bestaat in een soort van fijne stof. Wie deze stof op één of andere wijze ervaart, bezit het vermogen tot helderwaarneming. Wie met deze fijne stof ook nog kan werken en ze kan omvormen, is een magiër.

Meteen zijn de drie grote thema’s van dit hoofdstuk opgesomd: Wat is werkelijk (4.1.), de paranormale waarneming (4.2.), en ten slotte het thema ‘magie’ (4.3.).

4.1. Wat is werkelijk?

Een gedachte-experiment

Op de vraag wat werkelijk is, wat echt bestaat, gaan we in met volgend experiment. We kunnen bij wijze van afspraak vooropstellen dat iets bestaat enkel als we het kunnen zien.

Komt iemand ons vertellen dat hij iets gehoord heeft, dan valt dit buiten onze definitie van wat wij als werkelijk beschouwen. Onze axiomatic, die beperkt is tot onze exclusief visuele waarnemingsmethode, laat ons inderdaad niet toe om wat buiten het zichtbare valt, vast te stellen. Misschien zou het na enige tijd en via indirecte waarnemingsmethoden toch mogelijk worden om bijvoorbeeld enige aanwijzingen te vinden ten gunste van het bestaan van geluiden. Mensen die beweren dat te ervaren zouden we 'hoorders' kunnen noemen. Ze zullen ons dan als paranormaal begaafd overkomen. Wellicht zou niet iedereen ze aanvankelijk ernstig nemen. Aanhoudende geruchten dat geluiden ook bestaan, maken dat we onze visuele waarnemingsmethode als de enige wijze om de werkelijkheid te leren kennen, aarzelend in vraag beginnen te stellen. En geleidelijk, na heel wat aanwijzingen, na woord en wederwoord, na stevige emotionele discussies, dwingen de omstandigheden ons om onze axioma's te herzien. We maken dan, breeddenkend als we menen te zijn, een andere en naar onze normen uiterst ruime afspraak: niet alleen geluiden, maar alles wat we met om het even welke der vijf zintuigen ervaren, heeft werkelijkheidswaarde en is dus 'iets'. We maken ons sterk dat we nu alles wat "waar is" echt bereiken en dat we zo eindelijk alle werkelijkheid vatten. Niets, maar dan ook niets valt buiten deze waarneming, zo menen we. We verheugen er ons op dat wij de initiatiefnemers én de getuigen zijn van zulk een grote omwenteling in onze kennis. Met een zekere tevredenheid bouwen we geleidelijk een heel stevig en gefundeerd beeld op van de werkelijkheid. De algemene bijval waarmee dit wereldbeeld door de onderzoekende gemeenschap ontvangen en bij herhaling bevestigd wordt, sterkt ons voortdurend in onze overtuiging dat onze vooropstellingen wel degelijk de juiste zijn. En wie daar nog kritiek op heeft, zo stellen we zelfzeker, die is echt niet van deze wereld.

En wat blijkt? Sommigen durven inderdaad onze bevindingen in vraag stellen. Want elk zintuig, zo beweren ze, laat slechts dat deel van wat bestaat kennen, waarop het afgestemd is. Maar dat met onze vijf zintuigen alle, maar dan ook alle werkelijkheid gevat wordt, blijft zeer de vraag. Het is een onbewezen veronderstelling. Want stel dat sommige mensen inderdaad een ons nog onbekend zintuig meer zouden hebben? Wat zouden ze dan waarnemen? Zouden ze dan ook nog andere aspecten van wat ook 'werkelijk' is, vaststellen? Dat brengt ons weer bij een vorm van paranormale waarneming. En de ellende is dat we dan opnieuw onze toch al zo ruime vooropstellingen in vraag moeten stellen. Het lijkt wel of een mens zijn zo moeizaam verworven zekerheden andermaal moet prijsgeven. Gemakkelijk is anders.

Fridtjof Nansen, de bekende poolreiziger, *Onder de Eskimo's*¹, schrijft over de opvatting der Innuït: "De ziel is slechts zichtbaar voor een bepaald zintuig, dat alleen mensen met bijzondere gaven bezitten". Daar staan we dan met onze vijf zintuigen. En Nansen is verre van de enige die dat vermeldt. Zovele andere culturen getuigen eveneens van een extra zintuig. Ook heel wat mensen in onze eigen cultuur, tenminste als ze recht van spreken krijgen en niet vrezend belachelijk gemaakt te worden, beweren ooit in hun leven een indringende paranormale ervaring te hebben gehad.

Een sluitend en stevig gefundeerd antwoord op 'wat werkelijk is', lijkt inderdaad verre van eenvoudig. De werkelijkheid mag dan al gegeven zijn, ze ten volle recht doen en ze laten zijn wat ze echt is, blijft een hele opgave.

Het spectrum

Illustreer we wat werkelijk is met wat men in de natuurkunde het "elektromagnetisch spectrum" noemt. Afhankelijk van de frequentie der golven spreekt men achtereenvolgens van geluidsgolven, radiogolven, radargolven, infrarode straling, zichtbaar licht, ultraviolette straling, röntgen- en gammastraling. Zo zijn golven met een golflengte tussen 100 000 meter en 1 000 000 meter hoorbaar voor het menselijke gehoor. Golven met een lengte tussen 280 en 780 nanometer - 1 nanometer is één miljardste van een meter - tonen zich in het zichtbare

licht als de kleuren van de regenboog: van rood (780 nanometer), over oranje, geel, groen, indigo tot violet (380 nanometer). Andere golflengtes zijn niet direct waarneembaar maar kunnen via diverse meetinstrumenten aangetoond worden. En misschien bedenkt de mens nog ooit instrumenten die de grenzen van onze waarneming verruimen, zodat het bestaan van nog grotere en nog kleinere golflengten kan aangetoond worden. Zouden we nu vooropstellen dat enkel datgene werkelijk is wat onze zintuigen ons rechtstreeks vertellen, dan zou van het zo omvangrijke elektromagnetische spectrum slechts een uiterst klein deeltje, enkel het zichtbare en het hoorbare, worden waargenomen. Met onze klassieke zintuigen bereiken we duidelijk niet 'alle' werkelijkheid.

De krant *Le temps* van 2 mei 2012, 35, schrijft dat een aantal foto's van nevels en sterrenstelsels, genomen door de Hubbletelescoop, inderdaad verbazend zijn. Toch zijn ze slechts 'echt' tot op een zekere hoogte. De wijze van hun inkleuring is het resultaat van onderlinge afspraken, gemaakt om ruimteobjecten weer te geven. De vorm waarmee deze nevels zich tonen heeft dan weer te maken met de techniek die gebruikt wordt om ze waar te nemen. Zo zien we de Krabnevel in de vorm van een klok als hij gefotografeerd wordt met x-stralen, als een onregelmatige vorm bij een gewone optische waarneming en als een zeer grillig patroon doorheen een infraroodkijker. Dit illustreert dat het antwoord op de vraag "wat is werkelijk?" niet zo eenvoudig is. Wat zich toont, wordt mee bepaald door de wijze van waarneming of de aangewende techniek, én de erbij horende theorie.

De hele werkelijkheid

Nemen we nog een voorbeeld. We scheppen met een net in de zee. We spreken af dat enkel wat we hierin vinden, 'bestaat'. Maar dan is zo een bestaan afhankelijk van de grootte van de mazen van het net. Hoe groter de mazen, hoe minder 'werkelijkheid' we aantreffen en hoe kleiner de mazen, hoe meer we doordringen in 'alles wat hoe dan ook bestaat'.

Uiteindelijk zouden we onze vooropstellingen zo kunnen uitbreiden dat we een schepnet zonder mazen gebruiken, zodat niets ons nog ontglipt. Zulk een erg ruime definitie van wat werkelijk is, vinden we juist in de zijnsleer, die het heeft over "het zijn" van alle dingen. Daar omvat ons 'net' de hele werkelijkheid. Een wens, een droom, een onzinnige bewering, een gedachte, een lege verzameling... van elk afzonderlijk kunnen we zeggen dat het iets 'is' en daarom is het volgens de zijnsleer "een werkelijkheid". Het object der ontologie – ontologie is een andere naam voor 'zijnsleer' – kent inderdaad geen beperkingen.

Het brengt ons op een manier weer bij de ABC-theorie (2.2.). A staat hierbij voor het geheel van de werkelijkheid. De 'B' bevat onze vooropstellingen en C tenslotte is dat deel van de gehele werkelijkheid dat zich onder die voorwaarden toont. Zo stelde ook Sterly het: "Onze voorstellingen omgeven ons als een schild waarachter wij enkel waarnemen wat wij met onze moderne, westerse rede kunnen verklaren". Onze axioma's beïnvloeden onze waarneming. Nog anders gezegd: Andere axioma's trekken geleidelijk andere aspecten van de werkelijkheid bloot. Eens gevormde vooropstellingen van de werkelijkheid leiden een hardnekkig en weinig soepel leven. Maar de eis is ook niet min: een levensvisie onderzoeken op haar werkelijkheidswaarde, eventueel onze visie aanpassen. De ideale situatie zou zijn dat onze B van die aard is, dat C weerspiegelt wat in A gegeven is. We spraken al eerder van de spiegelmens (2.3.). Zo stemt het beeld dat we van de werkelijkheid hebben, overeen met die werkelijkheid zelf.

Hoe werkelijk is wetenschap?

Verwijzend naar het voorbeeld van het schepnet, kunnen we de vraag "hoe werkelijk is wetenschap?" enigszins herschrijven als: "Wat zijn de mazen van het net der wetenschap?" Anders gezegd: wanneer is iets wetenschappelijk, of wat zijn de vooropstellingen van de wetenschap? Zo moet wetenschap bijvoorbeeld vatbaar zijn voor onderzoek door "de

onderzoeksgemeenschap”. Wetenschappelijk onderzoek is bij voorkeur voor herhaling vatbaar. Een fenomeen krijgt een wetenschappelijke status als andere onderzoekers in identieke omstandigheden tot identieke besluiten komen. Deze strenge criteria maken dat datgene wat wetenschappelijke erkenning heeft, degelijk en stevig gefundeerd is en waar men kan op voortbouwen. Het mag echter duidelijk zijn dat haar terrein dan niet de hele werkelijkheid omvat, maar slechts dat deel van al wat ‘is’ dat niet door haar mazen glipt en aan haar vooropstellingen beantwoordt. Wetenschap die dat erkent, zo stelden we (1.4.1.), is zich bewust van haar methodische grenzen en beperkingen. Men zegt dat zulk een houding strookt met een echt wetenschappelijke geest.

Een vorm van ‘wetenschap’ die enkel - let op het exclusieve - bestaansrecht geeft aan wat aan haar axioma’s beantwoordt, moet eerst bewijzen dat ze met haar begrensde vooropstellingen inderdaad de hele werkelijkheid omvat. Met andere woorden: ze moet dan kunnen aantonen dat haar natuurwetenschappelijk model het enige is en dat het alle werkelijkheid insluit. Maar hoe zoiets bewijzen? Hoe op een natuurwetenschappelijke wijze aantonen dat de natuurwetenschap de enig geldige vorm van kennen bezit? Dat lijkt wel een kringredenering: wat te bewijzen is wordt reeds als gekend vooropgesteld.

Onze traditionele zintuigen informeren ons over dat deel van de werkelijkheid waarop ze elk afzonderlijk zijn afgestemd. Maar waarop kunnen we steunen om te beweren dat al die delen samen de totaliteit van de werkelijkheid omvatten en er niets buiten valt? Dat vereist een gezichtspunt dat dat van onze zintuigen overstijgt. Ieder ‘bewijs’ dat enkel op onze zintuiglijke waarnemingen steunt, is dan ook ontoereikend. Wie vooraf axiomatisch stelt dat onze zintuigen alle werkelijkheid vatten, besluit uiteraard dat er buiten onze zintuiglijke kennis geen werkelijkheid meer te vinden is. Maar dat is denken in een kringetje. Het lijkt klaar dat met eindige axioma’s de oneindigheid niet te vatten is.

Men hoort het bij herhaling: één of andere wetenschapper spreekt zich uit over een merkwaardige genezing of een paranormaal gebeuren en verklaart onomwonden dat het niet wetenschappelijk is. Hierin heeft hij uiteraard gelijk. Maar dat is niet het laatste woord dat er kan van gezegd worden. De echte vraag is of wetenschap alle werkelijkheid omsluit: gij, wetenschapper, bewijs eerst dat uw model van wetenschap het enige model is dat werkelijkheid en alle werkelijkheid bereikt, inclusief het paranormale. Zolang dat bewijs niet geleverd is, is uw uitspraak niet meer dan een mening, naast andere.

Wetenschap omvat niet alles.

Welk wetenschappelijk bewijs kan een natuuronderzoeker bijvoorbeeld voorleggen om aan te tonen dat zijn of haar partner hem of haar graag ziet? En toch is dat het fundament van een goede relatie. Onze meeste bestaanszekerheden zijn van niet-wetenschappelijke aard. Zo kan een kind opgroeien met de overtuiging dat zijn ouders hem graag zien en dat zijn vader en zijn moeder van elkaar houden, zonder dat dit op een echt wetenschappelijke wijze kan bewezen worden. Hoe bewijzen dat men met natuurwetenschappelijke middelen kan oordelen of God en de ziel bestaan, of dat mantische getuigenissen al of niet waar zijn?

Als een wetenschapper beweert dat mantiek op geen wetenschappelijke grond steunt, dan heeft hij overschot van gelijk. Mantiek heeft inderdaad geen wetenschappelijke pretenties en kan ook niet aan de axiomatiek der wetenschap voldoen. Als een wetenschapper echter beweert dat mantiek niet bestaat omdat het geen wetenschappelijke grond heeft, maakt hij een methodische fout. Wetenschap oordeelt of iets al of niet wetenschappelijk is, of het aan de axiomatiek van de wetenschap voldoet. Niet of het in het geheel van de werkelijkheid al of niet bestaat. Spreekt de wetenschap toch een ontologisch oordeel uit, dan maakt ze een irreële sprong en vervalt ze in een ideologie, in ‘een methode’ die zich ten onrechte als de enige geldige waant. Kortom: wetenschap is uiterst precies maar beperkt. Ze omvat niet de hele werkelijkheid maar slechts een deel.

Lezen wij A. Chalmers, (1939/...), Brits filosoof, *Wat heet wetenschap*², (*De wetenschap is niet noodzakelijk superieur aan andere gebieden*). Hij heeft het daar over de wetenschapsleer van de Oostenrijkse filosoof en wetenschapstheoreticus P. Feyerabend (1924/1994). Deze klaagt er terecht over dat verdedigers van de wetenschap van oordeel zijn dat wetenschap superieur is aan andere vormen van kennis, zonder die andere vormen voldoende te onderzoeken. Het oppervlakkigste onderzoek en de meest ondegelijke argumenten worden als een voldoende reden geduid om er niet te moeten op ingaan. Volgens Feyerabend kan magie, bijvoorbeeld in de vorm van astrologie of voodoo, evengoed geldige kennis bevatten. Hij stelt dat wetenschappelijke kennis niet noodzakelijk degelijker is dan niet-wetenschappelijke kennis.

Het hangt er dan uiteraard van af hoe men wetenschap definieert - breed of eng - om te beweren dat magie er al of niet bij hoort. Volgens de wetenschappelijke axiomatiek, hierboven aangehaald, is magie duidelijk geen wetenschap in de strikte zin.

George Sarton, (1884/1956) Belgisch scheikundige en wetenschapstheoreticus met wereldfaam en auteur van *The history of the sciences* (De geschiedenis der wetenschappen), stelt zoals al gezegd (2.2.), bij het nagaan van Galilei's biografie vast dat deze grote baanbreker der moderne wetenschap weigerde de invloed van de maan op de getijden zelfs maar te onderzoeken. En dit uit vrees dat men de astrologie, die hij had afgewezen, daardoor zou kunnen bevestigen. Waarop Sarton: "Zoiets is geen haar beter dan bijgeloof". Zoals bekend worden de getijden wel degelijk veroorzaakt door de stand van de maan.

K. Hübner, *Die Wahrheit des Mythos*³ (De waarheid van de mythe), schrijft: "De moderne wetenschap is niet de meerdere van de mythe, noch op het gebied van waarheidsgehalte, noch op het gebied van rationaliteit. (Opm.: de term 'mythe' betekent hier een sacraal verhaal met werkelijkheidswaarde, en dit met betrekking tot religie, magie of mystiek. We komen er nog op terug in 5.1.2.). Beiden vertrekken van vooropstellingen die even onbewijsbaar zijn. De mythe is even logisch samenhangend als het wereldbeeld van de wetenschap. Het verklaringsvermogen van de mythe is zelfs nog meer holistisch, meer omvattend dan dat van de moderne wetenschap. De mythe kan ook zagezegde toevallige gebeurtenissen verklaren, dankzij een beroep op 'occulte' verborgen gebeurtenissen". De mythe zegt esoterisch, slechts voor ingewijden bestemd, wat alleen door hen gevaarloos kan aanhoord worden.

Pater Damiaan

In de marge van de heiligverklaring van Pater Damiaan beweerde een kankerpatiënte spontaan te zijn genezen na gebeden tot hem te hebben gericht. Een medisch wetenschapper verklaarde op tv in dit verband dat het wetenschappelijk gezien onzin is dat bidden tot genezing zou kunnen leiden en dat een bewering in die zin in elk medisch tijdschrift zal geweerd worden.

Weer gelden dezelfde opmerkingen als hierboven. Gezien de uiterst strenge axioma's van de wetenschap is die uitspraak juist. De vooropstellingen der wetenschap laten inderdaad niet toe om oorzakelijk van het zeggen van gebeden tot een genezing te besluiten. De echte vraag is weer of de genezing hiermee in het geheel van de werkelijkheid dan maar moet ontkend worden. Indien de wetenschap dat zou doen, dan moet zij het sluitende wetenschappelijke bewijs leveren dat het ook buiten het domein der wetenschap onmogelijk is. Dat bewijs is tot op heden niet geleverd. De mogelijkheid dat er andere dan wetenschappelijke factoren aan het werk zijn, is dus niet bij voorbaat uitgesloten.

*Test gezondheid*⁴ schrijft over "gebed en gezondheid" het volgende: "In de medische nieuwtjes van vorig nummer hebben we een Amerikaans onderzoek samengevat, waaruit zou

moeten blijken dat bidden voor een zieke bijdraagt tot zijn herstel, zelfs als die zieke niet weet dat er iemand voor hem bidt. We kregen een aantal reacties van lezers die vinden dat wij in bijgeloof terugvallen en die ons een gebrek aan kritische zin verwijten.” Ook Professor Verraes (universiteit Gent) stelt dat men op grond van zeer redelijke argumenten kan betwisten dat deze Amerikaanse studie ook maar iets bewijst. Deze “zeer redelijke argumenten” worden in *Test gezondheid* niet vermeld. Het mag duidelijk zijn dat een nominalistische visie op de werkelijkheid niet anders kan dan een verband tussen “bidden en herstel”, als bijgeloof en als een gebrek aan kritische zin bestempelen.

Ook in de krant *De standaard*⁵ (5/11/2012) lezen we een gelijkaardig verhaal. Naar aanleiding van een dispuut met één van haar medewerkers stelt de katholieke universiteit Leuven: “Wie aan een universiteit werkt, moet de standaarden van het wetenschappelijk werk onderschrijven. Wie een website beheert waarop staat dat je van een congenitale hartafwijking kunt genezen door handoplegging, hoort niet thuis aan een wetenschappelijke instelling.”

Gezien haar axiomatic kan de wetenschap niet anders dan het onwetenschappelijke karakter van een handoplegging benadrukken. Maar dat neemt niet weg dat andere dan wetenschappelijke factoren aan het werk kunnen zijn. Hoe kan wetenschap een oordeel vellen over processen die buiten haar vooropstellingen en buiten haar domein liggen? Doet zij dat toch, dan overschrijdt ze haar grenzen en wordt ze een ideologie. In haar axiomatic doorgeredeneerd, zou dat betekenen dat al het paranormale, alle religieuze krachtwerkingen, alle handopleggingen en alle magie gewoon ontkend worden. Wat blijft er van Jezus' mirakels, van zijn lijden en dood, zijn nederdaling ter helle, zijn verrijzenis en hemelvaart nog over indien ook hier de standaarden van wetenschappelijk werk moeten onderschreven worden? Wat rest er dan van de vele getuigenissen van de magieën der volkeren? Menig gelovige zal zeggen dat dan datgene wat nog rest aan 'religie' niet meer is dan een psychologisch en sociologisch en folkloristisch gebeuren zonder ook maar het minste contact met een hogere werkelijkheid. Heel wat patristische en scholastische denkers zullen het dan hebben over een verraad en een contradictie: zij zullen in hoge mate betreuren dat het juist een katholieke universiteit is die het christelijke denken op een ernstige wijze ontkracht. En wellicht zullen zij veel liever verwijzen naar *Mattheus 7:15/20* waar de evangelist het heeft over het enige beginsel der logica dat Jezus aanbevolen heeft: “Aan hun vruchten zult gij ze kennen”. Laten we wie beweert de handen te kunnen opleggen, rustig zijn of haar werk doen, en oordelen we daarna en in functie van de bereikte resultaten.

Met een wereldbeeld dat ruimte laat voor een hylisch pluralisme en een dynamistische levensopvatting worden de grenzen der harde wetenschap in ruime mate overschreden. Voor onze Westerse cultuur blijft het in vraag stellen van haar al te materialistische vooropstellingen echter een zeer zware opgave.

Falsificatie

Karl Popper, (1902/1994), de befaamde wetenschapstheoreticus, gelooft veel meer in falsificatie, in een toetsing met negatief resultaat, dan in verificatie. In zijn *Logik der Forschung*⁶ (Logica van het onderzoek), schrijft hij dat de natuurwetenschappen niet uit een stellig en zeker weten bestaan, maar uit gedurfde hypothesen. Zijn stelling: “Indien een bewering ‘falsificeerbaar’ of op haar zwakke punten weerlegbaar is, dan is zij wetenschappelijk”. De term ‘falsificeerbaar’ betekent niet ‘vervalsbaar’ maar ‘weerlegbaar’. De wetenschap is nooit méér dan de wetenschap van een ogenblik. Tien jaar geleden was ze niet wat ze nu is en binnen tien jaar zal ze er weer anders uitzien dan nu. Zij wordt herleid tot enerzijds theorieën die aan kritiek sterke weerstand bieden en na verloop van tijd betere benaderingen van de waarheid zijn dan andere, en anderzijds tot de verslagen van de toetsingen van die theorieën. Hier wordt de zekerheidsgraad herleid tot een kritisch minimum.

Iedere falsificatie, ieder bewijs dat toont dat een vooropstelling fout was, kan ook beschouwd worden als vooruitgang op het gebied van kennis. Men weet tenminste hoe men het voortaan niet moet aanpakken. In tegenstelling tot het klassieke rationele triumfalisme dat meende alles te kunnen bewijzen, is men zich nu veel meer bewust van een ‘fallibilisme’, van een feilbaarheid.

Ook C.S. Peirce, (2.3.) was zich hiervan bewust. Vandaar dat hij als hoofdkenmerk van wetenschappelijkheid een “external permanency”, een uitwendige, een buiten en onafhankelijk van onze mening gesitueerde duurzaamheid, vermeldde. Discussie, ja, toetsing, met weerlegging ook, maar “in the long run”, op de lange duur, dringt de objectieve werkelijkheid door.

Illustreer we het belang der falsificatie met volgend merkwaardig bericht. In de loop van 1990 wijdt *The New England Journal Of Medecine* een artikel over hydergine. Tot augustus 1990 was hydergine het elfde meest voorgeschreven geneesmiddelen ter wereld. Het was twintig jaar lang in de handel. In de VSA was het zelfs het enig toegestane geneesmiddelen voor Alzheimerpatiënten bij wie het een aantal symptomen (o.m. geheugenverlies) moest tegengaan.

Nadat het zo lang in gebruik was, werd het bij tachtig proefpersonen getoetst. Een groep kreeg hydergine toegediend, een andere groep kreeg een placebo. Noch artsen noch patiënten wisten wie wat gekregen had. Dan bleek dat degenen die hydergine gekregen hadden, sneller aftakelden dan degenen die men een placebo had toegediend. Voor de onderzoekers van de medische faculteit van The University of Colorado was de uitslag een puur raadsel: twintig jaar lang diene artsen hydergine toe zonder blijkbaar op de ‘falsificatie’ of liever de ‘falsificaties’ (meervoud) te letten in het geloof dat het geneesmiddel ‘werkt’. Men begrijpt niet hoe de firma de toetsingen heeft doorgevoerd vooraleer hydergine op de markt te brengen. Niet zonder de propaganda bij de artsen, - propaganda die blijkbaar alleen deed letten op de ‘verificaties’ en de ‘falsificaties’ verwaarloosde. Een voorval als dat met de hydergine toont aan dat Karl Popper ‘s falsificationisme op feiten steunt.

Ketters!

In het hoofdstuk met betrekking tot de vooropstellingen (2.3.) vermeldden we het verregaande onbegrip dat sommige wetenschappers ondervonden bij hun wetenschappelijke arbeid. Ook in die middens reageert men niet steeds met uitwendige duurzaamheid, maar denkt men wel eens rechtzinnig, eigenzinnig of voorkeursgezind.

Verwijzen we bijvoorbeeld naar J. Margolis, *Ces savants excommuniés*⁷ (De uitgesloten geleerden). Beperken we ons tot een steekproef uit een vertaling van een artikel, verschenen in de *Sunday Times*.

“Voordat men hun theorie aanvaardde, werden L. Pasteur (1822/1895), de stichter van de microbiologie, en A. Einstein (1879/1955), bekend om zijn relativiteitstheorie, als “gevaarlijke afwijkingen” afgedaan. Toen de uitvinder Th. Edison (1847/1931) zijn elektrische lamp toonde, werd hij van ‘mystification’ (misleiding) beschuldigd. De gebroeders Wilbur (1867/1912) en Orville (1871/1948) Wright, die met een zelfgebouwd vliegtuigje voor het eerst in de geschiedenis een gemotoriseerde vlucht hadden gemaakt, werden twee jaar lang niet eens geloofd “want de wetenschap had uitgemaakt dat een machine, indien zij zwaarder weegt dan de lucht, onmogelijk kan vliegen”. Toen de aardkundige Alfred Wegener (1880 /1930), de theorie over de ‘drift’ der vaste landen, de beweging die de continenten ten opzichte van elkaar maken, voordroeg, werd hij belachelijk gemaakt.” Tot zover The Sunday Times.

De krant *De standaard*⁸ van 6 november 2013 staat stil bij de door Steven Claes ontdekte nieuwe gewrichtsband in de knie. In een artikel getiteld: “Hoe hebben ze hier zolang naast kunnen kijken?” zegt Claes hierover: “Aanvankelijk kregen we onze vondst lastig verkocht, zeker niet aan het establishment. De grote orthopedische bladen wilden ons onderzoeksverslag tot onze frustratie niet publiceren. Toen hebben we de trucs van de sociale media gebruikt en een video gepost ...”. Een bekende figuur uit de voetbalwereld zei ooit dat iets maar ‘echt’ is wanneer het op tv is geweest. Blijkbaar gaan sommigen die tot het establishment behoren pas echt in op een onderzoeksverslag wanneer ze er van buiten af toe gedwongen worden. En iedereen kan voor zichzelf dit lijstje met vele voorbeelden verder aanvullen.

In een door T. Edwards ontworpen tv-reeks ‘*Heretic*’ (BBC 2) werd de vraag gesteld: “Hoe behoren geëerbiedigde wetenschappelijke instellingen te reageren wanneer befaamde wetenschappers revolutionaire theorieën verdedigen?” De reeks toont zes ‘ketteren’ (‘heretics’) die per toeval een nieuwe waarheid ontdekten die haaks stond op de gevestigde wetenschappelijke meningen. Deze ‘ketteren’ werden daardoor uit dat milieu gestoten.

J. Maddox, fysicus en hoofdredacteur van het tijdschrift *Nature*, reageert als volgt: “Ruprecht Sheldrake, die in zijn *A New Science of Life* (Een nieuwe wetenschap van het leven), de morfogenetische velden als hypothese voordroeg, vervangt wetenschap door magie. Zoiets mag met dezelfde termen veroordeeld worden als de termen die de pausen gebruikten bij de veroordeling van Galilei, en wel om dezelfde redenen: het is ketterij”.

En L. Wolpert, prof medische biologie, zegt: “Het is een absurde reeks! De wijze waarop de uitzendingen voorgedragen werden, doen mij uitzinnig van woede worden. Ik heb mij categoriek tegen deze reeks verzet.”.

Het komt meer dan verbazend over zo een taal te horen. Maar het verraadt een mentaliteit bij “degenen die het weten” in wetenschappelijke middens. Het is alsof een Maddox nog niets verder gevorderd is sinds Galilei’s veroordeling. Merken we nog op: Maddox beklemtoont zelf duidelijk dat Sheldrake zijn begrip “morfogenetisch veld” nog maar als een hypothese voordraagt, dit is als een nog niet gevestigde waarheid. Het begrip “morfogenetisch veld” houdt in wat volgt. Eens dat ergens op aarde een biologisch wezen een grens kon overschrijden en iets nieuws invoerde, stelt men vast dat op andere plaatsen in de wereld wezens van dezelfde soort, eenzelfde overschrijding gemakkelijker vertonen en dit zonder direct fysisch contact met het baanbrekend wezen. Concreet: als proefdieren in Toronto er een bepaalde tijd over doen om iets nieuws te leren, dan doen gelijkaardige proefdieren in Sydney er nadien minder lang over om hetzelfde te leren. Het feit dat het nog slechts om een hypothese ging, had Maddox toch wel tot voorzichtigheid moeten aanzetten.

Behoort men aan paranormale fenomenen te geloven?

Indien, binnen de wereld der wetenschappers en denkers, één ding fel omstreden is, dan is het uitgerekend de paranormale ‘wetenschap’. Men zegt vaak ‘parapsychologie’; veel beter is echter te spreken van ‘paranormologie’, want paranormale fenomenen zijn parafysicaal, para-chemisch, parabiologisch, parapsychologisch, parasociologisch, enz.

Men kan vooropstellen dat alleen de experimentele methode zoals zij zich in de natuurwetenschap heeft ontwikkeld, de enige geldige manier van kennisverwerving is. Wil men zo paranormale fenomenen bestuderen, dan gaat men niet uit van die fenomenen zelf, maar van een natuurwetenschappelijke axiomatic die daar niet is op afgestemd. Dan heeft men uiteraard ook geen contact met het niet-wetenschappelijke, paranormaal te bestuderen object. Maar hoe kan men zinvolle uitspraken doen over datgene wat men niet kent en eigenlijk ook niet wenst te onderzoeken?

Wij halen één tekst aan tussen uiterst vele. “Behoort men aan paranormale fenomenen te geloven?” Om eens en voorgoed de zaak op te klaren, vermenigvuldigen wetenschappers van alle landen experimenten zonder enig vooroordeel. Maar zij hebben nog nooit ook maar de minste buitennatuurlijke werkelijkheid vastgesteld, en dit ondanks hun openheid van geest.” Aan het woord is: *Science et vie* 959 (1997: augustus), 56. Het nummer is overigens een speciaal nummer: *Paranormal. La grande explosion (enquête aux frontières de la science)* (Het paranormale. De grote explosie (onderzoek aan de grenzen van de wetenschap)). Het tijdschrift geeft toe dat het paranormale sinds enkele decennia een zeer groot succes kent. Vooral New Age (Nieuw Tijdperk; zie 3.1.) moet het natuurlijk ontgelden: New Age is een strekking die zich afzet tegen een al te materialistisch en rationalistisch wereldbeeld en een aantal oude filosofieën opnieuw wil invoeren. Deze ‘nieuwe religie’ - zonder kerk - wordt gekenmerkt door de gedachte dat geest, lichaam, materie, de aarde en het heelal één enkele ‘Entité’ - vertalen wij door ‘werkelijkheid’ - uitmaken.

Het is overduidelijk dat het absolute oordeel van *Science et vie*, dat hierboven over het paranormale geveld wordt, enkel steunt op modellen van natuur-, geestes- of menswetenschappelijke aard die niet opgewassen zijn tegen het paranormale object dat zij bestuderen. Met andere woorden: de criteria, die een aantal wetenschappers aanwendt om te kunnen oordelen over het werkelijkheidskarakter van het paranormale, zijn zodanig dat eigenlijk nooit ook maar het kleinste paranormale fenomeen als paranormaal kan doorkomen. De experimenten zijn zo opgezet dat zij de axiomatic van de feitelijke, gevestigde wetenschap enkel bevestigen.

Een fictieve dialoog

Een gelovige (G.), is in gesprek met een wetenschapper (W.)

G. - Jij bent wetenschappelijk ingesteld?

W. - Inderdaad, mij maak je niets wijs, ik houd van harde evidenties.

G. - En geeft wetenschap die zekerheden?

W. - Wees daar maar van overtuigd.

G. - Hoe ga je dan te werk?

W. - Ik ga de feiten na, dan stel ik hypothesen voorop en die tracht ik te bewijzen.

G. - Je gelooft dus dat alles wat zich voordoet een reden heeft?

W. - Zo is het: alles heeft zijn voldoende reden.

G. - Waarom zeg je zoiets?

W. - Omdat het zo is.

G. - Hoe weet je dat dan?

W. - Door het redenaxioma zelf, dat zegt dat alles een reden heeft.

G. - Wat is je voldoende reden om op dat axioma te steunen?

W. - Ja, weer dat axioma.

G. - Je neemt het dus aan zonder het te kunnen bewijzen?

W. - Eigenlijk wel, het is ook een axioma, een vooropstelling. Zoiets bewijs je niet. Het spreekt voor zich.

G. - Ik begrijp het. Om dat redenaxioma te bewijzen zou je er al een beroep moeten op doen.

W. - Zo is het.

G. - Een cirkelredenering dus?

W. - Ja eigenlijk wel, een beetje zoals een hond die achter zijn staart loopt.

G. - Je neemt dus aan, je gelooft bij wijze van spreken, dat het axioma evident is?

W. - Ja, eigenlijk wel.

G. - Maar dan is je overtuiging gebaseerd op een geloof?

- W. - Ja, nu je het zegt. Zo kun je dat wel stellen.
 G. - Je kunt je uitgangspunt dus niet echt wetenschappelijk bewijzen?
 W. - Neen, niet echt.
 G. - Wel, mijn religieuze overtuiging is ook gebaseerd op geloof. Ik kan dat evenmin wetenschappelijk aantonen.
 W. – Daar zeg je me wat! Hoe ga je dan te werk?
 G. - Wel, ik ga de feiten na, dan stel ik hypothesen voorop en die tracht ik te bewijzen.

Tot zover deze fictieve dialoog. Beiden, zowel de wetenschapper als de gelovige, gaan hier de feiten na, stellen hypothesen voorop en trachten die te bewijzen. Hun beider methode doet een beroep op logisch redeneren en is dus rationeel. Toch is er een verschil. De wetenschapper wil een bewijs met streng wetenschappelijke en algemene geldigheid. Dit is uiteraard een ideaal, maar niet steeds bereikbaar. Experimentele wetenschap ontzegt zich door haar ultrastreng informatiesysteem de toegang tot andere dan publieke experimenten. De gelovige zal hier al tevreden zijn wanneer hij via individuele aanwijzingen, via waarneming of gewaarwording, tot een zekere overtuiging, tot een geloof, komt. Zulk een overtuiging is dan voor hem persoonlijk wel geldig, maar daarom zeker niet universeel aanvaardbaar.

“Kon toch maar iedereen profeet (opm.: ziener op dat hoge niveau) zijn”, zo zuchtte Mozes in zijn tijd al (zie 2.4). Dan kon iedereen de stem van God horen, dan werd ze wel universeel aanvaardbaar en was iedereen overtuigd van haar werkelijkheidswaarde. Dat hoge zienschap is echter het resultaat van een langdurige en moeizame ontwikkeling samen met een sterk doorgedreven ethische levenswandel.

Het kerstverhaal

Nemen we het verhaal van de geboorte van Jezus als voorbeeld van zulk een niet-universeel geldige overtuiging (*Matt 2:1/12*). Geven wij vooreerst de tekst.

“Toen Jezus te Bethlehem geboren was, in de dagen van Koning Herodes, kwamen er Magiërs uit het oosten te Jeruzalem. Zij zeiden: “Waar is de vorst der Joden, die onlangs geboren is? Want wij hebben zijn ster gezien, in het Oosten. Wij zijn dan ook gekomen om hem te aanbidden.” Toen koning Herodes dit vernam, doorvoer hem een huivering, die ook heel Jeruzalem doorvoer. Hij verzamelde dan ook alle opperpriesters en schriftgeleerden en stelde hen de vraag waar juist de Christus geboren zou worden. Dezen antwoordden: “In Bethlehem van Juda! Want door de profeet (opm.: *Mikeas 5:1*) is het volgende geschreven: En gij Bethlehem, land van Juda, gij zijt waarachtig niet de minste onder de hoofdplaatsen van Juda! Uit u immers zal een vorst voortkomen, die de herder van Israël, mijn volk zal zijn. Daarna ontbood Herodes in alle geheim de magiërs, lichtte zich nauwkeurig in over de juiste tijd waarop de ster hun verschenen was. Hij stuurde ze naar Bethlehem, met als opdracht: “Ga met zorg navraag doen naar het kind. Eens dat gij het gevonden hebt, meld het mij want ik ga het dan op mijn beurt aanbidden”. Na deze uitspraken van de vorst begaven zij zich op weg. En zie, de ster die zij in het Oosten gezien hadden, ging voor hen uit tot op het ogenblik waarop zij op de plaats waar het kind zich bevond, bleef stilstaan. Bij het zien van de ster waren zij buiten zichzelf van vreugde. Zij gingen het onderdak binnen en zagen het kind, met zijn moeder Maria. Zij wierpen zich ter aarde neer om het kind te aanbidden. Daarna openden zij hun kistjes en boden het kind goud, wierook en mirre aan. Hierna, in een droom gewaarschuwd om Herodes niet meer op te zoeken, vertrokken zij, langs een andere weg, naar hun land terug.” Tot zover deze evangelietekst.

Hypothesen en bewijzen

“De magiërs kwamen uit het oosten” stelt de Bijbeltekst. Het gaat hier om de Meden, een antiek volk in het huidige Iran, rond Ekbatana. Magiërs golden als wijzen. Wijsheid in die

archaische culturen betekent: met een dieper inzicht begaafd en dat op grond van paranormale krachten. *La Bible de Jérusalem*⁹, zegt dat de ster “un astre miraculeux”, “een wonderdadig hemellichaam” was waarvan het zinloos zou zijn er een wetenschappelijke verklaring voor te zoeken. Trachten we dan een niet-wetenschappelijke verklaring te vinden. Lezen we hiervoor eerst *Luc 9:28* vv.. Deze vermeldt de gedaanteverandering van Jezus (zie 1.4.2.), waarbij Zijn kleren stralend wit werden. Jezus toonde toen zijn verheerlijkte lichaam. Gewoonlijk is dat verborgen door het biologische lichaam. Wie er de nodige sensitiviteit voor heeft, zal bij het aanschouwen van Jezus‘ lichaam, een immens lichtende uitstraling hebben aangevoeld.

Herinneren we eraan dat de Bijbel de werkelijkheid gelaagd ziet. Men kan zich voorstellen dat “het licht”, wanneer het bij de geboorte van Jezus vanuit de hemel, de Bijbelse bovennatuur, naar de ‘natuur’, de aarde ‘neerdaalt’, vergezeld moet gaan van een immense fijnstoffelijke schittering en kracht. Het “*incarnatio Dei, hominis deïficatio*”, “de menswording van God leidt tot de vergoddelijking van de mens”, neemt hier al zijn aanvang. De Byzantijnse liturgie stelt dat van dan af alles, de mensen, de dieren, de natuur en de hele schepping in een intens licht baadt. Nog steeds die axiomatick volgend, lijkt het niet onmogelijk dat de magiërs, als mantisch begaafden, als zieners, iets van dat licht helderziend hebben waargenomen bij de geboorte van Jezus.

Men hoort beweren dat het verschijnen van de ster van Bethlehem ‘verklaard’ kan worden als een conjunctie, een samenvallen van twee planeten. Maar dan moest ze zichtbaar zijn voor iedereen. Sterrenkundigen hebben in onze dagen gezocht naar zulk een samenvallen van twee planeten, rond het begin van onze jaartelling, om zo de juiste geboortedatum van Jezus te berekenen. Die hele redenering veronderstelt dat de magiërs, die toch sterrenkundigen waren en in hun tijd als geleerden werden aanzien (*Isaïas. 47:13, Dan 2:2*), gewoon niet zouden merken dat twee planeten vanaf de aarde beschouwd, geleidelijk dichterbij elkaar komen, schijnbaar samenvallen, en nadien weer uit elkaar gaan. Zo waarschijnlijk lijkt deze veronderstelling ook niet. Verwijzen we b.v. naar Thales van Miletos die de zonsverduistering van 28 mei -585 had voorspeld en die zijn astronomische kennis aan de toenmalige Babylonische wetenschap had ontleend.

Of verwijzen we b.v. naar het mechanisme van Antikythera, dat in 1901 in de buurt van het Griekse eiland Antikythera werd gevonden in een in de eerste eeuw voor Christus gezonken schip. Met dit mechanisme konden via een reeks tandwielen ingewikkelde astronomische tijdsberekeningen gemaakt worden. Wikipedia vermeldt dat het mechanisme informatie gaf over de stand van de zon, de maan en vier van de toen bekende planeten. Een maanwijzer gaf de maanfasen weer, een andere wijzer gaf informatie over de opkomst en de ondergang van de voornaamste heldere sterren. Het was zo geavanceerd dat een datum ingevoerd kon worden door middel van een aantal draaischijven waarna de gewenste informatie op de wijzerplaten getoond werd. En omgekeerd, door de wijzer op een belangwekkende astronomische gebeurtenis te zetten - bijvoorbeeld een maansverduistering - kon de bijbehorende datum afgelezen worden.

Zo onwetend was de sterrenkunde in die tijd dan toch niet. Overigens, iedereen die ook maar één nacht de beweging der hemellichamen volgt, merkt dat alle sterren op het noordelijk halfrond, door de draaibeweging van de aarde, in cirkels rond de poolster schijnen te draaien, terwijl de planeten heel andere banen volgen.

Houden we het bij de ster van Bethlehem dus bij “un astre miraculeux”, en keren we terug naar de mantische ervaring. De magiërs ‘zien’ een ster die verschijnt. Deze eidetische ervaring, in de verbeelding (niet in de subjectieve inbeelding, zie verder) is eveneens begeleid van een duiding. De ster is het teken dat een vorst der Joden geboren is, samen met de opdracht

hem te gaan zoeken. Op grond van deze ervaring ondernemen de drie magiërs een reis. En de bevestiging van hun hypothese blijft niet uit. Zo vermelden de profetische geschriften der Joden zoiets als “de geboorte van een vorst over Israël”. Ook de eidetische ervaring, het zien van de ster, doet zich tot hun vreugde een tweede maal voor.

Mat 2:9 zegt dat die ster bleef stil staan boven de plaats waar het kind was. Ook hieruit blijkt dat het meer dan een gewone ervaring betreft. Deze ster wijst hen de weg. Stel dat het toch een gewone, en geen ‘miraculeuze’ ster zou zijn, naar waar in de wereld zou je dan moeten gaan om b.v. juist ‘onder’ een ster te komen? Echte sterren zijn hiervoor veel te groot en oneindig ver van ons verwijderd. Je kunt onmogelijk zeggen dat je op een bepaalde plaats wel ‘onder’ die ene ster bent, en dat je b.v. 20 km verder er niet meer onder zou staan. Heb je een bepaalde ster in de buurt van het zenit voor ogen, dan ben je er in een erg ruime omgeving ook steeds ‘onder’.

Uiteindelijk bevestigt het vinden van de stal, Maria en het kind, zintuiglijk, wat eerst buitenzintuiglijk werd verondersteld. De reis van de magiërs heeft zo het karakter van een experiment. Op grond van een eerste waarneming, het mantisch zien van de ster, met de duiding ervan in hun geschriften: de geboorte van een vorst, besluiten de magiërs tot het wagen van de reis. En eens die reis volbracht stoten zij op de bevestiging van hun veronderstelling. Bij hun terugkeer worden zij bovendien in “een droom” gewaarschuwd niet langs Herodes terug te keren zodat deze niet weet waar het kind geboren werd. Herodes zal, zo verhaalt de Bijbel, kort nadien alle kinderen jonger dan twee jaar, in Bethlehem en omgeving, laten doden (*Mat 2:13*).

Een experimentele structuur

We wilden met het verhaal en de toelichting erbij aantonen dat de drie magiërs wel degelijk logisch te werk gaan, maar vertrekken vanuit andere hypothesen dan die der harde wetenschap. Voor de rationeel ingestelde mens, de mens die redeneert, is de tekst van Mattheüs leerzaam; immers de experimentele structuur van een uitgegroeide sacrale ervaring wordt erdoor geïllustreerd. De magiërs lieten de weliswaar mantisch ervaren gegevens tot hun recht komen en zochten er de redenen van op. Ideeën worden getoetst aan zelf opgebouwde experimenten. Religieus gezien is het een geleidelijk proces waarbij de mens in al zijn erbarmelijke onbeduidendheid, gaandeweg meer door de Geest van God gevat wordt.

Ook bij de genezing van de vrouw die aan bloedvloeijing leed (*Luc 8:43*), vinden we een gelijkaardige experimentele structuur. De Bijbel vermeldt dat het volk Jezus wilde aanraken, “want er ging een kracht van Hem uit, die allen genas”. De vrouw gaat van die hypothese uit. In logische taal spreekt men van een veronderstelling, een hypothese of abductie. De vrouw leidt eruit af (zij deduceert hieruit) dat zij de zoom van Zijn kleed maar hoeft aan te raken, want Zijn kleren delen in die kracht. Zij voert effectief ook het ‘experiment’ uit (in logische taal heet dat een ‘inductie’) met als resultaat haar ogenblikkelijke genezing (de verificatie).

Hetzelfde kan gezegd worden van de genezing van de blindgeborene (*Marcus 8/22-25*). Ook daar is de experimentele structuur der genezing weergegeven. Jezus doet een eerste keer speeksel op de ogen van de blinde, en legt hem de handen op, waarna de blinde zegt dat hij de mensen als bomen ziet. Jezus weet dat de genezing hiermee nog niet ten volle bereikt is, en legt opnieuw de handen op tot de blinde duidelijk ziet. Samengevat: abductie, deductie, inductie; vanuit een veronderstelling een experiment bedenken en het nadien op zijn werkelijkheidswaarde toetsen. We komen er in het hoofdstuk over mantiek en magie II (7) nog op terug.

Geloof én kracht

Merken we nog op dat volgens de Bijbeltekst hierboven twee voorwaarden moeten vervuld zijn. Er moet enerzijds een kracht aanwezig zijn, maar anderzijds ook het geloof in die kracht; het vertrouwen dat die kracht effectief zal zijn. Dat geloof maakt juist dat de vrouw zich met haar aura voor de kracht openstelt. Wie niet gelooft sluit zich voor een groot deel af van zulke inwerking. Wie alleen maar op een nominalistische wijze gelooft, maar niet in dynamistische krachtwerkingen, bereikt ook niet het verwachte resultaat. Fijne stof is onderhevig aan de gekoesterde ideeën. Dat zal verder in deze tekst nog blijken. Dat ideeën een doorslaggevende rol spelen in heiligingsprocessen, blijkt, zoals reeds aangehaald, onder meer uit *Mk 6:5* waar Jezus nauwelijks wonderen kon verrichten omdat men niet in Hem geloofde. We lezen: “Jezus kon in Zijn vaderstad, onder zijn verwanten en in zijn familie geen wonder verrichten, behalve enkele zieken genezen door ze de handen op te leggen. En Hij verwonderde zich over hun ongelooft.”

Overigens: wie alleen maar bij het wonder blijft stilstaan, en niet ingaat op Jezus' boodschap, begrijpt er de diepere zin niet van. Het wonder is dan voor hem in wezen zonder nut. Weer blijkt hieruit het schiftingskarakter van Jezus leer. Dit houdt in dat het universele karakter van de experimentele vakwetenschap hier afwezig blijft en wel om de radicale vrijheid van de toeschouwer te waarborgen. Beschikt deze over de bereidwilligheid om op Jezus' boodschap in te gaan, of blijft hij zich hardnekkig verzetten? Ziedaar, het grondige verschil tussen wetenschappelijk waarnemen en eventueel experimenteren enerzijds, en anderzijds het religieus waarnemen en eventueel experimenteren. Geloof is geen wetenschap, hoe wetenschappelijk het ook kan zijn. Geloof is meer en anders dan louter wetenschap.

De Groot, *De Bijbel over het wonder*¹⁰, zegt dat het wonder niet alleen bevestiging en bekrachtiging is van het 'ambt', maar een wezenlijk moment van de evangelieprediking. Met andere woorden: leer en mirakel gaan samen. Wie dus predikt zonder een minimum aan tekens van wonderdadige aard, blijft beneden het peil van de evangelische eisen der verkondiging. Meer nog: wie de wonderen als fabeltjes afdoet, druist daardoor regelrecht tegen Gods optreden in Jezus in. Wel valt daarbij op dat het niet aan iedere gelovige gegeven is om wonderen te verrichten. Deze gave komt enkel toe aan diegenen die heel bijzonder door de Geest van God geïnspireerd zijn. De innerlijke samenhang tussen de leer en toepasselijkheid ervan blijkt niet enkel uit Jezus' leer en Zijn wonderwerken, maar ook uit heel wat getuigenissen van onder meer heidense religies, voor zover zij 'magisch' en 'dynamistisch' zijn. We komen er in hoofdstuk 7 nog uitvoerig op terug.

Het redenaxioma

Samen met het identiteitsaxioma is het redenaxioma 'fundament' van alle rationaliteit en rationalismen.

Het identiteitsaxioma kent twee vormen: “wat is, is”, en “wat zo is, is zo”. De herhaling van de hoofdzin in de nazin is niet overbodig maar stelt juist dat men datgene wat men waarneemt, inderdaad in alle eerlijkheid ook beaamt. Zo doet de gewetensvolle mens recht aan wat werkelijk bestaat. De oneerlijke mens doet dit niet. Wie bijvoorbeeld liegt, laat “wat is” niet tot zijn recht komen maar herleidt het tot wat het “niet is”. Of hij laat “wat zo is”, niet “zo zijn” maar herleidt het tot “wat niet zo is”.

Het redenaxioma stelt: “alles heeft een reden”. Indien A de reden van B is, dan is B begrijpelijk, verantwoord. Zo: indien de weg van de ijsberg en een schip elkaar op hetzelfde ogenblik kruisen, dan is de aanvaring begrijpelijk.

Wie deze beide axioma's zou willen bewijzen, heeft ze nodig om zijn bewijsvoering te voltooien. Dat brengt ons tot de merkwaardige situatie dat men, om ze te kunnen bewijzen, ze eerst moet vooropstellen. Dat geeft echter een niet-eindigende cirkelredenering.

Blijkbaar kan “de rede” zichzelf niet rationeel verrechtvaardigen. Dat werd geïllustreerd met de fictieve dialoog hierboven. Met andere woorden: vooraleer de rede kan aangewend worden is er een ‘oorsprong’ vereist en wel een daaraan voorafgaande, niet op de rede steunende, ‘irrationele’ beslissing. Men kan het een geloof noemen, een intuïtie, een evidentie of een directe beleving. Omdat zulke beslissing aan de rede vooraf gaat, is er geen laatste fundament en blijft ze hoe dan ook “een irrationele geloofsdaad”. Rest ons een soort van ‘existentiële’ oplossing: “Voortdoen met louter voorlopige, geen laatste of allerlaatste zekerheden.” De natuurwetenschap, noch de religie, bewijzen hun vertrekpunt op een eensluidende en hard wetenschappelijke wijze.

Geloof of axioma's?

Er wordt wel eens gezegd dat wetenschap op ‘axioma's’ berust en religie op ‘geloof’. Men kan het blijkbaar net zo goed andersom zeggen: wetenschap berust op ‘geloof’, en religie op ‘axioma's’. Beide termen dekken hier dezelfde lading. Noch religie, noch wetenschap kunnen hun vooropstelling echt wetenschappelijk bewijzen.

In de lijn van Zenon van Elea, (+/- - 450) de oud-Griekse denker en stichter der eristiek, een soort logische discussieermethode, kan men zeggen: “Jij, aanhanger van de harde wetenschap, evenmin als ik die open sta voor paranormale en religieuze ervaringen, geen van ons beiden bewijst de exclusieve geldigheid van ons respectievelijk uitgangspunt. We hebben elkaar dan ook niets te verwijten”.

Zenon van Elea was een leerling van de Oudgriekse filosoof Parmenides van Elea. Parmenides beweerde dat ‘het zijnde’ onveranderlijk was. Herakleitos en zijn denkgenoten stelden echter dat ‘het zijnde’ voortdurend aan verandering onderhevig is. Om zijn leermeester bij te treden nam Zenon de mening van zijn tegenstanders over en bedacht zo enkele experimenten die tot een tegenspraak leidden, waaruit dan de onjuistheid van de stelling van Parmenides tegenstanders moest blijken. Nog anders gezegd: “indien ik, Zenon, uw stelling aanneem en ermee doorredeneer, dan bots ik op ongerijmdheden en tegenspraak. Daarom kan uw stelling niet juist zijn”. Zenons' conclusie: “Ik, evenmin als jullie, wij beiden kunnen niet op een ontegensprekelijke wijze onze uitgangspunten bewijzen”.

In gesprekken waarbij verschillende meningen worden verwoord of in discussies, is het niet slecht om Zenons' conclusie voor ogen te houden.

Samengevat

Het antwoord op de vraag wat nu werkelijk is, lijkt verre van eenvoudig. Elk zintuig geeft ons slechts een ander aspect, een andere benadering van een deel der werkelijkheid weer. Maar of hiermee “al wat bestaat” gekend is, blijft toch zeer de vraag.

Wetenschap ontsnapt niet aan die beperking. Ook zij heeft slechts een gedeeltelijke kijk op het geheel van de werkelijkheid. Zo is ze eindig, alleen nog maar omwille van haar axiomatic die eist dat experimenten bij voorkeur voor herhaling moeten vatbaar zijn en dat de onderzoekende gemeenschap in gelijkaardige omstandigheden tot gelijkaardige bevindingen moet komen. Ook weet iedereen dat de wetenschap van morgen anders zal zijn dan die van vandaag. Wetenschap is in een voortdurende evolutie.

In de laatste decennia van de twintigste eeuw heeft men in de VS het aantal verschillende wetenschappen opgeteld. Men kwam tot 1180 erkende vakwetenschappen. En er komen er nog regelmatig bij. Er is niemand die dat nog beheerst. Ook wetenschappers aanvaarden heel wat op gezag, of zeggen we op ‘geloof’, van anderen. Het kan ook moeilijk anders. Men beweert dat zij 95% van de dingen die ze aannemen niet zelf onderzoeken en het ook niet kunnen. Ze aanvaarden dat op grond van getuigenissen. Meestal zijn ze zelf thuis in een klein domein van de werkelijkheid, waarin ze dan bijzonder gespecialiseerd zijn. Een humorvolle boutade stelt dat een specialist iemand is die hoe langer hoe meer weet over een steeds kleiner

wordend terrein, tot hij uiteindelijk alles weet over niets. Laten we in alle ernst toch iedere methodische wetenschap een warm hart toedragen. Indien de medische wetenschap, om maar één voorbeeld te noemen, niet haar huidige peil zou hebben, zouden velen, die nu deze tekst lezen, er wellicht al lang niet meer geweest zijn.

Wetenschap redeneert, stelt hypothesen voorop en bedenkt experimenten om de juistheid van die hypothesen na te gaan. Maar dat doet evenzeer een gezonde vorm van mantiek of religie. Ook zij stelt naar aanleiding van ervaringen of gewaarwordingen hypothesen voorop die ze, indien mogelijk, tracht te onderzoeken. Dat hebben we willen illustreren met het kerstverhaal. Mantië heeft echter andere en ruimere vooropstellingen dan de harde wetenschap. Maar daarom ook is ze in heel wat gevallen aan een groter voorbehoud onderhevig. Streng logisch redeneren, blijft ook hier, ja vooral hier, een belangrijke vereiste. Onthouden we vooral de dragende woorden van Zenon van Elea: “Jij, evenmin als ik, levert het doorslaggevende bewijs van wat je beweert”.

Wat echter steeds als een paal boven water staat zijn de gegevens, de fenomenen op zich. Men kan over een interpretatie discussieren; men kan gegevens vanuit verschillende visies benaderen, maar één ding staat niet ter discussie: dat zijn “de feiten die niet liegen”. Wie hier niet op ingaat, wie ze eventueel wegredeeneert omdat ze niet in de eigen vooropstellingen van de werkelijkheid passen, begaat een methodische fout en herleidt “wat is” tot “wat niet is”. Dat is de weg van de ideologie, en niet, om het met Peirce’s woord te zeggen, van de “external permanency” (2.3.), van de uitwendige duurzaamheid.

Geven we hieronder een aantal getuigenissen van mensen die beweren een paranormale ervaring te hebben gehad.

4.2. Paranormaal waarnemen: mantiek

4.2.1. ‘Zien’ en ‘horen’ op mantische wijze

Religieuze helderziendheid

Dit thema kwam al ter sprake (1.4.4.) toen aan de profeten en aan Jezus een hoge en Bijbelse vorm van helderziendheid werd toegeschreven. Ook in 2.4. werd gesteld dat zulke paranormale waarnemingen zich kunnen tonen via dromen, stemmen of doorheen beelden. In principe bezit iedere mens een vorm van mantiek en dit doorheen het geweten dat ‘spreekt’, ten minste voor zover dit vermogen niet verdrongen of onderdrukt wordt. Denken we bijvoorbeeld aan de wroeging en het berouw die gevoeld worden na een misdaad. We benadrukten verder dat religieuze helderziendheid zonder een voortdurend Godscontact een onbetrouwbare aangelegenheid wordt. Men kan dan inderdaad te zeer onder de invloed van onbetrouwbare wezens komen. Zelfs zo dat men ‘gegrepen’ wordt en niet meer zichzelf is, wat kan leiden tot een ongeheerst extatisch of irrationeel gedrag. Zulk een vorm van verlies van zelfbezit toonden ons de mediums der santeria en macumba.

Een differentiaal

Evenals de religieuze helderziendheid (1.4.4.) graden kent (een droom, een stem, een spreken “van aangezicht tot aangezicht”), zo ook geldt zulks voor de paranormale waarneming in het algemeen: er is vooreerst de ‘sensitief’, dan de eerder gewone ziener of zienster, tenslotte de godbevriende zien(st)er.

C. von Reichenbach (1788/1869), Duits wetenschapper en filosoof, schreef *Der sensitive Mensch*¹¹ (De sensitive mens). Het is één van de eerste methodische werken waarin het ‘sensitieve’ menstype beschreven wordt. We lichten toe.

‘Sensitief’ is, allereerst, degene die meer en anders voelt dan de niet-sensitieve mens. Een sensitief kan bijvoorbeeld in de kerk niet op gelijk welke stoel zitten. Op sommige stoelen voelt hij zich erg onbehaaglijk. Hij ervaart wat aan de stoel blijven ‘kleven’ is van de vorige gebruiker. Ook kan hij de inwerking van de fijnstoffelijke energieën voelen die bij een

misviering worden opgewekt. Indien sensitieven zich in een overvolle zaal bevinden, zullen zij ten allen prijze een hoekstoel trachten te bemachtigen. Die plaats kan heel wat minder beklemmend overkomen. Een aantal mensen heeft inderdaad een uitstraling die voor een sensitief zwaar uitvalt. Doch ook het omgekeerde geldt: ze voelen zich bijvoorbeeld behaaglijk in de nabijheid van weldadig uitstralende mensen.

Een ziener of zienster zal naast de sensitieve gewaarwordingen zoals ze hierboven werden aangehaald, ook nog ‘dingen, processen’, in de verbeelding zien. Eventueel hoort men een innerlijke stem. Bij de verbeelding dringt er zich een werkelijkheid van buitenaf op aan de ziener of zienster, en dit juist in een beeldende taal. Psychologen en psychiaters noemen dat graag ‘associaties’ of ‘hallucinaties’ maar dat houdt, volgens mantisch begaafden geen rekening met de ware oorsprong van dit ‘zien’, dat buiten de ziener of zienster zelf ligt.

Wie bijvoorbeeld Homeros’ *Odyssee*¹² VI, 403, leest, verneemt er hoe de held Odysseus van de god Hermes het plantje met de naam ‘moly’ ontvangt. Homeros schrijft hierover: “Zwart is de wortel, wit de bloem, als melk. De goden noemen deze plant ‘moly’ “. Met dit plantje kan Odysseus zich beschermen tegen de seksuele magie van de tovenaars Kirke (Lat.: Circe). De lezer of lezeres die niet over de ‘begaafdheid’ van het mantische waarnemen beschikt, ‘denkt’ enkel wat Homeros hierover gedicht heeft. Wie hierbij ook nog mantisch ‘ziet’ en Homeros’ tekst in het bewustzijn houdt, ziet onmiddellijk, binnen de eigen psyché, het beeld van een zwarte wortel die, zonder stengel, direct in een spierwitte bloem open bloeit, iets wat naar een antiek fallisch symbool verwijst. Beide waarnemingen, de normale en de paranormale, kunnen nu verder geduid worden. Een eerste (neo)platonische traditie neemt zulke paranormale waarnemingen ernstig en plaatst ze in een ‘buitennatuurlijke’ of ‘andere’ wereld. De (proto)sofistische, de moderne of de ‘verlichte’ duiding verwijst zulke niet-wetenschappelijke waarnemingen naar een het rijk der ‘hallucinaties’ of verzinselfs, en meent dat ze geen verdere beschouwing waard zijn.

Een sterkere graad van helderwaarnemen bestaat er bovendien in om ook nog het zogenaamde “oordeel van God”¹³ aan te voelen of te zien. Godbevriende zien(st)ers stellen dat wie op dat niveau ‘ziet’ rechtstreeks met de sfeer van Gods’ oordeel geconfronteerd wordt. Indien God of zijn afgezant, onder wiens bevoegdheid het ‘geziene’ valt, niet wil dat men het ziet naar zijn waarheid en heil of onheil, zal dit ook niet lukken. Op deze laatste vorm komen we later terug.

Nemen we in wat volgt enkele steekproeven van mantiek zoals zij zich voor de eerder profane sensitief of ziener kunnen tonen.

De verbeelding

Ik ben in de keuken bezig, plots daagt ‘in mijn geest’ het beeld van iemand op. Ik vraag mij half verstrooid af wat dat zou betekenen. Tot ik die persoon enkele uren later op straat tegenkom. Dan pas begrijpt mijn bewuste zijde wat dat ‘voorteken’ juist betekent.

“In mijn geest daagt het beeld van iemand op”. Men verwarre zulk een beeld of verbeelding niet met inbeelding.

Mensen die over voldoende sensitiviteit beschikken weten dat buiten- en bovennatuurlijke werkelijkheden doorkomen in de verbeelding. Dat het orgaan is om die dingen waar te nemen. Zij maken een scherp onderscheid tussen enerzijds deze ‘verbeelding’ en anderzijds de ‘inbeelding’. Bij dit laatste gaat het om een eigenmachtig en fantasievol creëren van denkbeeldige gegevens zonder echt contact met een objectieve werkelijkheid buiten henzelf.

Joan Grant, *Meer dan één leven*¹³, zegt het zo: “Door oefening leerde ik ten slotte hoe onderscheid te maken tussen het schijnbare en het feitelijke, tussen een gedachtevorm die ik zelf had gecreëerd, zoals de gedachtevorm van schakers betreffende de positie der stukken als ze aan het spelen zijn zonder naar het schaakbord te kijken, en een tafereel dat zijn eigen objectieve realiteit bezat. Om een voorbeeld te nemen: als ik twee mannen over een binnenplaats (opm.: mantisch) ‘zag’ lopen, de ene met een rode en de andere met een groene tuniek aan en ik kon de kleur van de tunieken veranderen of zelf de tunieken verwisselen met Schotse kilts, dan was het niet meer dan een zelf gefantaseerde gedachte. Als het tafereel niet kon worden veranderd, hoe intensief ik dat ook probeerde, aanvaardde ik de geldigheid ervan.”

Men ziet: ofschoon hier geen wetenschappelijke objectiviteit bereikt wordt, maakt Grant duidelijk een onderscheid tussen de beelden die zij ‘ziet’. Enerzijds is er voor haar een fantasievol en subjectief ‘zien’, waarbij zij naar willekeur zich om het even wat kan ‘inbeelden’. Maar anderzijds kent zij evenzeer een objectief ‘zien’. Indrukken die niet uit de eigen fantasie komen, dringen zich aan haar op, ‘verbeelden’ zich, zetten zich ‘in beelden’ om. Net zoals een droom ons via beelden een werkelijkheid kan duidelijk maken. Grant is hierbij niet in staat om die visuele indrukken naar eigen goeddunken te wijzigen. Zieners stellen dat zulke ‘verbeeldingen’ zich op dezelfde wijze blijven tonen indien dit geconcentreerde ‘zien’ op een later tijdstip wordt hernomen. Ofschoon innerlijk ervaren, zijn deze beelden onafhankelijk van het subjectieve bewustzijn en blijven op een duurzame wijze bestaan. In die zin kennen deze ervaringen zeker geen wetenschappelijke geldigheid, maar, om met Peirce te spreken, bezitten ze wel een vorm van “external permanency”, (2.3.) van uitwendige, niet aan de willekeur onderworpen duurzaamheid. Helderziendheid kent heel wat gradaties. Ze kan erg bescheiden beginnen. Een steekproef.

Een voorgevoel

In de loop van de nacht schiet een moeder plots angstig wakker. Zij gaat naar haar kind kijken en merkt dat het in ademnood is. Het subtiele lichaam van de moeder is als een spons: het vangt op, slurpt op wat in de ijlstoffelijke wereld actief is. Vandaar ook plotse omslagen betreffende stemming, zoals de angst van de moeder hier. De informatie neemt de vorm aan van een fijnstoffelijke wolk of wolkje dat in contact geraakt met het onbewuste. Ook vele dieren kunnen angstig worden kort voordat er zich een onheil gaat voltrekken.

Een waarneming

De wichelroedeloper loopt met zijn roede, al wichelend een terrein af, tot plots de roede door een onbewuste spierbeweging op een bepaalde plaats begint te trillen. Via zijn fijnstoffelijk lichaam ervaart hij dat er op deze plaats water in de grond zit. De roede versterkt die onbewuste spierbeweging. Dit heet ‘wichelen’, dit is via het onbewuste, subtiele lichaam ‘zien’ of ‘voelen’.

Marlo Morgan, *Australië op blote voeten*¹⁴, beschrijft haar contacten met de Aboriginals. Deze konden in de woestijn water vinden op plaatsen waar geen vocht te zien was. Soms gingen ze in het zand liggen en hoorden daar water onder, een andere keer legden ze hun hand met de palm omlaag op de grond en voelden of er water aanwezig was. Dan staken ze lange, holle rietstengels in de aarde, zogen eraan en maakten zo een kleine bron. Ze zagen dat er in de verte water was door naar de damp te kijken die door de hitte ontstond en ze konden het zelfs ruiken en voelen in de wind. Ze konden een plant vinden die rijp was om geoogst te worden zonder die uit de grond te trekken. Ze bewogen hun handen boven de planten en zeiden: deze groeit, maar is nog niet rijp. Ze verklaarden het als een natuurlijk vermogen om met een wichelroede te werken, een vermogen dat in principe aan ieder mens gegeven is. “Omdat het in mijn samenleving”, zo vervolgt Marlo Morgan, universiteits-

prof in de VS, “niet werd aangemoedigd om op je eigen intuïtie af te gaan en omdat dit zelfs werd beschouwd als iets paranormals, zelfs duivels, moest me (opm.: bij de Aboriginals in Australië) geleerd worden om dat natuurlijke vermogen te gebruiken. Ten slotte wist ik hoe ik planten kon vragen of ze toe waren aan de eer om gebruikt te worden voor het doel waarvoor ze bestemd waren. Eerst vroeg ik toestemming aan het heelal en daarna ging ik met mijn hand over de plant. Soms voelde ik warmte en soms schenen mijn vingers onwillekeurige, schokkende bewegingen te maken wanneer ik ze boven rijpe vegetatie hield.

Tot zover Morgan. Het verschil met onze gedesacraliseerde en geïndustrialiseerde landbouw- en veeteeltmethodes is ... hemelsbreed.

Een inwendige gesteldheid

“En in dat ondeelbaar ogenblik waarop men een mens voor de eerste maal ziet, heb ik hem geheel in mij opgenomen, voor goed. En tegelijkertijd gebeurde er iets in me. Daar kwam een voldoening als een inwendige blijdschap over me, alsof iets in me zegde: “Dat is de mens waarop ge gewacht hebt hier”. En ik wist meteen dat het een goed en verstandig mens was. Waaraan ligt dat? Vanwaar kwam die vreemde inwendige gesteldheid mij niet te vergissen in een mens die ik voor de eerste maal zag?” Zo schrijft Ernest Claes (1885/1968), *Voor de open poort*¹⁵. Men ziet dat sensitiviteit zich op een heel eenvoudige wijze kan tonen. We kunnen het ook een intuïtie noemen. Velen voelen al bij een allereerste contact aan dat sommige mensen hen liggen en dat het contact met een aantal anderen heel wat stroever zal verlopen.

Minimale indrukken, maximaal aanvoelen

Merken we op dat sensitiviteit niets te maken heeft met één of andere vorm van psychisch labiel zijn. We kennen allemaal personen die niet tegen een stootje kunnen en bij de minste druk die het leven hen oplegt, ‘van de kaart’ of depressief zijn. Hierover gaat het dus helemaal niet. Stellen we ons bij dit alles veeleer mensen voor, gezond van geest en lichaam, goed in hun vel, maar die wel eens meer indrukken opdoen die dieper gaan dan de indrukken van ‘Jan modaal’. Het lijkt alsof zij een extra orgaan, een zesde zintuig hebben waarmee zij schijnbaar minimale indrukken op een soms maximale wijze waarnemen. Ook heel wat (huis)dieren blijken ook over zo een zesde zintuig te beschikken. Phoebe Payne, *Sluimerende vermogens in de mens*¹⁶, schrijft: “Voor een sensitief lijkt een hartelijke begroeting van een vriend op het onverwachts springen van een dam, een boze bui van iemand is als een tornado, waar je als een blad in rond dwarrelt.”

Nemen we vervolgens een aantal steekproeven met betrekking tot een sterkere vorm van helderwaarnemen.

Een stroom van woorden

O. Willmann, *Geschiede des idealismus*¹⁷ (Geschiedenis van het idealisme), haalt Filon van Alexandrië (-30/+45) aan. Deze vertelt: “Ik aarzel niet te zeggen wat mij ontelbare malen overkomen is. Dikwijls wilde ik mijn gedachten neerschrijven. Hoewel ik ze dan heel scherp zag, toch vond ik dat mijn geest onvruchtbaar en vastgeroest was, zodat ik niet anders kon dan mijn werk enige tijd uitstellen en ik de indruk had, in nietige meningen opgesloten te zitten. Maar tegelijk stond ik verwonderd over de macht van wat in de gedachte is. Want op andere ogenblikken begon ik met een lege geest en kwam ik tot een doorbraak. Het leek wel of de gedachten, talrijk als sneeuwvlokken of zaadjes onzichtbaar neerdwarrelden. Iets als een goddelijke kracht greep mij en begeesterde mij. Ik wist dan niet meer waar ik was, wie bij mij was, wie ik zelf was, wat ik zei of wat ik schreef. Dan stond een stroom van woorden mij ter beschikking met een aangename helderheid, een scherpe blik en een klare beheersing van wat ik moest opschrijven. Het leek alsof het innerlijke oog dan alles met de grootste duidelijkheid kon inzien.”

Meetskundige figuren

Elisabeth Haich, *Inwijding*¹⁸, schrijft: In de winter begon ik pianoles te nemen. Als ik de verschillende muziekstukken speelde had ik het gevoel, dat er in de muziek precies dezelfde figuren zaten als die welke oom Toni uit karton maakte. Hij noemde het “meetkundige figuren”. Ik speelde een pianostuk waaruit louter kleine dobbelsteentjes weggeslingerd werden. Verder was er nog een muziekstuk, dat overal puntig was en van deze punten sprongen kleine kogeltjes hoog naar boven. Als ik met moeder in het stadspark ging wandelen, bewonderde ik de grote fontein, omdat ik in de hoofdstraal van de fontein dansende, zich ronddraaiende, huppelende feeën en gnomen zag. En ik zag dat de dans van het water in de fontein ook muziek was.

Deze muziek hoorde ik niet met mijn oren, ik zag ze. Ik wist dat het muziek was. Voor mij was dat alles gewoon. Maar toen ik voor de eerste keer andere kinderen in de muziekschool hoorde spelen, verstijfde ik van verbazing. Hoorden ze dan niet dat ze de meetkundige figuren, die in de muziek verborgen waren, kwetsten? De lerares zei: “Ze spelen niet in de maat”. Alsof hun hart niet ritmisch sloeg. Hoorden ze het ook niet als ze vals speelden? Bah! Het was verschrikkelijk als ze er naast sloegen. Dan kon ik het wel uitschreeuwen, zoveel pijn deed het en zelf merkten ze het niet eens. Dan keek ik deze kinderen nieuwsgierig aan en dacht bij mezelf: hebben ze soms geen oren? Hoe is het mogelijk! Zijn de overige kinderen dan niet zoals ik? Ik dacht dat elk kind en elk mens zag en hoorde zoals ik. Langzaamaan moest ik echter ervaren, dat de meeste kinderen en mensen heel andere ogen en oren hebben en dat ze me daarom als een wonderlijk diertje beschouwden. En ik bleef eenzaam en werd steeds eenzamer.

Beroemde stoelenproeven

Lezen we Gerard Croiset (1909/1980), *Croiset Paragnost, autobiografie van Gerard Croiset*¹⁹. Deze Nederlandse ziener gaf jarenlang voordrachten over helderziendheid. Nog voor zijn uiteenzetting begon, meestal de dag ervoor, verschaftte hij bij herhaling inlichtingen over de persoon die bij deze uiteenzetting op een welbepaalde stoel zou gaan zitten. Tijdens de uiteenzetting werden deze gegevens dan getoetst aan de werkelijkheid. De resultaten waren, zacht gezegd, hoogst merkwaardig. Een citaat: “Eigenlijk is die spanning er altijd in gebleven gedurende de zesentwintig jaar, waarin wij vele honderden van deze proeven verzorgden. Ik begon mijn stoelenproeven al de dag voordien voor te bereiden. Mijn uitspraken werden genoteerd door iemand die aanwezig was. Ook anderen konden wat ik zei, bevestigen. Daarbij zorgde ik er steeds voor dat ik minstens veertien verschillende details noemde, die gemakkelijk konden worden nagetrokken. Zo bouwde zich langzaam maar zeker een zichzelf corrigerende werkmethode op. Dit systeem zou later met de medewerking van de officiële wetenschapsmensen nog verbeterd worden. De eerste proef volgens deze methode vond in het Amstelhotel te Hengelo plaats.

Die middag daarvoor had ik bij de ‘uitspraak’ allereerst de houtzagerij van Wesselinck aan de Enschedestraat gezien. Daarnaast nam ik een villa waar. Aan de overkant van de weg was een sloot met een heg en daarachter een woonhuis. Tussen de heg en de sloot zag ik een man van wie ik een nauwkeurig signalement gaf. Hij zat neergeknield met een bewusteloze vrouw in zijn armen. Haar schaarse kleding was doorschijnend wit.

Op de avond zat op de aangewezen stoel een man die volledig aan mijn beschrijving voldeed. Hij bevestigde dat hij in de villa naast de houtzagerij woonde en dat zijn vrouw een paar dagen geleden een ongeluk had gehad. Terwijl zij ‘s middags lag te rusten schoot haar plotseling door het hoofd dat er een dringende boodschap was, die zij vergeten had. Zij was

meteen opgestaan, had een mantel over haar nachtjapon geslagen en was, nog slaapdrongen, snel de straat overgestoken. Daarbij werd zij geschept door een auto en kwam over de sloot bij de heg terecht. Haar man, die juist op de fiets naar huis reed, had het ongeluk zien gebeuren en zijn bewusteloze vrouw op de arm gehouden tot de ambulance kwam.

Het onze Vader

In *Helderziendheid in ruimte en tijd*²⁰, schrijft van der Zeeuw als illustratie van zijn helderziend vermogen, wat volgt.

In een zaal, waar ongeveer 400 mensen aanwezig waren, demonstreerde ik op een avond enige psychometrische (opm.: paranormale) experimenten. Ik had enige honderden foto's, voorwerpen, briefjes en enveloppen voor mij op tafel liggen. Na enige voorwerpen te hebben behandeld, greep ik in de stapel een blanco enveloppe, die open was en haalde er een blanco kaartje uit. Ik begon: "Dames en heren, ik heb hier een blanco kaartje. Ik zal nog niet vragen van wie dit is en met welke bedoeling dit is neergelegd. Ik heb het idee dat dit een proef of experiment is. Hoewel ik begrijp, dat u liever persoonlijke dingen hoort, is er toch iets wat mij hier aantrekt. Ik zal u dan ook de beelden vertellen, die zich aan mij voordoen."

Tijdens deze toespraak veranderde mijn oogdiafragma en voor mij projecteerden zich verschillende beelden, waarbij ik zeer geëmotioneerd was. Ik bevond mij in de Notre-Dame te Parijs en zag daar een priester op de kansel in gebed. Het volgende beeld was van de Dom te Milaan, met eveneens een priester. En daarna volgden de Sacré-Coeur, de Dom van Keulen en vele andere kerken. In iedere kerk bevond zich een priester of dominee op de kansel, de handen omhoog in gebed en ik 'hoorde' in diverse talen het "Onze Vader, die in de Hemelen zijt." Terwijl ik de zaal hiervan mededeling deed, moet mijn stem nogal geëmotioneerd hebben geklonken. Het was doodstil en de spanning voelbaar. Ik vroeg van wie deze enveloppe was en of de betekenis van de beelden hier iets mee te maken had. Er stond een heer in de zaal recht en zei: "Die enveloppe is van mij. Wat u vertelt, is ongelooflijk. Het vlekje, dat u misschien gezien zult hebben op het overigens blanco kaartje is een microfoto van het "Onze Vader".

Een kruikje in terracotta

A. Puharich, *Les états seconds*²¹, "Etats seconds" betekent "paranormale toestanden". Als wetenschapper trachtte Puharich hierbij tot een biologische theorie te komen. Staan wij stil bij wat hij vertelt over Peter Hurkos (1911/1988). Hurkos was ooit zeeman en huisschilder. In 1941 ontdekte hij na een ernstige val dat hij mantisch begaafd was. Hij is auteur van *Psychic* (1961). Men legt hem in 1958 een verzegelde doos voor met 'iets' in. Wij vatten zijn 'bevindingen' verkort samen. 1. Het sprong stuk. Een explosie. 2. Lang geleden. Ik hoor een vreemde taal. Het is zeer oud. 3. Het heeft iets met water te maken. Ik weet niet wat het is. 4. Ik zie een donkere kleur. 5. Het is niet rechtlijnig; wel onregelmatig. 6. Het heeft de vorm van zaagtanden. Zeer scherp. 7. Drie personen hebben het in hun bezit gehad. Ik ben er zeker van dat Ducasse het niet gekocht heeft. Men heeft het hem geschonken. 8. Het was hersteld. 9. Het is een aandenken. 10. Ik ben er zeker van dat de eigenaar van deze cilinder dood is. Niet Ducasse. Die stelt het goed".

De toetsing: Wijlen Dr. St. Smith (Univ. of Washington) schonk aan Dr. Ducasse (Univ. of Brown) het object. Ducasse vertrouwde het in een hermetisch gesloten verpakking toe aan Mr. Loring om P. Hurkos' gave te toetsen. Het was een kruikje in terracotta. Gebroken maar aaneengelijmd. Afkomstig uit de puinen van Pompeï dat in 79 onder de as van de Vesuvius bedolven werd.

Een tovenaars voorspelt.

Teernstra J., *Schetsen en verhalen uit Afrika*²², laat Pater Trilles aan het woord. Hij is op bezoek in het dorp Okala, waar het opperhoofd, een tovenaar, de toekomst voorspelt. Trilles is niet erg geïnteresseerd, maar toch laat de tovenaar hem roepen.

- “En jij, blanke, wilt je niet weten wat je binnenkort te wachten staat?”
- “Beste vriend”, zei ik, “de toekomst kan mij weinig schelen: deze behoort aan God. Je kunt in de toekomst lezen, zeg je, kun je ook in het verleden zien?”
- “Zeker”.
- “Wil je mijn verleden dan eens nagaan?”
- “Ja, graag”.
- “Wat deed ik voor ik missionaris werd?”

Met een veelzeggende glimlach rakelde hij het vuur wat op en blies er driemaal in verschillende richtingen over. Hij begon opnieuw zijn geest aan te roepen met wijsjes die ik niet heb kunnen opvangen. (Opm.: dat is zijn vorm van gebed). Toen hield hij een spiegelkje boven de pot met water die op het vuur stond zodat er zich damp op vormde. Dan trok hij het spiegelkje weg en bekeek de damp erop, die weer langzaam verdween. De damp liet een grillig gevormd patroon achter van ineenlopende kronkelende lijnen. De tovenaar bekeek ze met aandacht.

- “Jij droeg wapens, jij was soldaat”.
- “Hoelang?”.
- “Zolang.”
- “En voor ik soldaat werd?”

Hetzelfde ceremonieel werd herhaald.

- “Je las veel boeken, je schreef, je was met vele kinderen in hetzelfde huis.”
- “Zie jij ook het huis?”
- “Ik zie het, het is heel groot”.
- “Zie je mijn bed staan?”
- “Ja, op die en die plaats;”
- “Hoeveel broers en zussen heb ik?”
- “Zoveel”.
- “Hoeveel kinderen hebben mijn zusters?”
- “Zoveel”.

Al die antwoorden waren volkomen juist.

- “Wat doet mijn moeder op dit ogenblik?”
- “Zij weent”;
- “En mijn vader?”
- “Uw vader? Hij ligt in een grote kist onder de grond. Hij is dood”.
- “Ho Ho, vriend, ditmaal heb je mis geraden. Nog geen twee weken geleden ontving ik een brief van hem”.
- “Hij is dood”.

Ik ging weg. Ik had er genoeg van. En ik had bovendien een angstig gevoel.

Toen ik een week nadien in mijn missie aankwam, vond ik het treurige bericht dat mijn vader overleden was.

Tot zover dit getuigenis.

De gele rookdoos

Sommige mantische uitspraken hebben een cryptische vorm en worden slechts duidelijk na verloop van enige tijd. Geven we hiervan een voorbeeld dat we halen uit Attilio Gatti, *Mensen en dieren in Afrika*²³ en dat we enigszins samenvatten. Gatti (1896/1969) was een Italiaans etnoloog en jarenlang ontdekkingsreiziger in opdracht van de Italiaanse regering. Hij reisde in de eerste helft van vorige eeuw in Afrika, ten zuiden van de Sahara. Heel wat

Afrikaanse culturen waren in die tijd nog authentiek en nog niet ‘besmet’ door de Europese beschaving. Gatti’s beschrijvingen zijn dan ook unieke, oorspronkelijke documenten.

Ziehier zijn getuigenis. Gatti was zijn gouden sigarettenkoker ergens in het land der Xhosa verloren. (opm.: De Xhosa zijn een volk in Zuid-Afrika. Onder meer Nelson Mandela was een Xhosa.) Zijn Afrikaanse reisgezellen noemden het zijn “gele rookdoos”. Hij was er nogal aan gehecht en dacht tien dollar aan de vinder te geven. Hij had hier nog met niemand over gesproken. Hij had drie boys naar zijn vorige kampplaats gestuurd om zijn koker daar te zoeken, maar hij was nog zonder nieuws van hen.

En verder is er nog het volgende: de jonge krijger Nomazindo, was verliefd op een stamgenote. Haar vader eiste echter vijf koeien als bruidsschat. Nomazindo had er slechts drie en kon geen middel bedenken om aan nog twee koeien te geraken. Ofschoon een koe slechts drie dollar kostte, was dat voor hem een zeer grote som. Gatti rekende vlug uit dat Nomazindo hier zeker meer dan een jaar zou moeten voor werken. Reden genoeg voor Nomazindo om de priesteres Twadekili te raadplegen en haar om raad te vragen.

Twadekili gooide de luipaardkootjes (opm.: haar manier van mantisch wichelen) drie keer achter elkaar, bekeek het zo gevormde patroon en zei dat het probleem zeer eenvoudig was. Ze vervolgde: “Koeien worden niet alleen uit koeien geboren, en rijkdommen zijn niet alleen van erfenissen afkomstig. Ook niet van lange, gestadige arbeid.” Het was alsof zij wist dat Gatti al voor zichzelf had uitgerekend, hoe lang Nomazindo ervoor zou moeten werken. “Drie krijgers zullen komen” vervolgde zij, “die lege handen hebben en moe en somber zijn. Wacht een tijdje, want in hun mislukking ligt het geluk van een ander. En dat zijn de koeien, die vrede zullen brengen aan twee liefhebbende harten.” Dan verdween Twadekili in haar hut.

Noch Gatti, noch Nomazindo verstonden er zich aan. Wel begreep Gatti dat Twadekili zojuist voorspeld had dat zijn boys met lege handen zouden terugkomen. En inderdaad, een half uur later kwamen ze aan en vernam Gatti dat hun zoektocht naar zijn sigarettenkoker niets had opgeleverd. Nu wilde Gatti hierover ook raad vragen aan Twadekili. Wat bedoelde zij juist met de woorden “in hun mislukking ligt het geluk van een ander”? Juist toen Gatti bij haar hut kwam, stapte ze naar buiten, zette zich neer en begon zonder een woord te zeggen de kootjes opnieuw te werpen.

Gatti zette zich naast haar. Hij trachtte zich in gedachten terug voor te stellen waar hij was en wat hij juist deed toen hij zijn laatste sigaret had opgestoken en de koker terug in zijn broekzak had gestopt. Hij was vastbesloten iedere herinnering die hem was ontsnapt, terug in zijn geheugen te brengen. Hierbij had hij voortdurend de indruk dat Twadekili mee “in zijn gedachten keek”. Even later sprak zij: “Ik zie je, je gaat in de richting van de opgaande zon. Je zoekt naar iets. Je maakt zesmaal tien stappen, daarna nog eens vier. Wat je verlangt, ligt op de plaats waar drie bomen in één rij staan. Het is een tak, die je zoekt. Je snijdt erin met je zakmes.”

Gatti kon zijn oren niet geloven. Alles wat ze zei klopte. “Je gaat op een steen zitten,” ging Twadekili voort. “Om de tak zuiver te maken en er een stok uit te snijden. Daarna buig je je naar rechts en naar links, om het eten en het drinken dat je mannen je gebracht hebben in ontvangst te nemen.” Het strookte inderdaad allemaal met wat er gebeurd was. “Ik zie je doos liggen”, vervolgde Twadekili, “ze glijdt op het gras, onder een steen die de vorm heeft van een slangenkop. Nomazindo zal er heen gaan en de gele rookdoos vinden. En van de rijke beloning, die je boys niet verdiend hebben, zal je aan Nomazindo twee derden geven en aan je boys één derde. En zij zullen tevreden zijn. En Nomazindo zal kunnen huwen.”

Gatti stond sprakeloos. Nomazindo wilde dadelijk op zoek gaan. Dus vertrok Gatti met hem naar de kampplaats waar hij een week geleden was en waar hij het laatst zijn sigarettenkoker had gebruikt. Daar aangekomen stapte Nomazindo in de richting van de opgaande zon, maakt zesmaal tien stappen, daarna nog eens vier, en zag direct de plaats waar drie bomen in één rij staan. En daar lag ook de steen waarop Gatti gezeten had en die werkelijk leek op de kop van een slang. Gatti vond zijn koker echter niet. “Twadekili heeft zich vergist”, zei hij ontgoocheld. “Twadekili vergist zich nooit” klonk het opgewekte antwoord van Nomazindo. Hij verzocht Gatti om mee de grote steen op te tillen. En daaronder lag fonkelend de sigarettenkoker.

Tot zover dit getuigenis. Merken we op dat Gatti zich tracht te herinneren wat hij allemaal deed toen hij het laatst van zijn koker gebruik maakte, en dat het was alsof Twadekili hierbij mee zijn gedachten kon zien. Wie met mantiek vertrouwd is weet dat zieners hun cliënt soms vragen om terug een bepaalde situatie voor ogen te houden. Op een manier ‘zien’ zij mee wat hun cliënt in gedachten “naar voor brengt”. Sterker nog, zij zullen soms op details wijzen die hun cliënt zijn ontgaan en die van belang zijn. Het is alsof de cliënt, bij zijn mijmering, een film voor zich projecteert, en wie voldoende mantisch begaafd is, kan deze film mee volgen en dingen zien die de cliënt hierbij niet zijn opgevallen.

Een inwendige stem

Socrates (-470/-399), één der grote filosofen naast Plato en Aristoteles, maakte in Athene een grote indruk door de waarachtigheid van zijn leven. Hij liep dikwijls rond op de markt waar hij de mensen aansprak en ze tot nadenken, tot bezinning trachtte te brengen door zijn zogenaamde ‘majeutiek’. Het was een vraag- en antwoordspel waarbij hij deed alsof hij niets wist maar door gerichte vragen zijn tegenstander in het nauw dreef en hem zo tot nadenken en tot een beter inzicht trachtte te brengen. Hij was steeds bekommerd om het zielenheil van zijn medemens en aanvaardde nooit geld voor zijn onderricht. Toch werd hij door de overheid veroordeeld tot het drinken van de gifbeker. Hij zette zich scherp af tegen de zogenaamde sofisten, wijsheidsleraars, die zich voor hun diensten goed lieten betalen en niet steeds even gewetensvol handelden. Hun zorg was veeleer om via retoriek en overreding gelijk te halen.

Volgens de Griekse schrijver Xenofon²⁴ (-430/-355), had Socrates een daimon, een inwendige stem die zich op een paranormale wijze liet horen. Het Griekse woord ‘daimon’ staat hier niet voor wat wij onder een ‘demon’, een ‘duivel’, verstaan, wel voor een soort van goddelijke raadgever. Plato²⁵ laat Socrates hierover aan het woord: “Zoals gij mij reeds vaak en op vele plaatsen hebt horen verklaren, valt mij iets goddelijks als ‘n daimon ten deel. Dat is een stem die sedert mijn kinderjaren mij vergezelt, een stem die mij soms belet te doen wat ik zou willen doen, doch die mij nooit tot iets aanzet.” M.a.w. gedurende heel zijn hoorde Socrates een waarzeggende innerlijke stem, die volgens Plato alleen belettende richtlijnen geeft, volgens Xenofon ook aanmoedigende. Zo was Socrates’ daimon ertegen dat Socrates, eens beschuldigd voor het gerecht, zijn verdediging overdacht.

Wat opvalt is dat Socrates bij deze ingevingen zijn rustige zelfbezit bleef behouden. Hij werd niet beheerst, vervoerd, door die stem, maar blijft ze de baas. Dit b.v. in schril contrast met de ingevingen van de mediums der macumba (3.3.2.) of zelfs van de Griekse pythia, de orakelpriesteres van de god Apollo te Delphi, die buiten zichzelf zijn en nadien zo goed als geen herinnering meer hebben aan hun ‘bezetenheid’.

Raadpleegt men de betreffende literatuur dan blijkt dat er heel wat mensen zijn die beweren een soort van inwendige stem te horen die hen met duidelijke woorden aanspreekt. A.

*Poulain*²⁶ noteert dat b.v. de H. Theresia van Avila daarvan getuigt: “De innerlijke woorden zijn volkomen duidelijk, de ziel hoort ze op veel klaarder wijze dan indien zij langs de zintuigen om verneembaar waren”. *Pinard de la Bullaye*²⁷ stelt dat het horen van een innerlijke stem in religieuze middens een frequent verschijnsel is en dat het als fenomeen daarom onbetwifelbaar is. Wat meer is, ook volkomen normale personen beweren zo’n stem te horen. Psychisch gestoorden kunnen natuurlijk ook zo ‘n woorden vernemen. Hier speelt dan wat de Bijbel “het onderscheid der geesten” noemt. Aan de hand van het resultaat kan men de waarde van dergelijke ingevingen nagaan.

Stemmen horen

Ingrid De Bie, *Stemmen horen*²⁸, schrijft over het werk van Prof Romme en zijn medewerk(st)ers, aan de rijksuniversiteit Limburg. Zij bestuderen en helpen sinds 1989 mensen, kinderen inbegrepen, die beweren stemmen te horen. Romme vertelt dat zijn huisarts een zeiler is. Hij vertelde dat hij stemmen hoorde toen hij achtenveertig uren alleen op zee was en dat het net lijkt alsof je echt met iemand zit te converseren. De Bie zegt dat twee procent van alle mensen stemmen hoort. Slechts een minderheid van hen is echt ziek of geestelijk gestoord. Het begon met een patiënte die heel veel last van stemmen had en die niet tevreden was over de manier waarop “de psychiatrie” daarop inging. Die stemmen werden toen door iedereen in “de psychiatrie”, dus ook door mij, zo vervolgt De Bie, gezien als een ziektesymptoom. Een patiënte zei terecht: “Dat kan best. Maar van “die ziekte” heb ik geen last. Maar met “die stemmen” valt niet te leven. En de geneesmiddelen helpen niet”. Prof Romme voegt daaraan toe: “als een patiënt echt stemmen hoort, moet ik eerlijk toegeven dat ik daar niets van weet. Het zou wel eens kunnen dat anderen die ook stemmen horen, jou beter begrijpen dan ik”. Daarop organiseert Romme een samenkomst: “indien al die mensen stemmen horen en zij herkennen het bij elkaar, dan kunnen wij wel beweren dat het inbeelding is maar daarmee zijn die mensen niet geholpen”. Met andere woorden: vanuit de wetenschap kan men het bestaan ontkennen, maar de patiënten blijven er mee zitten en worden dan niet geholpen. Men ziet enerzijds “rationalistisch ongelooft”, anderzijds “directe waarneming”.

Een raadpleging

Staan wij stil bij een tekst van een uitstekende zienster: Julia Pancrazi, *La voyance en héritage*²⁹ (Erfelijke helderziendheid) Al uit de titel blijkt dat de gave van het zienerschap teruggaat in de familiestam-boom van de schrijfster. Pancrazi geeft haar eerste optreden weer, als leerling-waarzegster, onder leiding van haar moeder, wier stamboom op het gebied van ‘zien’ teruggaat tot 1851. Het verhaal komt neer op een korte fenomenologie van het ‘zien’. Haar moeder, Clémence, ontvangt één van haar ‘getrouwe’ cliënten en vertelt. “Zij is ongeveer vijfendertig. Een mooie jonge vrouw. Zelfzeker is zij het kabinet van mijn moeder binnengekomen. Ik begrijp dat het een ‘habituée’ is. Plots merkt zij mij, Julia, op. Ik zit stil in mijn hoekje. Zij staat stil en bekijkt me verwonderd. Maar mijn moeder heeft de deur al gesloten: “ik stel u mijn dochter, Julia, voor. Ik leer haar mijn beroep en ik dacht dat het u niet zal hinderen indien zij onze raadpleging bijwoont”. De cliënte bekijkt mij met een moederlijke blik: “Is zij niet een beetje jong?” zegt zij simpelweg. “Ik begon indertijd nog vroeger dan zij” antwoordt mijn moeder. “Wees maar niet ongerust: zij mag alles horen” voegt mijn moeder, als iemand die een beetje medeplichtig is, daaraan toe”.

Opm.: het leren ‘zien’, in dit geval kaartlegster zijn, komt nooit uit boeken. Het is een werk van overlevering of traditie die het vermogen “van hand tot hand”, van levende persoon tot levende persoon, doorgeeft. Het theoretiseren komt dan wel vanzelf en zeker achteraf. Dit zij gezegd ter intentie van diegenen die menen dat het uitsluitend een verstandelijke aangelegenheid is. Weliswaar zijn er die eerst een handboek instuderen en op grond van die

‘studie’ het zien(st)er zijn willen beoefenen. Dat lukt slechts wanneer, mèt die ‘studie’, één of meerdere wezens de ziener of zienster inspireren. Luisteren we opnieuw naar Pancrazi.

De raadpleging: “Mijn moeder wisselt, alvorens te beginnen, met de cliënte enkele onopvallende zinnestukjes. Over haar leven, over de tijd waarin wij leven, over de gebeurtenissen.

Opm.: Dit inleidend gesprek dient ertoe het contact, in het kader van de ‘mania’ of concentratie, op gang te brengen.

De raadpleging begint in een geladen stilte. Na enkele ogenblikken zijn beide vrouwen mij al vergeten. Ik sta overigens nog steeds recht, op enkele meters, in de hoop haar concentratie niet te storen door een geluid of een gebaar.

Opm.: In de diepe stilte snapt men enigszins het sacrale of heilige karakter van de bewerking. Want een ‘bewerking’ of ‘operatie’ is het. De zienster werkt doorheen een infrastructuur, ‘le support’, hier het systeem der kaarten, in op de situatie of het lot van de cliënte. Welk systeem, welke ‘support’ men gebruikt is niet zo belangrijk. Het is een hulpmiddel ter concentratie. Zien is lotskunde. “Mijn moeder legt haar kaartspel op tafel. De cliënte deelt het onmiddellijk op in vier nauwkeurig afgemeten hoopjes. Mijn moeder schuift er één van opzij, neemt het eerste, neemt de drie eerste kaarten en legt ze, de ene na de andere, zeer rustig voor haar. Nog steeds heerst de stilte. De cliënte beweegt niet. Haar hand, met een zwarte handschoen aan, rust op de tafel. Na een korte blik op de drie kaarten kijkt de jonge vrouw met een vorsende blik het gezicht van mijn moeder aan. Mijn moeder lijkt elders te zijn. Toch heeft zij de glimlach op haar gezicht. Zij wil niet dat men er achter komt dat zij in volle concentratie is. “Vooral niet tonen dat men het lastig heeft, dat men zich inspant”, zei zij bij herhaling”.

Opm.: In de geconcentreerde toestand kunnen ingevingen doorkomen.

“Met een bevreemdende stem begint zij te spreken. De toon is zacht. Met zorg kiest zij haar woorden, en zegt korte zinnestukjes met zeer nauwkeurig afgemeten inhoud. Zij heeft het over het gezin en de familie, over de financiën. Is de spanning te groot, dan voegt zij er een hartelijk of plezierig woordje tussen dat de cliënte ontspant.

Opm.: Nominalistisch ingestelde mensen menen dat ‘zien’, ‘vaag’ is.’ Bij een goede ziener of zienster is juist het omgekeerde het geval. Indien er ergens, met wat antieke Grieken heten ‘akribeia’, met nauwkeurigheid, te werk gegaan wordt, dan is het in een ‘séance’ van een zien(st)er. De inzet is immers de eer van de zien(st)er om het lot juist te duiden. Iedere fout bouwt zijn of haar gezag af.

Een wending

De raadpleging duurt nu al een half uur. Tot nog toe is er niets buitengewoons gebeurd. “Zoals ik u heb aangeraden, hebt gij een geneesheer opgezocht” zegt mijn moeder. “Inderdaad. Maar de arts vond dat ik niets mankeerde”. Ik let op de cliënte. Terwijl zij zo antwoordt, ontspant zij zich ongemerkt. Alsof zij gekomen was om juist dat antwoord te geven, alsof de rest geen belang had. Maar als ik mijn moeder bekijk, onderga ik een schok: zij is buitengewoon beklemd (‘oppressée’). Maar de cliënte ziet het niet.

Let nu goed op dat wat de dochter, zienster-in-de-maak, doet om het contact met de cliënte en haar lot te verwerven, want dit legt de structuur der ‘mania’ of concentratie goed bloot. “Plots ervaar ik ook iets abnormaals. Want, in mijn hoekje, was ook ik niet passief gebleven. “j’ai fait le vide” (“ik heb alle andere bewustzijnsinhouden buiten gestoken”). Sinds de aanvang van de raadpleging trachtte ik de ‘golven’ (‘les ondes’) die deze vrouw uitzond - zij was iemand die ik nooit eerder ontmoet had - op te vangen (‘capter’).

Opm.: De natuurkunde heeft het ook over ‘golven’ of ‘trillingen’. Ook in occulte middens wordt die de term gebruikt om dat wat iemand uitstraalt, aan te duiden. Het is een kwestie van afspraak. Meer niet. Iets natuurkundigs moet men er niet in zoeken. De term “contact via paranormale wegen” is wellicht beter.

Een probleem

Er is daadwerkelijk een probleem. Mijn moeder staat zachtjes op, verontschuldigt zich en met een knikje van het hoofd vraagt zij mij haar te volgen. Eens buiten het kabinet begint zij zonder een woord te zeggen rond te draaien. Zij drukt haar vuist tegen haar mond en prevelt enkele woorden die ik niet kan verstaan. Plots staat zij stil: “wat denk je ervan?” vraagt zij mij brutaal. Ik was verlamd, want het was niet mijn moeder die zich tot mij keerde doch de zienster, ‘la voyante’ in volle concentratie. Zij wou mijn oordeel. Ik mag mij niet vergissen! Een ogenblik aarzel ik. Dan waag ik het maar: “Ik heb de indruk dat die vrouw ziek is. Niet erg ziek. Maar in alle geval ziek.”. Mijn moeder verroert geen vin. Haar ogen zijn uitgegroeid tot twee zwarte maar fonkelende punten die dwars door mij heen gaan. “Je hebt gelijk, kom mee” zo zegt zij. Meer niet. Wanneer zij weer op haar stoel plaats neemt, ziet zij er bijna blij uit. De verandering tussen het korte moment buiten het kabinet waar zij heen en weer liep aan hevige innerlijke strijd ten prooi en het moment waarop zij spreekt met haar geruststellende stem, komt mij verwonderlijk over. Opnieuw verdiept zij zich in de kaarten. Recht over haar wacht de jonge vrouw af. De zogenaamde gezinszorgen waarmee mijn moeder zich zo-even verontschuldigde vooraleer buiten het kabinet te gaan (op een plezierige toon overigens) maken dat zij niets vermoedt. Mijn moeder kijkt op: “En toch denk ik dat het oordeel van een tweede arts wenselijk zou zijn. Let wel: ik zie niets ergs. En toch: de waarneming die ik doormaakte bij onze vorige raadpleging, is niet heel en al verdwenen”. “U zijt ervan overtuigd dat het echt noodzakelijk is?” vraagt de jonge vrouw, ongerust en ook teleurgesteld. Mijn moeder, op een geruststellende toon: “Je riskeert er toch niets bij! Twee beoordelingen zijn toch meer waard dan één!”. De jonge vrouw kijkt haar eventjes aan. Er volgt een kort ogenduel tussen de cliënte en de zienster. “Goed. Ik zal het doen zoals gij zegt”. “Maar behalve dat ziet uw kaart er uitstekend uit”, zegt mijn moeder, terwijl zij de kaarten bijeen raapt en op een toon alsof de jonge vrouw die voor haar zit, haar dochter was. Deze, op haar beurt, lacht vertrouwelijk. “In ieder geval tot nog toe heeft U zich nog nooit vergist. Ik zou mij dan niet goed voelen indien ik uw raad niet volgde”. “Dank u” zegt mijn moeder die opstaat en haar uitgeleide doet.

Opm.: Men hoort de zienster spreken van ‘waarneming’. Het betreft een waarneming door identificatie. Door zich intentioneel in te stellen op de cliënte en haar mogelijke problemen. Niet door zich te identificeren met de cliënte op zich, maar met de cliënte voor zover zij problemen vertegenwoordigt, dringt de zienster als het ware door in haar en haar situatie. Maar door dat contact komt er in de zienster een afbeelding van de cliënte en haar problematiek (gezin, familie, gezondheid, financiën en dergelijk meer).

Wij vervolgen het verhaal. “Eens dat de deur gesloten was, zag ik mijn moeder onmiddellijk terugkomen. Haar gelaatsuitdrukking was opnieuw veranderd. Gedaan met de zachtheid. Haar blik was hard. Zenuwachtig grijpt zij de kaarten. “Wel?” zegt zij, zonder mij zelfs aan te kijken. “Ik ben er zeker van: zij is ziek”, antwoord ik. “Natuurlijk!” zegt zij”. Enkele dagen later belt de jonge vrouw aan. Ik doe open. Ik voel aan dat zij zenuwachtig is, gekweld en ten prooi aan grote zorgen. Nauwelijks groet zij mij. “Is uw moeder thuis?”. “Natuurlijk. Maar gij hebt niets aangevraagd”. “Ik weet het. Ik weet het. Maar ik zou juist één woordje willen zeggen”. Mijn moeder verschijnt enkele minuten later. De jonge vrouw neemt mijn moeder bij de hand: “Ik wou u bedanken. Ik ben een andere dokter gaan opzoeken. Deze

stelde analyses voor die de vorige arts niet nodig vond. Vandaag kreeg ik het verslag. Hij ontdekte een klein gezwel aan de rechter borst. Hij zei dat men mij ging opereren”. Waarop mijn moeder: “Nu ben ik er gerust in. Maar gij zult zien: alles verloopt opperbest. In uw kaarten zag ik iets dat goed uitvalt.”

Tot daar dit uittreksel. Men zegge niet te gemakkelijk dat zogenaamde ‘irrationele’, met de axiomata van de wetenschap niet te vatten methoden, nonsens zijn! De eerste arts zag niets. De zienster zag iets! Maar het zien van de ene verschilt van het zien van de andere. Laat ons besluiten om open van geest te zijn en te aanvaarden dat er meer dan één manier is om wat ‘werkelijk’ is, te benaderen.

De concentratie

Pancrazi vertelt (o.c., 22). Onze kaarten zijn de projectie van onze begaafdheid, die van geslacht tot geslacht werd doorgegeven. Het zijn de kaarten van mijn grootmoeder en mijn moeder. Door de duizenden keren dat zij gebruikt werden, zijn de figuren op de kaarten voor een deel uitgewist. De kaarten zijn ook niet meer rechthoekig maar onregelmatig ovaal. Meer dan een eeuw gebruik heeft ze zo toegetakeld. Wij heten dat “notre support” (opm.: onze onderbouw of infrastructuur). Let nu goed op wat schrijfster zegt: “Deze kaarten zijn slechts een middel dat onze concentratie opvangt, kanaliseert en meteen de tijd schept die nodig is “pour capter le fluïde que chacun émet”, “om het fluïdum op te vangen dat iedereen uitstraalt”. Met andere woorden: het doordringen tot de zielestof van de cliënt wordt vergemakkelijkt door middel van “un support”, een onderbouw. Maar het eigenlijke doordringen tot het mantisch zien, tot de wereldziel(stof) ligt in de concentratie (mania). Daarom ook moet de ziener of zienster zich bijvoorbeeld van de eigen gezinssfeer afzonderen en zich na een raadpleging ontspannen en de gedachten wat verstrooien.

Over haar concentratie zegt de schrijfster nog (o.c., 27): Te veel mensen menen dat men onmiddellijk ‘ziet’, zonder voorbereiding. Zoiets is onmogelijk. De concentratie en het vermogen om deze concentratie te beheersen zijn, betreffende het ‘zien’, doorslaggevend. Eens uit die toestand ‘ziet’ men niets meer en wordt men “een normaal mens”. Wat wel tussendoor doorgaat zijn de waarschuwingen, de voorgevoelens en dat blijft duren. Met andere woorden: het mantische zien wordt wel als raadpleging onderdrukt maar niet als levenswijze.

Wichelen

Fr. Kallenberg, *Offenbarungen des siderischen Pendels*³⁰ (Wat de pendel verduidelijkt) beschrijft de fijnstoffelijke theorie van het pendelen en wichelen over het algemeen. Wichelen betekent dat men op één of andere manier die fijne stof tracht aan te voelen. Kallenberg schrijft dat de mens onbewust zowel ‘aardse’ als ‘hemelse’ energieën opvangt en dat sommigen deze kunnen doorgeven, na ze zelf min of meer goed verwerkt te hebben. Of de ziener of zienster hierbij nu kaarten raadpleegt, of een glazen bol, koffiedik, een pendel, het ruisen van de bomen, het staren in water of wat dan ook, dat is niet zo wezenlijk, dat is een soort van infrastructuur die eerder zonder belang is. Hier gaat het niet om, wel om de concentratie van de aandacht en de gerichtheid op de fijne zielestof. De aangewende infrastructuur is een middel tot concentratie. Eens men daarin vordert, heeft men uiteindelijk die hulpmiddelen niet meer nodig. Men kan zich dan ook concentreren en ‘zien’, zonder die infrastructuur. Zo zijn de kaarten slechts de prikkels om het probleem te doen zien. Het kan overigens zijn dat de kaarten het tegengestelde aanduiden van wat er is. De kaarten geven lemma’s, voorlopige hypothesen, die de ziener of zienster op weg zetten. Zoiets leert men niet uit de boeken, maar moet worden doorgegeven van levende persoon tot levende persoon. Dit wichelen

onderscheidt zich ook van het eerder passief doorkrijgen van beelden of intuïties. De wichelende persoon is actief, concentreert zich en zoekt voortdurend.

De grenzen van de onthulling

Pancrazi vervolgt (o.c., 55): “De grenzen van het onthullen hangen af van de persoon die daar vóór u zit, van de kracht, van de macht die hij of zij uitstraalt”. Volgens de schrijfster houdt het in dat iedere raadpleging eigenlijk neerkomt op een stille of patente krachtmeting waarbij twee fluïda met elkaar geconfronteerd worden. Het is inderdaad een feit dat zien(st)ers gewoon door de knieën gaan doordat de persoon die daar voor hem of haar zit, op occult gebied machtiger is en de ziener of zienster onderwerpt. Iets wat de raadpleging heel en al in de war stuurt. Een zien(st)er is een uiterst kwetsbaar wezen: sommige cliënten beseffen niet hoezeer zij de ziener of zienster met een probleem doen lijden. Zien(st)er zijn is een uiterst uitputtende vaardigheid, vooral voor het hart. Ik denk zelfs dat, indien veel vrouwen van mijn stamboom een plotse dood gekend hebben, dit het gevolg was van de uitputting door zoveel keren de concentratietoestand door te maken” (o.c. 172).

Opm.: Het blijkt bijvoorbeeld dat, op Haïti, veel hougans - magiërs der voodoo - naar het einde van hun leven toe zelfs waanzinnig worden. Dit is een ander effect van uitputting op het gebied van levenskracht. Zij hebben zoveel kwaad fluïdum in en rond zich zonder het te kunnen wegzuiveren of reinigen, dat hun levenskracht, hun zogenaamde ‘kundalini’ - we komen er nog op terug - verzinkt in wilde energieën allerhande. Wat zich op het bewuste vlak kan uiten in de één of andere psychiatrische kwaal.

Ook cliënten die zich al te sceptisch opstellen vergroten de problemen. Pancrazi zegt hierover, o.c., 171: “Het enige probleem dat deze cliënten stellen, is dat zij veel uitputtender zijn dan de anderen. Eenvoudigweg doordat zij een muur tussen hun fluïdum en het onze oprichten. Gevolg: men moet ze doorlopend ‘peilen’, al vechtend. De concentratie moet dubbel zo groot zijn. Zo een raadplegingen overleeft men dan als volkomen uitgeputte wezens”.

Opm.: Indien de uitputting te groot wordt, gaat de concentratie mank en riskeert de inhoud ervan vergissingen in te houden. Gevolg: sceptici triomferen en zeggen: “Ziet gij wel! Het is niets!” waarbij zij vergeten dat zij uitgerekend door hun eigen ongelooft de raadpleging doen mislukken en dus in een vicieuze cirkel ronddraaien. Om tot de zielestof door te dringen moet men ‘geloven’ dat die er is en dat zij informatie bevat die door begaafden kan ‘gezien’ of ‘gevoeld’ worden. Dat axioma opent pas het zicht op het fijnstoffelijke domein.

4.2.2. ‘Fijne stof’ als grond van mantiek

Fijne stof in de geschiedenis

Als axioma bij uitstek geldt dat alles wat bestaat doordrongen is van een ijle, fijne, voor Jan modaal onzichtbare stof. Alle archaische, antieke en klassieke culturen waren (en zijn) er mee vertrouwd. De oude Egyptische cultuur kende het als ‘maat’, in het Oosten spreekt men van ‘prana’. De oude filosofie had het over ‘virtus’, de Bijbel kent het als ‘Ruah’; als één van de vele vormen van Heilige Geest. Esoterische scholen spreken van ‘etherische’ en ‘astrale’ stof. Fijne stof is vooral eigen aan fijnstoffelijke ‘wezens’, ‘entiteiten’, ‘goden’, ‘godinnen’ die zulke fijne stof in meerdere of mindere mate bezitten. Op sommige plaatsen hoopt die fijne stof zich sterker op dan op andere plaatsen. Zo was, in de Bijbel, voor Mozes, de Sinai-berg (*Exodus 3:14*) en het brandende braambos waarin Jahweh zich toonde, een heilige plaats. Zo is voor een moslim de al-Masjid al-Haram in Mekka, de moskee met de Ka’aba, de heiligste plaats op aarde. Deze fijne stof wordt echter door de wetenschap niet erkend.

Ofschoon fijnstoffelijkheid in de hedendaagse Westerse filosofie nauwelijks nog ter sprake komt, toch was zij één der belangrijkste thema's bij de stichters van onze filosofie: de oude Grieken. Zo ook bij de zogenaamde presocratiekers, dit is de verzamelnaam voor de filosofen die Socrates (-469/-399) net vooraf gingen. Socrates was de leermeester van Plato. De presocratici braken zich het hoofd over de vraag uit welke 'oerstof' de gehele werkelijkheid was opgebouwd. Zo stelde Thales van Miletos (-642/-545) dat die oerstof gelijk is op water omdat ze net zoals water vloeibaar is. Wie dat in onze huidige biologische zin interpreteert, wat bij herhaling geschiedt, doet tekort aan de fijnstoffelijke werkelijkheid die daaraan voorafgaat. Het gaat om de oergrond, om het wezen van alle bestaan, niet om een grofstoffelijke interpretatie. Anaximander van Miletos (-610/-547), beweerde dat de oergrond van alles 'a-peiron' was, (Lat. In.finitum) onbepaald, ijl, wat geen vorm heeft maar alle vormen aanneemt. Anaximenes van Miletos (-588/-524), nam dan weer aan dat de oorsprong van alles 'aër', lucht, adem, ziel, 'psuchè', was zoals de zieners en ziensters deze zien, als adem, nevel, rook, lucht, gelijkend op wind. Voor Herakleitos van Efesos (-540/-480), was de oergrond van alles beweeglijk als vuur.

Men ziet dat deze presocratiekers elk op hun manier deze fijnstoffelijkheid onder woorden brachten. Zij moeten dan blijkbaar tot op een zekere hoogte 'zieners' zijn geweest om tot zulk een inzicht te komen. Hun opvattingen verschilden van de toen gangbare meningen. Zij namen zelf waar en redeneerden, autonoom. Ze steunden niet langer op een soort van goddelijke ingeving zoals Homeros en vele anderen die hen voorafgingen.

In China is "Chi kung" een methode waarbij men via 'chi' of fijnstoffelijke levenskracht op het lichaam tracht in te werken. In het westen sprak o.m. Paracelsus (1493/1541) van een 'fluidum'. De Melanesiërs noemden het 'mana', de Irokezen, een Noord-Amerikaanse indianenstam, heetten het 'orenda' en de Dakota-indianen hadden het over 'wakanda' De inwoners van Malagasy het vroegere Madagaskar, spraken over 'hasina'. Het zijn verschillende namen voor eenzelfde werkelijkheid.

Hylisch pluralisme

In onze tijd spreekt men van een geloof aan een 'hylisch pluralisme'. 'Hulè' is de Griekse term voor 'stof' en 'pluralisme' slaat op "een veelheid". "Hylisch pluralisme" staat dus voor een veelheid van soorten stof. Naast of buiten de stof van de natuurkunde die iedereen kan vaststellen, bestaan er volgens deze visie ook nog andere, ijlere vormen van stof en stoffelijkheid. Zulke fijne stof, zo stelt men, ligt aan de basis van het paranormale, het religieuze en occulte. Ze speelt in het leven van iedere mens een doorslaggevende rol met betrekking tot gezondheid en geluk. Zogenaamde sensitieven beweren deze fijne stof aan te voelen. Het juist interpreteren van processen in die fijne stof, heet 'helderziendheid'. Kan men ze bovendien ook 'manipuleren', 'omvormen', dan is men een magiër of magiërin. Magiërs beweren dat zij de gezondheid van de mens kunnen beïnvloeden, maar eveneens dat zij het lot, het verloop van iemands leven kunnen keren. In de zogenaamde witte magie geschiedt dat dan ten goede, in de zwarte magie, ten kwade (3.3.5.). Taalkundig betekent het woord 'occult', 'wat verborgen is'. Omdat Jan Modaal deze fijne stof niet kan aanvoelen, interpreteren of manipuleren en dit in tegenstelling tot sensitieven, zieners of magiërs, blijft dit alles voor hem verborgen. Men spreekt dan ook van 'occulte wetenschappen'.

Een verzwegen werkelijkheid?

J.J.Poortman (1896/1970), *Ochêma, geschiedenis en zin van het hylisch pluralisme*³¹, stelt dat er naast de 'gewone' stof der harde wetenschap, ook nog een veelheid van ijlere vormen van stof en stoffelijkheid bestaat. Poortman was hoogleraar aan de rijksuniversiteit te Leiden.

Hij gaat in zijn boek uitvoerig in op het materiebegrip der diverse culturen over de hele aardbol en zegt dat men in de geschiedenis der mensheid voortdurend geconfronteerd wordt met de opvatting dat er naast de grove stof van de zogenaamde ‘harde wetenschap’ ook nog andere, ijlere vormen van stof en stoffelijkheid mogelijk zijn. Zulk een geloof in een meervoudige stoffelijkheid lijkt bovendien gemeengoed te zijn in alle vroegere en hedendaagse niet-Westerse culturen. Toch, zo klaagt hij, werd en wordt dit thema bij herhaling in onze cultuur verzwegen terwijl er vaak reden te over is om dit geloof aan een hylisch pluralisme wel te vermelden. G.R.S. Mead (1863/1933), *The subtle body in western tradition*³² (Het subtiële lichaam in de westerse traditie), zegt dat het geloof in het bestaan van een fijne stof “one of the oldest persuasions of mankind”, “één van de oudste overtuigingen van de mensheid” is.

De mens heeft vele lichamen.

De “heks van Endor”, die de schim van de profeet Samuël uit het dodenrijk opriep en ook de verhalen van Jezus’ gedaanteverandering en zijn verrijzenis (1.4.2.) maken ons duidelijk dat de Bijbel naast het biologische lichaam, aan de mens ook een fijnstoffelijk lichaam toekent.

De oude *Mechelse catechismus*³³ vermeldt als antwoord op de vraag: “Wat is de mens?”: “De mens is een redelijk (opm.: een met rede, met redeneervermogen begaafd) schepsel van God, bestaande uit een onsterfelijke ziel en een sterfelijk lichaam”.

In de *catechismus* van 1868, 52, lezen we: “Hoedanig is het lichaam van Christus sedert zijne verrijzenis?” En het antwoord luidt: “Wonder, vlijtig, snel en subtiel, onlijdelijk, onsterfelijk en voortreffelijker dan de lichamen der gelukzaligen na de verrijzenis zullen zijn”. De zogenaamde “*kleine catechismus*” van 1852, 39, een eenvoudiger uitgave, bedoeld voor de gewone volksmens, vermeldt: “Hoedanig zullen de lichamen der godvruchtige of heilige mensen in de verrijzenis voorkomen? En het antwoord is: “Heel klaar en schoonblinkend, licht, subtiel en onlijdelijk”. We willen de aandacht vestigen op het woord ‘subtiel’ als synoniem van ‘fijnstoffelijk’ dat hier telkens gebruikt wordt.

Wanneer de apostelen na Jezus’ dood en verrijzenis achter gesloten deuren bijeen zijn (*Joh. 20, 26*), komt Jezus plots in hun midden. De fijne stof van zijn subtiel lichaam wordt niet gehinderd door de ‘grove’ stof van de deur of de muur, die daar grondig van verschilt.

In de *Bijbel* vermeldt *Paulus: 1 Cor. 15,40*: “Er zijn hemelse lichamen en aardse lichamen”. Hiermee verwoordt hij een oeroud thema dat in alle niet-rationalistische culturen gekend is. In *Luc 9:28vv.* (1.4.2.) lezen we: “Jezus nam Petrus, Johannes en Jacobus mee en beklom een berg om er te bidden. Terwijl Hij aan het bidden was, veranderde Hij van uiterlijk en werden zijn kleren stralend wit”. Dit toont ons dat het lichaam van Christus van gedaante kan veranderen (met zijn kleren) en dat dit verheerlijkte lichaam gewoonlijk verborgen is door het biologische lichaam. Ofschoon in gewone omstandigheden niet fysisch of biologisch merkbaar, toch is dat verheerlijkte lichaam volgens de getuigenissen even werkelijk.

De kabbala, een Joods occult systeem, onderscheidt in de mens drie bestanddelen. Er is vooreerst het materiële lichaam, dat uit grove stof bestaat. Dan volgt het astrale lichaam, dat fijnstoffelijk is. De naam ‘astraal’ houdt verband met ‘astra’, ster. Men zag analogie tussen dit lichaam en de opvatting dat de stof der sterren en de andere hemellichamen van een meer verheven en fijnere aard was. Men sprak ook wel van ‘etherische’ stof, de fijne stof waarmee men de ‘ether’, de ruimte tussen de sterren, vervuld dacht. Naast het materiële en het fijnstoffelijke lichaam kende de kabbala aan de mens ook nog een geestelijke, goddelijke en onstoffelijke ziel toe.

De apostel Paulus, wanneer hij het in *1Kor 15* over de verrijzenis der doden heeft, maakt eveneens een onderscheid tussen drie onderscheiden lichamen in de mens. Er is naast het gewone biologische lichaam ook het ‘andere’ lichaam, dat op zijn beurt tweevoudig is. Paulus

spreekt enerzijds van een “soma psuchikon” of een “corpus animale”, een levenslichaam, dat van lager allooi is en anderzijds van een “soma pneumatikon”, een “corpus spirituale”, een geesteslichaam, dat van hogere aard is. De term ‘geest’ staat hier voor het goddelijke beginsel dat in de mens aanwezig is. Men ziet de analogie tussen Paulus’ indeling en de indeling in de kabbala.

Ook Alexandra David-Neel (1868/ 1969), *Magic and mystery in Tibet*³⁴ (Magie en mysterie in Tibet), schrijft dat voor de Tibetanen de mens een verzameling van fijnstoffelijke lichamen vormt. G. Meijling (*De aura*³⁵), Dion Fortune, (*Psychische zelfverdediging*³⁶), Ch. Leadbeater, (*De chakra’s*³⁷), Allan Kardec, (*L’ Obsession*³⁸) en R. Montandon (*Maison et lieux hantés*³⁹) (Spookhuizen en -plaatsen), spreken in dezelfde zin.

G. van der Zeeuw, *Helderziendheid in ruimte en tijd*⁴⁰, zegt dat een mens een gecompliceerd wezen is en dat hij over verschillende lichamen beschikt. Het aardse grofstoffelijke, het etherisch dubbel dat van een iets fijnere substantie is, dan het geestelijke wat uit een hogere materie bestaat en uiteindelijk de vonk, de ziel, het eeuwige, dat onstoffelijk is.

Primitieven hebben de mens steeds meerdere zielen toegeschreven. Zo zet W. Davis, *De slang en de regenboog*⁴¹, het zielenmeervoud in de voodoo-religie uiteen. De voodoo komt uit Dahomey, het huidige Benin (West-Afrika). Op Haïti leeft de voodoo voort. Volgens deze religie is de ziel van de mens veelvoudig: De Haïtiaan heeft het in zijn taal, het Creools, dat een verbastering is van de Franse taal, over:

1. De “n’ âme”, dat is de ziel voor zover zij het biologisch lichaam vormt. Na de dood trekt zij langzaam in de aarde.

2. De “z’ étoile”, de geluksster, is de ziel voor zover zij een rest is van een vorig leven.

3. De “ti bon ange”, “de kleine - ‘klein’, ‘ti’, naar het verbasterde Franse woord ‘petit’- goede engel”, is de ziel voor zover ze de bron van individualiteit, wilskracht en karakter) is.

4. De “gros bon ange”, “de grote goede engel” is de ziel voor zover zij in de algehele kosmische energie baadt.

Volgens de voodoo is de “ti bon ange” het mikpunt van de zwarte magie. Dit is des te begrijpelijker daar de “ti bon ange” gemakkelijk uit het lichaam treedt. Magiërs beweren dat een mens, op magische wijze ontdaan van zijn ‘ti bon ange’ iedere menselijkheid verliest en een zielloze automaat wordt, nog enkel goed voor bijvoorbeeld slavenarbeid op de suikerrietplantages. Om deze reden, zo stelt men, worden zulke zombies ‘gevormd’.

Uit deze enkele steekproeven blijkt dat heel wat culturen er van overtuigd zijn dat de mens meerdere fijnstoffelijke lichamen heeft. Hun structuur is bovendien verre van eenvoudig. Wat ons hierbij het meest tot mens maakt, is volgens de voodoo “de kleine goede engel”, de “ti bon ange”. De Bijbel houdt het bij de individuele ziel.

In deze Hylisch pluralistische visie wordt het biologische lichaam van de mens omgeven door een reeks van naar buiten toe steeds ijler wordende fijnstoffelijke lichamen of aura’s. Zoals al gezegd beweren sommigen dat deze aura’s kunnen aanvoeld en zelfs op een helderziende wijze kunnen ‘gezien’ worden.

Herakleitos Van Efesos heeft ons *fragment nr. 45*, nagelaten: “De grenzen der ziel kunt gij, al gaande, nergens achterhalen, ook al gaat gij iedere weg: over een zo diepgaande geest beschikt zij”. Deze denker, voor wie de werkelijkheid als een “altijd brandend vuur” is, heeft klaarblijkelijk ingezien dat de aura van de ziel, wellicht in zijn ogen een vuuraura, veel verder reikt dan het zicht- en tastbare biologische lichaam. Zo ook de aura van vrouwen als een Abisjag van Sjoenem (1.4.3.).

Het mensbeeld, vanuit occult religieus standpunt gezien, is driedelig. Met onze immateriële, onsterfelijke ziel situeren wij ons op het peil van de goddelijke wijsheid. Met

onze fijnstoffelijke zielelichamen worden wij in de wereld van het fijnstoffelijke geplaatst. En met ons biologische of grofstoffelijke lichaam horen wij thuis in de grofstoffelijke wereld.

Een fijnstoffelijke koord

A. de Rochas, (1837/1914) was een vooraanstaand Frans onderzoeker en verwierf bekendheid door zijn experimenten met betrekking tot de menselijke uitstraling of aura, reïncarnatie en paranormale fenomenen. Hij was hoofd van de Ecole Polytechnique in Parijs maar werd er gedwongen ontslag te nemen omwille van zijn belangstelling voor occulte fenomenen.

Citeren we uit zijn boek, *l'extériorisation de la sensibilité*⁴² (Het uittrede van de sensitiviteit). “Na het magnetiseren (opm.: van de proefpersoon, door een bevoegd magnetiseur, iemand die extra fijnstoffelijke energie kan doorgeven) verlaat het dubbel of het astraal lichaam (opm.: het betreft hier een zogenaamde uittrede, slechts zichtbaar voor zieners) het biologische lichaam. Het bevindt zich dan ongeveer één meter boven de proefpersoon. Deze schim is met het biologische lichaam verbonden door een fijnstoffelijke koord. Het is levensgevaarlijk deze koord te breken (opm.: daarin bestaat volgens deze visie juist de biologische dood). Deze schim kan zich volgens de wil van de magnetiseur verplaatsen, ook kan de magnetiseur naar willekeur de ledematen van deze schim doen bewegen. (opm.: de schim lijkt op het biologische lichaam). Als deze schim een kwetsuur oploopt, dan heeft dat zijn weerslag op het biologische lichaam. “Ik heb kunnen vaststellen”, zo vervolgt de Rochas, “dat verwondingen aan bijvoorbeeld de fijnstoffelijke duim, door hierin met een naald te prikken, niet alleen door de proefpersoon gevoeld worden, maar dat die verwondingen zich ogenblikkelijk en tot bloedens toe tonen op de overeenkomstige duim van het biologische lichaam.”

Opm. Ook de Bijbel maakt melding van deze navelstreng of zilveren koord, in *prediker 12:6*: “Het zilverenkoord knapt af, de gouden schaal breekt, de kruik gaat stuk bij de bron en het scheprad valt gebroken in de put. Het stof keert terug naar de aarde waar het vandaan kwam, en de levensgeest naar God die hem schonk.” Voor de Bijbel is het duidelijk dat als God “de ademziel” terugneemt, de mens dan sterft.

Het etherische en het astrale zielelichaam

Ch. Lancelin, *La vie posthume*⁴³ (Het nadoodse leven), staat stil bij de tweeledige schim van de mens. Lancelin was een leerling van de Rochas.

In 1893 magnetiseert de Rochas een proefpersoon intens en langdurig. Hij schrijft wat volgt. Geleidelijk gaat het wakende bewustzijn over tot schijndood. Knijpt men de persoon zacht in de huid, dan voelt hij dit niet meer. Geleidelijk trekt ook zijn geheugen weg. Hij blijft zich enkel nog bewust van de magnetiseur en van datgene waarop deze hem doet letten. Een schimmig lichaam vormt zich, concentrisch rond het biologisch lichaam van de proefpersoon. Dit is het begin van een uittrede.

De eerste schim. Het gewone waarnemingsvermogen van de proefpersoon verdwijnt, waarbij toch het geheugen betreffende taalgebruik overblijft. De proefpersoon deelt, indien hij niet ver van de hypnotiseur is, diens waarnemingsvermogen. Ondertussen vormen zich andere schimmige lichamen rond diens biologisch lichaam. De proefpersoon weet niet meer wie hij is en herinnert zich niets meer van zijn leven. Hij let enkel nog op de hypnotiseur. De enige waarnemingen die de proefpersoon nog heeft, zijn die van de magnetiseur. Zelfs indien deze zich op een afstand bevindt. Rechts van het biologische lichaam van de proefpersoon ontstaat een blauwachtige wolk, links een roodachtige. Wanneer het opladen door verder magnetiseren toeneemt, vloeien beide wolken ineen. Dit gebeurt gewoonlijk links van de proefpersoon, verdicht meer en meer en neemt geleidelijk de gedaante van deze proefpersoon

aan. Dit lichaam is met het biologische lichaam verbonden via een fijnstoffelijke koord. Mantsch begaafden ‘zien’, of ‘voelen’ die gedaante. Wordt de hand van een derde persoon in de schim gehouden, dan voelt dit zeer koud aan. Op een kneepje in de schim reageert het biologisch lichaam van de proefpersoon.

De Fransman Hector Durville (1849/1923) deed gelijkaardige proefnemingen en kwam tot dezelfde conclusies als de Rochas: de eerste schim links is blauwachtig, de schim rechts oranjeachtig. Bij verder magnetiseren vloeien beiden ineen en vormen geleidelijk één gedaante. Durville stelt in 1909 vast dat verder magnetiseren van de proefpersoon zelf niets oplevert, tenzij dat de magnetiseur zich uitput. Durville komt op de gedachte de gedaante zelf rechtstreeks te magnetiseren. Hierdoor ontstaat een tweede schim uit de al aanwezige eerste schim. Terwijl zij haar kleur verliest en geleidelijk donkerder wordt, ontwikkelt zich een minder felle tweede schim van helderblauwe kleur. Geleidelijk wordt ze lichtvoller. Ook deze schim blijft met de eerste door een zilveren koord verbonden, zoals de eerste met het biologische lichaam door een koord verbonden blijft. Een kneepje in beide schimmen toont dat de eerste schim gevoelloos geworden is. Op een kneepje in de tweede schim reageert de proefpersoon met zijn lichaam. De eerste schim, de levensziel van het biologische lichaam, kan zich slechts in de onmiddellijke nabijheid van dit biologisch lichaam bewegen. Haar koord is te weinig rekbaar. Maar wanneer men de tweede schim verder weg stuurt, dan treedt de eerste schim weerom in het biologische lichaam. Volgens Durville beantwoordt de eerste schim aan wat men in India de ‘jiva’ noemt. Men spreekt ook van de etherische dubbelganger. Von Reichenbach (1788/1869) Duits filosoof en wetenschapper, noemde dit het “odisch lichaam”.

De tweede schim beantwoordt aan wat anderen, sinds eeuwen de “astrale ziel” noemen. Durville houdt zich, met anderen, aan de term “astraal lichaam”. Het eerste zielielichaam, de etherische dubbelganger, is sterfelijk en vergaat geleidelijk na de dood. Het tweede zielielichaam, de astrale ziel, is onsterfelijk. Zo kan een gestorvene in dit astrale lichaam blijven dwalen. Beide lichamen verschillen ook hierin dat de astrale ziel veel dieper doordringt in de voorwerpen.

De uitstraling van de hand

Phoebe Payne, *Sluimerende vermogens in de mens*⁴⁴, schrijft met betrekking tot het zien van de uitstraling van de hand: “Velen kunnen er een glimp van opvangen, door in het half donker de vingertoppen van beide handen tegen elkaar te brengen en ze dan langzaam uit elkaar te trekken, waarbij dan een nevelachtig uitvloeisel kan worden gezien, dat van de ene hand naar de andere vloeit. Dit wordt het makkelijkst gezien tegen een donkere achtergrond. Dit subtiele dubbellichaam doet zich meestal voor als een fijne, wazige substantie, die het gewone fysieke lichaam geheel omhult en gewoonlijk zilvergrijs van kleur is. Het gedeelte van de aura, dat vlak om het stoffelijk lichaam heen ligt en er gedeeltelijk doorheen dringt, wordt meestal het dubbel genoemd. Dit wordt door velen, die nauwelijks meer dan een normaal gezichtsvermogen hebben, waargenomen als een grijze, vlokkige massa. Deze is vooral zichtbaar rond het hoofd en de handen. Soms vangt men een glimp op van het buitenste, meer lichtende gedeelte van de aura, terwijl de vrij donkere band van het dubbel dan als een lege ruimte voorkomt. De etherische aura toont zich als een zilvergrijze mist, die recht uit het lichaam straalt en het gemakkelijkst te zien is bij de uiterste punten als het hoofd, de vingertoppen en de tenen. Vele mensen zijn in staat om dit onder bepaalde omstandigheden te zien, bijvoorbeeld wanneer men de hand tegen een zwarte achtergrond houdt in schemerig licht. Wanneer men deze aura in details bekijkt is hij zeer fijn en ingewikkeld samengesteld en verdeeld in verschillende lagen met hun eigen tere kleuren en speciale karaktertrekken.”

Gelijkaardige beschrijvingen vinden we eveneens bij Barbara Brennan, *Licht op de aura*⁴⁵: Zij schrijft: “Meestal komen er stralen van het lichtere blauw uit de vingertoppen, de tenen en het hoofd. De meeste mensen zijn na een paar minuten in staat die stralen van de vingertoppen te zien. Om de aura te kunnen zien heb je ‘nachtogen’ nodig. Het oog past zich dan aan de duisternis aan. Je merkt dan ook dat je b.v. de aura van je hand beter ziet als je er niet rechtstreeks naar kijkt, maar je ogen scherp stelt op iets net naast je hand, dat zich verder weg bevindt. De lichtgevoelige cellen in het netvlies van je ogen bestaan uit staafjes en kegeltjes. De kegeltjes zijn voor overdag, om heldere kleuren te zien, de staafjes zijn veel gevoeliger voor lagere lichtsterktes, daar kijk je ‘s nachts mee, en die moet je hier gebruiken.”

Ook heel wat zien(st)ers beweren dat zij, indien zij zich enkele uren in een donkere kamer bevinden, zij dan alle voorwerpen in dat volledige donker zien oplichten. Zo toont zich de aura van de rechterhand eerder blauw, terwijl de linkerhand een geelrood licht uitstraalt.

Kirlianfotografie

Jean Lerède; *Qu'est-ce que c'est la suggestologie*⁴⁶? (Wat is suggestologie?), schrijft met betrekking tot deze vorm van fotografie: “Sedert 1949 en dankzij het toestel dat door de Rus S. Kirlian (1898/1978) op punt werd gesteld, zijn de Sovjets er in gelukt om de aura en zijn verrassende veranderingen op foto vast te leggen, eerst in zwart-wit, nadien in kleur. In mei 1975 hadden we het voorrecht in Los Angeles het eerste internationale congres voor parapsychologie en suggestologie van het Westen te mogen bijwonen. Dokter Thelma Moss, van de universiteit van Californië toonde ons een honderdtal verbazende foto's in kleur van aura's. We kregen eveneens een kleurenfilm te zien die gemaakt was in het neuropsychiatrisch instituut van de universiteit van Californië. Deze film toonde op een aangrijpende wijze de ononderbroken stroom van energie die van elk object uitgaat, van iedere plant, van ieder dier en van elk menselijk lichaam. Ook bleek duidelijk uit de documenten die op het congres getoond werden en de uitleg die er bij gegeven werd, dat de kleur, de vorm en de samenhang van de aura in regelrechte overeenstemming zijn met het bewustzijn. Vrees, angst, vreugde, kalmte, boosheid, haat, de welwillendheid en de liefde, al deze gevoelens laten zich voortaan fotograferen”.

In het spoor van de Kirlians bevestigden de sovjetspecialisten dat alle planten, dieren en mensen niet enkel een uit atomen samengesteld biologisch lichaam hebben maar bovendien een dubbelganger of ‘energielichaam’ dat uit bioplasma, een naam voor het zielelichaam, bestaat.

Betreffende de buitenlichamelijke ziel of zielestof kan nog worden vermeld dat de aureolen van heiligen verwonderlijk goed gelijken op de aura's die sensitieve mensen ook tot op heden nog zien. Dat wordt bijvoorbeeld ook onderstreept door Karl von Reichenbach in zijn boek *Der sensitive Mensch*⁴⁷ (De sensitieve mens). Dr. Walter Kilner (1847/1920) Engels arts, bekend om zijn *The Human Atmosphere*⁴⁸ (De menselijke sfeer), bevestigt de bevindingen van Reichenbach. Kilner ontdekte dat aura's van mensen gemakkelijker kunnen worden gezien achter glazen schermen die met dicyanine, een teerderivaat, ingewreven zijn.

4.2.3. Eidetische paranormale waarneming

Een 'zien' in de verbeelding

Homeros maakt in zijn *Ilias* melding van de blinde ziener Teiresias. Op het eerste gezicht lijkt dit wel een contradictie. Hoe kan men nu ‘zien’ als men blind is? Het betreft dan inderdaad niet langer een ‘optisch’ zien via de ogen, wel een vorm van ‘eidetisch’ zien. Het merkwaardige is dat men dan beweert “door het voorhoofd” te zien, ongeveer tussen de beide ogen. Men spreekt van “het derde oog”, van “het innerlijke oog” of nog van “het oog van de ziel” dat zich daar bevindt. Het is ook de plaats van de zogenaamde chakra van het voorhoofd.

Ook Tenhaeff vermeldt dat een blind meisje uit zijn kennissenkring helderziend was. Ursula Burkhard, een Duits blindgeboren meisje, schrijft in haar boek *Karlik, Begegnungen mit einem Elementarwesen*⁴⁹ (Karlik, ontmoetingen met een elementaal), over haar ‘zien’ in de andere wereld. Blinden, die met hun fijnstoffelijk lichaam kunnen uitreden, beweren eveneens in die toestand, via hun ‘derde oog’, de omgeving te kunnen zien.

De in 2012 heilig verklaarde mystieke Duitse abdis *Hildegard von Bingen*⁵⁰ (1098/1179) kon, zoals ze zelf zei, vanuit haar innerlijk zien en horen, waarnemen wat voor anderen verborgen bleef. Ze beschrijft herhaaldelijk hoe ze wonderbaarlijke visioenen schouwt en woorden hoort, “niet met de ogen en oren van het lichaam, maar met de ogen en oren van de innerlijke mens”. De visioenen die ze heeft, ontvangt ze niet in een droomtoestand, niet in slaap of in een geestvervoering, maar klaar wakker, bij vol bewustzijn en met een heldere geest.

Ik zag alles in de kamer!

Elisabeth Haich, *Inwijding*⁵¹, verhaalt over haar ‘zien’ met gesloten ogen toen ze naast haar man in bed lag. “Op een keer beleefde ik iets heel wonderlijks. Dat gebeurde echter niet tijdens het werk, maar ‘s avonds, net voor het inslapen. Onze bedden stonden naast elkaar en we hadden allebei de gewoonte voor het inslapen nog wat te lezen. Op die avond lazten we ook gezellig naast elkaar. Na een tijdje werd ik moe en zei: “Ik heb slaap, welterusten”. Ik deed de lamp op het nachtkastje uit, ging languit liggen en sloot de ogen om te gaan slapen. Ja, ik deed mijn ogen toe maar toch zag ik alles in de kamer. En ik zag hoe mijn man nog wat bladzijden omsloeg. Ik deed vlug mijn ogen open om te kijken of hij inderdaad in het boek zat te bladeren, dan wel of dat het hele gebeuren alleen maar een projectie uit mijn binnenste was. Maar hij ging er mee door! Weer sloot ik de ogen en toch zag ik alles. Verrast kwam ik overeind op het bed zitten en keek met gesloten ogen om mij heen; ik zag alles heel duidelijk! Maar merkwaardig genoeg zag ik de dingen niet plastisch-driedimensionaal, maar net als mijn oogleden was alles doorzichtig en vlak, juist zoals een negatief van een foto. Het was als een röntgenfoto, maar veel duidelijker. Ik zag bijvoorbeeld mijn naaimachine door de houten kap heen, en door de gesloten deur zag ik de schilderijen aan de wand in de kamer naast de onze. Ik zag de kleren in de hangkast en al mijn spulletjes rommelig door elkaar in de lade van de schrijftafel. Mijn man keek een poosje verbaasd toe, hoe ik met gesloten ogen mijn hoofd van links naar rechts draaide en vroeg toen wat ik uitvoerde. Ik antwoordde opgewonden dat ik alles zag met mijn ogen dicht. Hij werd nieuwsgierig en deed verschillende proeven met me. Hij vroeg of ik zag hoeveel vingers hij naar me toe hield, en dat soort dingen. Ik zag zijn skelet in zijn lichaam, maar ook zijn organen, alles na elkaar. Het was een beetje griezelig, maar mijn zin voor humor kreeg de overhand en ik moest schateren omdat hij er transparant zo grappig uitzag”.

Ook bij J. Grant, *Meer dan één leven*⁵², vinden we dergelijke aanwijzingen. Ze schrijft: “Dat deed ik, niet ziende met mijn ogen, maar wel door mijn voorhoofd. Dit mag vreemd klinken, maar het is de eenvoudigste manier om de gewaarwording te beschrijven.”

Het zien van de aura

A. Brennan, *Licht op de aura*⁵³, schrijft: “Oorspronkelijk getraind in natuurkundig onderzoek, was ik nogal sceptisch toen ik voor het eerst de energievervalsingen rond menselijke lichamen begon te zien. Maar omdat de versvalsingen zich bleven voortdoen, zelfs als ik mijn ogen dichtdeed om ze te laten verdwijnen, of als ik opstond en door het vertrek liep, begon ik ze nauwkeuriger te observeren.”

Tenhaeff, *Magnetisme*⁵⁴, vermeldt: “Zo verdwijnt bij het sluiten van de ogen wel het zien van de mens, maar niet het dinglijke (‘leibhaftige’) bemerken of ‘zien’ van de aura. Het zien van de aura is hier een ander zien dan het zien met behulp van de ogen.”

Bij P. Payne, *Sluimerende vermogens in de mens*⁵⁵, lezen we: “Ik zie het inwendige van mijn lichaam, alle delen schijnen mij als het ware doorzichtig. Het is net of er licht en warmte doorheen stroomt. Ik zie het bloed in mijn aderen stromen, en als er iets in mijn lichaam niet in orde is, valt mij dat dadelijk op.”

A. Teilard, *Ervaringen van dromen en visioenen van het generzijds*⁵⁶, beschrijft eveneens een vorm van zulk een merkwaardige wijze van ‘zien’: “Indira had niet slechts voorspellende dromen en visioenen, maar ook uitgesproken psychometrische gaven. Zo las zij de brieven, die zij en Philip ontvingen, door de enveloppen heen, zij beschreef foto’s die er zich in bevonden tot in detail.”

W. Gmelig, *De aura, uitstraling van mens, dier en plant*⁵⁷, zegt dat zijn broer en hij dezelfde helderziende gave hebben. Hij schrijft: Hij en ik waren nog maar kinderen toen wij de aura’s waarnamen. Wij zagen toen echter nog lang geen complete aura’s. We zagen niet meer dan een vrij dunne, grijze band rondom elke menselijke gestalte en wij hebben heel lang in de veronderstelling geleefd dat alle andere mensen precies zo zagen als wijzelf. Na verloop van tijd breidde het zien van de aura zich langzaam uit. We zagen niet alleen een brede band maar we begonnen een eivormig omhulsel te zien dat ongeveer een decimeter boven het hoofd begon en waarin allerlei kleuren zichtbaar werden. Die kleuren waren niet statisch. Eigenlijk was het zo dat wij kleine gekleurde deeltjes zagen die er dikwijls met een grote snelheid doorheen schoten, soms wel zo dat de kleuren zich aan ons weer als wit licht voordeden.

Nog een stapje verder en we gingen bemerken dat bepaalde kleuren bij bepaalde mensen leken te horen. Ik heb pas veel later ontdekt dat zo een aura in werkelijkheid veel ingewikkelder is dan ik tot nu toe heb geschilderd. Beetje bij beetje kwam ik erachter dat elke aura uit zeven verschillende lagen is opgebouwd die ieder hun eigen functie hebben. Binnen de aura vonden we op zeven verschillende plaatsen een soort knooppunten, de chakra’s, die we zouden kunnen vergelijken met de zenuwknopen in ons gewone, fysieke lichaam. Die chakra’s worden door helderzienden waargenomen als zeer snel draaiende trechters. Een ziekte bijvoorbeeld, wordt in de aura zichtbaar als een afwijking van het normale patroon in kleur en opbouw rondom de ziektehaard, terwijl ook geestelijke problemen op een andere wijze afwijkingen in de aura teweegbrengen. Een groot deel van de mensen is niet mediamiek. Zij hebben zonder uitzondering een aura die de vorm heeft van een eivormig omhulsel dat zij niet bewust kunnen openen voor het ontvangen van gedachten van buitenaf. Al blijft een spontane wijze van ontvangen wel mogelijk. Bij mediamieke mensen echter is de kruin-chakra dikwijls geopend. Dat betekent dat zij veel gemakkelijker dan anderen, energiecellen van buiten af opnemen en dit bewust kunnen regelen. Voor hun geestelijke ontwikkeling is dat op de lange duur natuurlijk een voordeel, maar in het beginstadium van hun ontwikkeling kan het een tijdelijk nadeel zijn doordat ze de invloeden van buitenaf niet altijd begrijpen en er ook niet steeds tegen bestand zijn.”

G. Van der Zeeuw, *Helderziendheid in ruimte en tijd*⁵⁸, noteert: “Wanneer men de mensen vanuit deze zijde (opm.: Van der Zeeuw is in uitgetreden toestand) beziet, merkt men dat iedereen zich in een eivormig geheel bevindt, dat zich 0,5 tot 1 m buiten het biologische lichaam uitstrekt. Binnenin lijkt het op een veelkleurige bloedsomloop, de buitenste laag is glashard en doorzichtig. Door emoties wordt de buitenzijde zo slap als was. De aura is als een

gevangenis voor de ziel, maar evenzeer een beveiliging. Is deze aura voor Jan modaal onzichtbaar, tijdens zeer emotionele toestanden kan men er soms een glimp van opvangen”.

Schoonheid ... en ellende

P. Payne, *Sluimerende vermogens in de mens*⁵⁹, vervolgt: “Ik heb nooit een ogenblik gekend, waarin niet de zichtbare wereld zijn reflecties in de andere werelden voor mij ontsluitte. Ik herinner me heel goed, dat, toen ik nog een klein hummeltje was, mijn grote belangstelling voor bloemen niet alleen verband hield met hun schoonheid, maar met het zo graag kijken naar de wijze waarop hun wiertjes rondraaiden, in de verschillende vormen die van hen uitstraalden en waarvan sommige verschenen als een donzige, lichtende damp, terwijl andere straalden als een fonteintje van kleine vonkjes of ‘prikkeltsjes’. Al gauw leerde ik hun heerlijke geur te associëren met die bloemen, waaruit een kolom van zilveren rook opsteeg.

Op dezelfde manier werd mijn plezier in het spelen met dieren veroorzaakt door het amusante van het experimenteren met de verschillende effecten, die het strelen en grijpen van dat gevoelige ‘iets’ dat om hen heen was, teweeg bracht. Al van mijn eerste levensjaren was ik geheel onbewust van het feit dat niet iedereen ditzelfde contact beleefde. Met het voortgaan van de tijd werd mijn aanpassing aan mijn persoonlijke omgeving steeds moeilijker. Daarbij kwam nog de voortdurende ellende van het steeds waarnemen van alle gedachten van de mensen en nog meer van al hun gevoelens, als iets objectiefs, terwijl ze daar gewoonlijk niet eens bewust van waren. Mijn schooljaren waren één nachtmerrie door het voortdurend waarnemen van alle stemmingen die op me af kwamen, als een reeks van aanvallen in kleur en vorm, zowel van de leraren als van de kinderen”.

Sensitiviteit: een differentiaal

Pieter Langendijk, *Gevoelige mensen en hun problemen*⁶⁰, heeft op grond van zijn ervaringen de mensen in een aantal categorieën verdeeld en dat volgens stijgende gevoeligheidsgraad.

- Men voelt niets of men beweert nergens last van te hebben. Meestal voelen deze mensen hun eigen lichaam ook heel slecht.

- Men voelt zich soms onverklaarbaar moe, bijvoorbeeld in warenhuizen, in ziekenhuizen, op vergaderingen, als men iemand bezoekt of met iemand praat. Soms gebeurt dit ook na een telefoongesprek. Soms is er geen aanwijsbare oorzaak, wat kan samenhangen met het feit dat men aan iemand denkt of dat een ander - met problemen - aan ons denkt.

- Men voelt zich moe en begrijpt dat dit samenhangt met een bepaalde situatie, een telefoongesprek of omdat een bepaald iemand die moe is of ziek is, aan ons denkt of omdat men zelf aan zo iemand denkt.

- Men voelt naast vermoeidheid ook vage pijnen en spanningen, bijvoorbeeld een druk op de borst, pijn in de rug, een druk op het hoofd, enz...

- Men voelt heel duidelijk dat bepaalde spieren of organen pijn doen. Deze pijnen zijn duidelijk omschreven en gelokaliseerd.

- Men kan bewust op iemand afstemmen en nagaan welke lichamelijke pijnen of emotionele problemen die heeft. Men kan dit doen met een persoon die zichtbaar aanwezig is, die zich ergens anders bevindt, of die overleden is.

- Men kan vibraties voelen van voorwerpen als een ring, een foto, een stoel, een bed, een boek... Men voelt vibraties die in gebouwen hangen of op een plaats waar er iets gebeurd is zoals een ongeluk, een moord, ruzie, oorlog... Men voelt overledenen in de ruimte waar men is of rond mensen die ons komen opzoeken.. Men kan de vibratie voelen die van medicijnen, van planten of van voorwerpen uitgaat.

- Men kan zich afstemmen op iemand zoals die zich op een bepaald moment in het verleden voelde of zoals hij zich in de toekomst zal voelen. Dit laatste vermogen komt weinig voor.

- Men kan het ware wezen, de kern van iemand voelen; het niveau van geestelijke ontwikkeling, het leerproces dat hij doormaakt, men kan het verborgen doel van een ziekte doorgronden. Men kan een vorig leven van iemand of van zichzelf doorgronden.

- Men heeft contact met het eigen diepere wezen of met de bron van alle leven. Als men met het eigen diepere wezen in contact wil komen, moet men ook erg gevoelig zijn, van binnen zeer stil zijn en het eigen denken en voelen tot rust kunnen brengen.

Tot zover een aantal steekproeven met betrekking tot paranormale waarneming. Zoals bekend, wordt vanuit de strikt nominalistische visie de werkelijkheidswaarde van mantiek ontkend. Voor de nominalist bestaat er niet zoiets als helderziendheid of helderhorendheid. Er is ook helemaal geen fijne stof. En evenmin kan men geloof hechten aan eidetische paranormale vormen van waarneming.

Vatten we enigszins samen. Ingaan op buiten- en bovennatuur veronderstelt een openheid voor de paranormale wereld. Zulk een mantiek kan zich heel bescheiden tonen in bijvoorbeeld het doorkrijgen van een intuïtie. We vonden verder steekproeven die niet alleen getuigen van een sensitief aanvoelen, maar ook van het bestaan van een helder 'zien' en van een helder 'horen'. Basis van deze mantiek is de fijne stof. Zulk een geloof in een "hylisch pluralisme" of meervoudige stoffelijkheid was en is nog steeds gemeengoed in heel wat culturen. Een uitzondering hierop is onze Westerse en Angelsaksische nominalistische cultuur. In de aura van al wat leeft is deze fijne stof op een meer geconcentreerde wijze aanwezig, zo ook in de verschillende aura's die het fysische lichaam van de mens omringen. Via onder meer de zogenaamde kirlianfotografie zouden aanwijzingen voor het bestaan van zulke fijne stof te vinden zijn. Een andere, niet optische vorm van helder waarnemen geschiedt via de verbeelding. Sommige zieners beweren met de ogen dicht en via het voorhoofd toch indrukken te krijgen van de buitenwereld. Deze indrukken gaan veel dieper. Het eidetisch zien toont dat de menselijke aura behoorlijk ingewikkeld is en heel wat van de on- en onderbewuste evolutie van de mens in zich draagt.

4.3. Paranormaal handelen: magie

Naast het waarnemen van de fijne stof is er zoals gezegd ook de mogelijkheid om op die stof actief in te werken. Dan zitten we op het terrein van de magie. Gaan we bij deze inleidende kennismaking in op de magische suggestie en vermelden we vervolgens ook enkele getuigenissen van magische experimenten, magische genezingen en een magisch inwerken op de weersgesteldheid.

4.3.1. Suggestie

Suggereren heeft te maken met overtuigen. Men zou het kunnen vergelijken met een vorm van welsprekendheid. Met dit verschil echter dat getracht wordt de gesuggereerde van iets te overtuigen, zonder dat deze het goed en wel beseft. Men werkt magisch, energetisch, fijnstoffelijk in op het on- en onderbewuste van iemand. Geven we hieronder enkele getuigenissen.

Telegrammen

Dion Fortune, (Violet Mary Firth, 1890/1946), Engelse occultiste, laat een zekere Taverner aan het woord in *De geheimen van dr. Taverner*⁶¹. Hij vertelt: "Sommige mensen zenden telegrammen uit als ze een ander iets willen vertellen, maar dat doe ik niet: ik zend

gedachten uit, omdat ik er dan zeker van ben dat daarnaar geluisterd wordt. Men kan een telegram veronachtzamen, maar iemand luistert naar een gedachte, omdat hij meent dat die uit zichzelf komt. Dit echter op voorwaarde dat degene die de boodschap ontvangt, natuurlijk niet vermoedt dat hij een suggestie krijgt. Want dan kan die persoon wel eens precies net het tegengestelde doen van wat er van hem verlangd wordt.” Miss Halam keek hem verbaasd aan en vroeg toen: “Is zoiets mogelijk? Ik kan het haast niet geloven”. Taverner glimlachte even en zei toen: “Ziet u daar links van het tuinpad de rode geraniums? Welnu, let goed op, ik zal maken dat uw moeder er naar toe gaat en er één plukt”. Het meisje en ik letten op de vrouw die zich nergens van bewust was terwijl Taverner zijn aandacht op haar concentreerde. En jawel hoor, toen ze op de hoogte kwamen van de geraniums, draaide ze zich half om en plukte er één van. “He mevrouw”, riep Taverner haar toe, “Wat doet u daar met onze geraniums?” “Oh, sorry,” riep zij verschrikt, “ik gaf toe aan een plotselinge ingeving denk ik.” Taverner wuifde haar geruststellend toe en zich tot het meisje wendend, zei hij: “Alle gedachten ontstaan niet in het brein dat ze uitdenkt. We zijn onophoudelijk bezig elkaar onbewust suggesties te geven en anderen te beïnvloeden zonder dat we het weten en als iemand die de macht van de gedachte kent en zijn denkvermogen traint om die macht te gebruiken, dan zijn er niet veel dingen die hij niet kan doen.”

Gmelig en Gijsen, *De aura, uitstraling van mens, dier, plant en steen*⁶², heeft het over de zogenaamde chakra's, welbepaalde plaatsen op het fijnstoffelijk lichaam van de mens, waarlangs fijnstoffelijke energie kan opgenomen en afgegeven worden. Gmelig en Gijsen schrijven: “De eerste functie van de chakra's is energie uit de buitenwereld op te nemen, de tweede functie is eigenlijk nog belangrijker want via de chakra's vangen wij ook de gedachten van anderen op en komen die gedachten in ons eigen bewustzijn terecht, waar wij ze dan voor onze eigen gedachten houden”. Men begrijpt zo ook dat mensen, behorend tot een massa gelijkgestemden, door de groep bijzonder sterk kunnen beïnvloed worden en de in die groep overheersende gedachten eveneens als hun eigen, individuele gedachten kunnen ervaren.

Een wil sterker dan de mijne

J. Bois, *La telepathie*⁶³ (telepathie), zegt dat telepathie “aan de wil kan gehoorzamen” en zodoende de mentale suggestie benadert. Zo vermeldt hij een dergelijke ervaring van Goethe. Deze, verliefd op een meisje, wandelt op een avond onder haar venster en merkt schaduwen op doorheen de lichtende gordijnen. Teleurgesteld keert hij terug op zijn stappen in de donkere straat, vol afgunst doordat hij niet bij het gezelschap kon zijn. Geleidelijk komt zijn verbeelding op gang. Hij spant zijn wil op en roept met klem en de ogen vol tranen het meisje op dat hem - zo dacht hij - vergat. Plots keert hij zich om. Hij ziet ze in de straat naar hem toekomen. Zij was het “in vlees en been” maar zonder hoofddekseel en trillend. “Gij zijt het dus! Ik was er zeker van u te ontmoeten! Ik moest u zien. Ik kon niet meer in mijn kamer blijven. Ik ben naar beneden gekomen want een wil, sterker dan de mijne, sleepte mij hierheen”. Zij viel in zijn armen.

Goethe schreef in zijn liefdes- en huwelijksroman *Wahlverandtschaften* (Keuze van de affiniteiten), (1809): “Een ziel kan ook dankzij haar simpele aanwezigheid sterk op een andere ziel inwerken. Vaak, terwijl ik met een vriend op wandel was en een denkbeeld mij zeer levendig aangreep, begon die vriend juist over dat denkbeeld”.

D. Logan, *America Bewitched*⁶⁴ (Behekst Amerika), vertelt. “Vaughn (opm.: een student aan de universiteit) hield zich bezig met allerlei alternatieve experimenten, waaronder hypnose. Nu was hij geen aantrekkelijk figuur, integendeel. Hij was erg lelijk en toch, het was

duidelijk dat hij op meisjes - medestudentes - een aantrekking uitoefende. Wanneer men de meisjes daarover polste, antwoordden zij dat zij het eigenlijk niet wisten. “Waardoor zij met hem uitgingen? “He simply drew them to him”, “Hij trok ze gewoon naar zich toe”. Zo schrikten meisjes op wanneer zij plots ontdekten dat zij na middernacht in Vaughn’s kamer waren. Zij konden zich maar niet herinneren hoe zij daar geraakt waren. Verscheidene studentinnen zeiden dat zij ‘s nachts wakker werden, zich aankleedden, naar Vaughn’s kamer gingen en de nacht met hem doorbrachten. Daaraan voegden zij toe dat hij daarbij deed alsof hij op hen zat te wachten. Hij zocht uitgerekend jonge meisjes om ze in een soort van magnetische slaap te brengen en “in hun levenskracht te delen”. In satanische middens kent men het axioma der levenskracht van vrouwen zeer goed.

Ter zake mantisch begaafden verwijzen hier o.m. naar sommige mannen die zichzelf tot de “groten der aarde” rekenen, en er openlijk prat op gaan tijdens hun leven al met vele honderden vrouwen seksuele gemeenschap te hebben gehad. Magisch gezien kunnen die vrouwen hierdoor zonder dat zij het goed beseffen, een occulte inwijding ondergaan. Zoals verder nog zal toegelicht worden (13.2.4), versmelten bij seksuele gemeenschap de beide aura’s der partners tot één gezamenlijke aura en heeft er een ruil van zielestof plaats. Gezien bij dit type van mannen de ethiek meestal ver te zoeken is, zijn zulke inwijdingen weinig verheffend, integendeel. Het is tragisch dat sommige vrouwen, vanuit hun onbewuste ziele diepten juist naar zulk een slaafse onderwerping verlangen. Men kan hun situatie van “bereden worden” enigszins vergelijken met die der mediums in de santeria (3.3.1.) en macumba (3.3.2.). Wat een ruil, een geven en nemen, zou moeten zijn, komt dan veeleer neer op een diefstal: de man geeft hier zo goed als niets maar berooft de vrouw van het overgrote deel van haar occulte levenskracht, iets wat zich later geleidelijk toont in misrekeningen en tegenslagen allerhande. Verwijzen we hier ook al naar de zogenaamde ‘heksensabbat’ (11.3.2.).

C. Wilson, *Het occulte*⁶⁵, vertelt dat een vriendin van de Engelse occultist G. Mathers met hem een wandeling had gemaakt. Op een schapenweide zei Mathers: “Let eens op de schapen, ik ga me verbeelden dat ik een ram ben”, met het uitzonderlijke gevolg dat de schapen hem begonnen na te lopen. En wat verder vermeldt Wilson dat de Engelse dichter W. Yeats een dienstmeisje passeerde terwijl hij dacht dat hij zijn arm zou hebben bezeerd. Hij zag zich in gedachten al met zijn arm in een gipsverband lopen. Bij zijn thuiskomst zei zijn gastheer tegen hem: “het meisje vertelde ons dat je met je arm in een draagverband liep”.

De overdracht van een gedachte

E. Haich, *Inwijding*⁶⁶, schrijft hierover wat volgt. De overdracht van een gedachte stelde ik me zo voor dat mijn man aan iets zou denken en dat deze gedachte op de een of de andere manier in mijn hoofd zou opkomen. Ik verwachtte dus een gedachte, die niet uit mezelf kwam. Toen kwam het niet in me op dat gedachten waarvan we menen dat ze van onszelf zijn, ook van elders kunnen komen. Tot mijn stomme verbazing gebeurde er iets heel anders, waar ik echt niet op voorbereid was. Toen ik daar met mijn man stond en wachtte op de gedachte, voelde ik heel duidelijk - ik ‘zag’ het gewoon - dat er uit zijn maagstreek een stroom, een straal van een acht tot tien centimeter doorsnee naar buiten stroomde en zich als een lasso om mijn lichaam kronkelde, ook ongeveer ter hoogte van de maag. Ik voelde alsof deze stroom een zeer fijne materie was. Nadat deze stroom mij duidelijk omvat had, trok deze mij in een bepaalde richting, zodat ik wel een stap in die richting moest doen. Daarop trok de stroom mij steeds verder. Als ik een stap in de verkeerde richting deed, trok hij mij duidelijk terug en duwde me de juiste kant op. Zo kwamen we tot aan het raam. Daar liet de gematerialiseerde wil van mijn man me tot stilstand komen.

Toen was er weer iets verrassends: mijn vrije arm, die zoals gewoonlijk naar beneden hing, verhief zich plotseling en werd gewichtloos. Het scheen mij toe alsof de massa, die uit de zonnevlecht van mijn man stroomde, mijn arm ondersteunde. Toen duwde deze massa mijn hand naar voren, zodat mijn neus onwillekeurig tegen het vensterglas aankwam. Op datzelfde ogenblik verliet die massa mijn lichaam, arm en hoofd, en ik kon me weer vrij bewegen. We keken elkaar aan en waren allebei erg opgewonden.

Mij wond de nieuwe ervaring op, vooral het feit dat de menselijke wil als materie uit de zonnevlecht van de mens stroomt en zich in een bepaalde vorm op of om de andere mens legt, deze als een octopus omvat en zelfs vermag het gewicht op te heffen. Deze 'materie' liet de indruk achter, dat ze uit myriaden kleine nevelkorreltjes bestond net als de Melkweg aan de hemel en dat al deze korreltjes in nauwere samenhang met elkaar in één richting stroomden.

Mijn man was ook opgewonden omdat hij gewoon niet begrijpen kon hoe het mogelijk was, dat ik alles wat hij dacht, - dat ik naar het raam zou lopen, het gordijn zou optillen en door de ramen naar buiten zou kijken, - als een robot zou uitvoeren. Ik zei hem, dat uit zijn zonnevlecht een stroom naar buiten kwam, die ik als materie gewaar werd. Het is mij ook overkomen dat ik tijdens een experiment de wil van iemand anders niet in mij bewust kon maken en dan was het me onmogelijk, dat wat hij in gedachten had, te verwezenlijken. Dan lag deze massa mij loodzwaar op de borst. Dan ademde ik met moeite en moest ik kreunen en steunen alsof ik op sterven lag. Dan verzocht ik mijn man om zich beter te concentreren. Op het moment dat ik me van zijn wil bewust werd en deze ten uitvoer bracht, ademde ik weer vrij en zonder moeite hield de druk plotseling op. Wat ik door deze experimenten beleefde, bevestigde me in mijn overtuiging dat in vele gevallen astma niets anders is dan de onzichtbare wil van een ander, die zich als een drukkende last op de zieke doet gevoelen. Deze onzichtbare, niet verwerkelijkte wil kan onbewust ziekten veroorzaken.

Haig beklemtoont hier het belang van de concentratie der gedachten. Magisch werken, vereist een voortdurend scherp en streng logisch denken. Gegevens en gevraagd moeten de magiër zeer duidelijk voor ogen staan. In de mate dat men er bovendien fijnstoffelijke wezens wil bij betrekken, moeten ook zij zeer duidelijk vatten wat er juist van hen verwacht wordt. Desnoods verduidelijkt men dit aan hen via een ritus waarin hun opdracht nauwgezet wordt uitgebeeld. Dit brengt ons bij een vorm van beïnvloeding, van argumentatie en betoog.

Het belang van retoriek

Th. Van Baaren, *Doolhof der goden*⁶⁷ geeft een aantal voorbeelden van magische bewerkingen, eventueel met een retorisch aspect. Zo besteedt de Papoea van de Trobriand-eilanden veel magie aan het bouwen van zijn zeevaardige kano. Hij weet enerzijds heel goed dat een kano aan alle natuurlijke eisen moet voldoen, want een slecht gebouwde kano zal met alle mogelijke magie niet bruikbaar uitvallen. Maar anderzijds voert hij enkele rituelen uit die de kano 'succesvol' moeten maken. Zo moet de boot gespaard blijven van ongevallen, van aanvaringen, hij moet efficiënt zijn in het gebruik, en zo men er mee gaat vissen moet hij een rijke oogst opleveren.

De Eskimo's in Alaska dansen ritueel om de visvangst te doen lukken. Zij doen beroep op godheden en geesten die op een smeekgebed vrij kunnen reageren. Resultaten worden dus helemaal niet mechanisch afgedwongen.

Van Baaren wijst erop dat magie in veel gevallen een soort voordoen is, een soort van retorische theorie, zoals onder meer blijkt uit het volgende Japanse gebruik. Ontstaat er een

brand, dan gaat men die uiteraard ook blussen en giet men b.v. een kom water uit op de vlammen. Maar hiermee wil men hogere wezens eveneens een beeld doorgeven dat het doven van vuur kan beheersen. Men overreedt ze niet enkel in gedachten, ook niet enkel in woorden maar ook in daden en laat ritueel en op een beeldende wijze zien wat men wil. Zo is deze vorm van magie niet strijdig met religie maar is ze er juist een wezenlijk deel van.

K. H. De Jong, *De zwarte magie*⁶⁸, verwijst naar een zekere L. Frobenius, die getuige was van een zeer kenschetsend voorval dat verhaald wordt in *Das unbekante Afrika* (Het onbekende Afrika). In 1905 had hij, op ontdekkingsstocht in de Congostaat, jagers van een dwergstam op een avond verzocht een antilooop te schieten. Zij zeiden dat dit eerst de volgende dag mogelijk was, omdat zij eerst bij zonsopgang ‘voorbereidingen’ moesten treffen. Frobenius, in een bosje verstopt, zag hoe ze te werk gingen. In de vroege ochtend tekende één der mannetjes met zijn vinger iets in het zand. Zodra de zonnestralen de tekening raakten, werd een pijl er op afgeschoten. Nadat de jagers waren weggegaan ontdekte Frobenius op de grond de tekening van een antilooop, in wier hals de afgeschoten pijl stak. In de loop van de namiddag brachten de mannetjes als jachtbuit een antilooop, door een pijl in de halsslagader getroffen.

Attilio Gatti, *Mensen en dieren in Afrika*⁶⁹, geeft een gelijkaardig voorbeeld, waarvan hijzelf getuige was. Na maanden tevergeefs getracht te hebben een antilooop te vangen met behulp van pygmeeën, simuleerden deze oerwoudbewoners een kort maar succesvol gevecht, dat eindigde met het ingebeelde vangen van een jonge antilooop, die voor de voeten van Gatti werd gelegd. De pygmeeën verwachtten van Gatti dat hij ‘het spel’ meespeelde, wat hij ook deed. Gatti besloot de ceremonie met alle jagers uitdrukkelijk te danken voor de goede vangst. Gatti noteert die avond in zijn dagboek: “Ik was er zeker van dat morgen alles precies zou gebeuren zoals de ceremonie het voorspeld had en dat onze expeditie eindelijk met succes zou bekroond worden”. De volgende dag werd inderdaad een jonge antilooop levend gevangen. Gatti besluit die avond zijn dagboek met de woorden: “zo geschiedde het inderdaad, en nog wel tot in de kleinste bijzonderheden”.

Het lijkt erop dat de geacteerde uitbeelding van de jacht, magisch vastlegt wat men ook daadwerkelijk wil bereiken. Ook vandaag zijn zulke praktijken, vooral in zwart magische middens, nog steeds gangbaar.

De Roemeen Jacob-Levi Moreno (1889/1974) werd in de VS bekend als stichter van het psychodrama. In zijn *Gruppenpsychotherapie und Psychodrama*⁷⁰ (Groepspsychotherapie en Psychodrama), vermeldt hij wat volgt. Aan de Californische westkust werd een schijnbaar stervende pomo-indiaan het dorp binnengebracht. Onmiddellijk verscheen de ‘sjamaan’ met zijn helpers om de indiaan te genezen. Eerst informeerde de genezer zich. De man die de ‘zieke’ had aangebracht, zei dat deze een kalkoenhaan had ontmoet. Zoiets had de schijnbaar stervende indiaan nooit eerder gezien. De wijman trok zich terug en beraadslaagde. Vervolgens kwam hij weer en beeldde, samen met zijn helpers, de situatie die de schok had verwekt uit, en dat tot in alle mogelijke details. De wijman, te midden van een geruststellende groep stamleden, speelde de rol van kalkoenhaan. Hij liep rond de ‘zieke’, zoals een vogel die wild met de vleugels slaat. Er was echter een belangrijk verschil. De wijman deed dit zo dat de ‘zieke’ geleidelijk kon inzien dat een kalkoenhaan eigenlijk ongevaarlijk was en dat angst voor dit dier ongegrond was. Resultaat: de man ‘genas’ volledig. Dergelijke methoden bestaan in alle geordende archaische culturen. Gelijkenis en samenhang spelen een hoofdrol. Men ziet de machtige suggestie, de niet-verbale retoriek van de wijman en tegelijk het geruststellende gedrag van de hele gemeenschap.

Tot zover deze getuigenissen en steekproeven met betrekking tot retoriek en suggestie. Beschrijven we vervolgens enkele magische experimenten die een duidelijke weerslag hebben in de materiële wereld.

4.3.2. Magische experimenten

Een kikker

Lezen we in H. Gris, W. Dick, *Les nouveaux sorciers du Kremlin*⁷¹ (De nieuwe tovenaars van het Kremlin). Nina Kulagina was een medium uit Leningrad, het huidige St.Petersburg. Zij kon door zich sterk te concentreren, fysische voorwerpen van plaats en vorm veranderen. Zij was er toe in staat de energie rondom zich aan te trekken. Zij slaagde er in om op 10 maart 1970, in wetenschappelijk gecontroleerde omstandigheden, het hart van een kikker te doen stoppen met kloppen. Omwille van de zeer grote inspanningen liep haar eigen hartslag op tot 180 slagen per minuut. Wetenschappers stelden verder vast dat het elektrische veld rondom haar lichaam tot de helft van de normale grootte verminderde.

Een kompas

*Les phénomènes inexplicables*⁷² (Onverklaarde verschijnselen), vermeldt van Kulagina het volgende experiment. Op tafel ligt een kompas. Ze houdt er haar handen twintig centimeter boven en strekt de vingers uit. Dan begint ze aan een bevreemdende taak, want terwijl zij het kompas met grote concentratie in het oog houdt, beginnen haar spieren te verstijven en tekenen diepe plooiën zich op haar gespannen gezicht af. Na enkele minuten parelen zweetdruppeltjes op haar voorhoofd en is het alsof de naald van het kompas gehoorzaamt aan de zielestof die van deze vrouw uitgaat. De naald begint te trillen. Nina houdt de handen steeds gestrekt boven het kompas en voert er enkele cirkelbewegingen mee uit. De naald stoort zich blijkbaar niet meer aan het magnetische krachtveld van de aarde, maar lijkt te gehoorzamen aan Nina's bewegingen. Het duurt niet lang meer of de naald draait rond haar as. Een Russische documentaire, gedraaid in 1967, brengt de uitzonderlijke prestaties van Nina Kulagina in beeld. Met haar energieën kan Nina een pingpongballetje in de lucht doen zweven en een kruimel brood verplaatsen. En ook kan ze van op afstand lucifers verplaatsen. Eén en ander bezorgden haar een hartcrisis. Haar man sprak van “une victime de la science”, “een slachtoffer van de wetenschap”, en betreurt dat zij het beste van zichzelf gaf voor zinloze experimenten aan een ongelovige wetenschap.

W. Tenhaeff, *Magnetiseurs, Somnabules en gebedsgenezers*⁷³, verhaalt eveneens van een kennis die in een uitstalraam een aangewezen kompas op verzoek kon doen draaien. Tenhaeff schrijft: “Hij nam ons mee naar een volgende straat, waarin hij ons twee optiekwinkels wees met het verzoek, er één uit te kiezen. Nadat wij onze keuze gedaan hadden, bracht hij ons voor de grote winkelruit der gekozen zaak. In het uitstalraam zagen wij enige glazen platen die trapsgewijs waren opgesteld. Op één van deze platen lagen enkele kompassen. De heer A. verzocht ons een kompas aan te wijzen en verder goed op te letten. Een ogenblik later zagen wij dat de naald van het door ons aangewezen kompas begon te draaien. Op ons verzoek herhaalde hij deze proef enige malen. Zijn vrouw, die hierbij niet aanwezig was, had een grote afkeer van deze proeven”.

Opm.: Dat zijn vrouw hiervan een afkeer heeft, spreekt eigenlijk voor zichzelf. Zoals verder nog zal aangehaald worden (13.3.1.), leeft een man voor een deel van de occulte energie van zijn vrouw. Dergelijke experimenten eisen bijzonder veel van die energie, en dat gaat ten koste van haar energie. Man en vrouw zijn als gehuwden, occult gesproken, met elkaar verbonden. Het vermoeden bestaat dat de vrouw zich bij zijn thuiskomst na het volbrengen van dergelijke experimenten, plots bijzonder vermoeid zal voelen.

De cursor

P. Atwater, *Kinderen van het nieuwe millenium*⁷⁴, schrijft: “Wetenschappers van de afdeling voor gezondheidszaken hebben ontdekt dat er mensen zijn die alleen met hun gedachten de cursor van een computerscherm laten bewegen”.

Een tak breekt af, een aap tuimelt

C. Dedet (1.4.1.), was een ontdekkingsreiziger en houthandelaar in Zuid-Gabon, Afrika, in het begin van vorige eeuw. In zijn boek *La mémoire du fleuve*⁷⁵ (De herinnering aan de rivier), geeft hij een gesprek weer tussen het dorpshoofd Moundouli en zichzelf. Moundouli vraagt hem: “Wil je dat ik een tak doe vallen?” Dedet: “Ik ben er wel erg nieuwsgierig naar.” Op een korte afstand van het dorp gaan we naar een baobab (opm.: een soort van boom) die al gedeeltelijk versteend is. In de savanne die daar begint, zijn er enkele gelijkaardige te vinden. Ikzelf heb een boom uitgekozen. Moundouli plaatst zich op ongeveer vijftig meter voor de boom en wijst er naar. Hij duidt de tak aan. Enkele seconden verlopen, iedereen houdt de adem in. Ineens, een gekraak, daarboven, het opspringen van droog hout. De tak die door Moundouli werd aangewezen is voor ons op de grond gevallen.

De *Volkenkundige Encyclopedie*⁷⁶ vermeldt dat ook Schweitzer, de bekende Zwitserse arts die in Lambargene, Gabon, zijn vermaarde hospitaal stichtte, getuige was van een gelijkaardig feit. In zijn dagboek schrijft hij dat een stamhoofd een tak aan een boom op afstand kon doen buigen en breken.

Dedet vervolgt: “Geïntrigeerd door dit succes, wens ik het dorpshoofd geluk en vertel hem dat ik erg graag zijn experiment vernieuwd zou zien, maar nu door een aap die in een boom zit, te laten vallen. Hij had me toevertrouwd dit ook te kunnen. Op een hoge tak zien we een baviaan. Moundouli wijst opnieuw. Het kleine dier blijft onbeweeglijk zitten. Er verlopen enkele lange minuten. Als verlamd lijkt de baviaan zijn evenwicht te verliezen. Even blijft hij in het ijle hangen en tuimelt dan voor onze voeten naar beneden als een vallende noot.”

Tot zover deze getuigenis van Dedet. Wat verder schrijft hij naar aanleiding van deze magische prestatie van het dorpshoofd: “Wanneer de ceremonie ten einde liep, voelde ik een zeer grote vermoeidheid. Ik stond op het punt mijn bewustzijn te verliezen. De gebeurtenis moet, zo veronderstel ik, de hele levensenergie van de mens op het spel zetten.” We vestigen de aandacht op deze uitspraak. Ze is niet zonder belang. Verwijzen we naar de man die een kompas deed draaien en naar de afkeer die zijn vrouw van dergelijke experimenten had. We komen op de vermoeidheid die aanwezig bij zulke experimenten voelen, verder in de tekst nog terug.

De gestolen ring

R. Menzel, *Geleerden op avontuur*⁷⁷, beschrijft een zogenaamde ‘dematerialisatie’ en hierop volgend een ‘materialisatie’. Een dematerialisatie houdt in dat gewone materie omgezet wordt in fijnstoffelijke materie en dus voor het gewone oog onzichtbaar wordt. Ja, een voorwerp lijkt dan gewoon te verdwijnen. Materialisatie is het omgekeerde proces: een fijnstoffelijk voorwerp wordt terug materieel zichtbaar. Het is dan alsof het uit het niets te voorschijn komt.

Dat fenomenen als materialisatie en dematerialisatie werkelijk zouden bestaan, kan voor velen als ongeloofwaardig overkomen. Toch kent de natuurkunde iets analoogs. Verwijzen we naar Einsteins’ bekende formule $E = mc^2$; energiewinst is gelijk aan het massaverlies

vermenigvuldigd met het kwadraat van de lichtsnelheid. M.a.w. deze formule geeft aan dat massa kan omgezet worden in energie en omgekeerd. Het vindt zijn toepassingen in nucleaire centrales en atoomwapens.

Materialisatie kan ook toegelicht worden met volgend gedachte-experiment. Wat lucht is voor een mens, is water voor een vis. We leven elk in een middenstof en staan er niet steeds bij stil dat deze ons steeds omgeeft. We zouden nu het water wat kunnen verwarmen en er enige grote korrels suiker of zout aan toevoegen. Gesteld dat onze vis hiertegen bestand is, dan zou hij die korrels inderdaad zien zakken, maar geleidelijk ook zien smelten. Voor hem lijkt het dan alsof deze zich dematerialiseren. Koelt het water nadien af, dan zullen deze opnieuw kristalliseren. Voor de vis lijkt het dan wel of ze uit het niets te voorschijn komen. Hetzelfde kan gezegd worden voor lucht die afkoelt en waarbij water condenseert of waarbij er zich in de natuur - en schijnbaar uit het niets - nevel en mist begint te vormen. Stijgt de temperatuur, dan zal de mist zich in de lucht weer oplossen. Het betreft hier gewoon een natuurkundige wetmatigheid. Een magiër zal echter stellen dat ook hij energie omzet in materie, of omgekeerd. En ook dat proces beantwoordt aan wetmatigheden. Deze zijn echter niet van natuurkundige aard.

Geven we na deze toelichting Menzel terug het woord. Hij schrijft wat volgt. “Een volkomen onbegrijpelijk feit, dat zij echter niet konden controleren, werd hen door een lama in Cyantse meegedeeld. Een Tibetaanse hoogwaardigheidsbekleeder had een waardevolle ring verloren. Hij had een tovenaar gesmeekt hem dit onvervangbare erfstuk terug te bezorgen of hem te zeggen waar het zich bevond. De yogi spande een draad tussen zijn handen, ging in trance en ontdekte door de uiterste concentratie van al zijn zintuigen het gestolen sieraad in een tent van een in de buurt van Lhasa vertoevend rover. Ten koste van een ongelofelijke inspanning, die zijn gezicht in een dodenmasker deed veranderen en hem het zweet over het lichaam deed stromen, dematerialiseerde hij zich vervolgens. Hij scheidde zijn geestelijke ik van zijn lichaam. Bevrijd van alle aardse beperkingen en dus niet langer gebonden aan de wetten van ruimte en tijd, zocht hij de woonplaats van de nomade op en nam de ring mee. Toen hij, na weer eens zo een levensgevaarlijke crisis te hebben doorgemaakt, zijn lichamelijke gedaante weer aannam, zat de ring om de draad tussen zijn handen. Gedurende die twintig minuten die tussen de vergeestelijking en de ‘verlichamelijking’ (opm.: dematerialisatie en materialisatie) waren verlopen, had de tovenaar veel aan gewicht verloren. Hij viel, zodra hij zijn taak volbracht had, in een zeer diepe slaap.” Tot zover dit getuigenis van Menzel.

Tot zover ook enige steekproeven waaruit blijkt dat, volgens de getuigenissen, magie tot vaststelbare resultaten leidt in de materiële wereld. Geven we vervolgens een aantal getuigenissen van magische medische ingrepen.

4.3.3. Genezingen

Een doorn

J. Lantier, *La cité magique*⁷⁸ (De magische stad), vertelt. Een man die in de wildernis op jacht is, krijgt een lange, zwarte doorn in de bil. Thuisgekomen tracht hij die te verwijderen maar de doorn dringt nog dieper met een pijnlijke ontsteking tot gevolg. De man gaat naar Mora, een stadje in Kameroen, om een genezer te raadplegen. De genezer vraagt hem tegen een boom recht te blijven staan en gaat met de handen in een soepel en licht gebaar over het been, van boven naar onder. Na ongeveer tien minuten begint de genezer bezweringen te uiten in een onverstaanbare taal. Daarop plaatst hij de lippen op de bil van de patiënt en voert met de armen bewegingen uit alsof hij wou vliegen. Hij herneemt gedurende enkele minuten zijn

neer- en opwaartse bewegingen met de handen over het been, klapt dan met de handen en spuwt driemaal op de aarde. Tot mijn grote verbazing zie ik de doorn heel alleen naar buiten komen en op de grond vallen alsof een onzichtbare tang hem eruit trekt. De genezer grijpt de doorn en zonder een woord te zeggen geeft hij hem aan de patiënt en vraagt zijn loon. De man neemt de doorn, gaat enkele stappen, plooit het been, toetst of alles weer in orde is en betaalt. Ik beken dat ik aan de grond genageld was maar ik wou het niet tonen.

Een hartoperatie

Lezen we in Attilio Gatti, *Mystiek Afrika*⁷⁹. We hebben deze auteur al vermeld. Hij is ook de schrijver van *Mensen en dieren in Afrika*, met daarin het verhaal van de gele rookdoos (4.2.1.). Heel wat Afrikaanse culturen waren in zijn tijd nog authentiek en nog niet ‘besmet’ door de Europese beschaving. Gatti’s beschrijvingen zijn dan ook unieke, oorspronkelijke documenten. Hij verhaalt wat volgt.

Vier mannen droegen een kind van omstreeks twaalf jaar oud, door een vretende ziekte opgeteerd tot een afschuwelijk skelet. Voorzichtig werd de jongen neergelegd over drie kisten, naast het bidkleedje van de Sjeik. Het getrommel was tot een meeslepende waanzin geworden. Sjeik Abd-el-Khadek naderde het kind en maakte met de handen hypnotische bewegingen over het voorhoofd en de ogen van dit kind. Intussen prevelde hij een gebed, luid genoeg zodat ik er enkele woorden kon van opvangen: “Allah, dood, hart en leven.” Zij keerden telkens terug. Onder onze ogen verstijfde het lichaam van de jongen. Het werd zo stijf, dat het gestrekt bleef toen één van de helpers van de Sjeik geluidloos toeschoot en de middelste kist weghaalde. Het lichaam bleef alleen gesteund onder het hoofd en onder de voeten. Tussen de plooiën van zijn boernoës nam de Sjeik een groot Berbermes. Het had een zilveren handgreep. Toen ging alles snel. Mijn ogen konden nauwelijks registreren wat zij zagen. Ik geef nu precies weer, wat zij voorgoed in mijn herinnering hebben aangetekend. Het gebeurde allemaal op zes meter afstand van mij. Het gedreun van de trommen en het schreien van de fluit verstomden plotseling. De stilte die volgde was adembenemend. Met een snelle, trefzekere snede van het mes opende de Sjeik het lichaam van de jongen. Van de buikholte recht naar de keel. Het gaf een geluid alsof een lap stof doormidden werd gescheurd. Het bloed gutste uit de snede. Op dat ogenblik donderden de trommen weer. Trillend en schokkend verdwenen de handen van de Sjeik in de rokende holte van het opengelegde lichaam. Een gesmoorde gil klonk naast mij, zó vol doodsangst en paniek als ik nooit in mijn leven meer hoorde. Maar ik kon mijn ogen niet losmaken van de sjeik en van dat roerloze, bloedende lichaam op de kisten. De smalle, bruine handen van de sjeik kwamen uit de wond. Zij omknelden iets roodachtigs, dat met enige purperen ‘koorden’ nog aan het lichaam was bevestigd.

Toen de trommen zwegen was er weer die beangstigende stilte. De Sjeik bad nu hardop, zijn gezicht naar de hemel gericht. Ondertussen streelde en masseerde hij het kleine hart. Ik weet niet hoe lang dit duurde. Ik was doof en verlamd, alleen mijn ogen zagen. Toen keerden de handen met hun kostbare inhoud terug in de wonde. Zij tastten en voelden daarin, en kwamen er even later leeg weer uit. Zij bewogen zich toen snel en bezwerend over de wonde, steeds weer en weer. Het bloed hield op te vloeien. De snede sloot zich. De trommen maakten opnieuw een oorverdovend lawaai. En steeds verder sloot zich de gruwelijke wonde.

De jongen kwam bij. Hij had enorme, verwonderde ogen, zonder angst of pijn. Hij wreef ze uit en keek toen naar de Sjeik. Ik weet niet wat hij in die ogen gezien heeft, maar opeens gleed er een warme, dankbare glimlach over zijn gezicht. Hij kwam overeind, keek om zich heen en staarde en bleef voor zich uit staren. En op dat ogenblik, waarop iedereen de adem inhield om wat er komen ging, klonk, schrill zoals alle jongens van twaalf jaar het kunnen

roepen, dat oudste en lieflijkste woord: “Moeder!” Het ging door alle harten. Toen rende de jongen als een antilope naar een gesluierde vrouw, de enige op het pleintje tussen de honderden mannen en wierp zich in haar armen, die hem stevig omsloten. Ik zag hem gaan en was ontroerd. Ik zag duidelijk het litteken over zijn borst, van de onderbuik tot aan de keel. Toen leefde de wereld verder. De muziek stierf weg. De toeschouwers zaten als standbeelden, uitgeput, bestoft en bezweet. Zij staarden met afwezige ogen in de ruimte. Ik bewoog mijn ledematen. Het deed me pijn, alsof mijn bloed urenlang, dagenlang, jaren, of eeuwenlang had stilgestaan. Een barstende hoofdpijn dreunde achter mijn ogen. Onder de kisten lag een plas bloed. En op het kleedje, heel alleen op het plein, knielde, ten dode toe uitgeput, Sjeik Abdel-Khadek. Tot zover dit ingekorte verhaal.

Wijzen we op de merkwaardige paranormale genezing, maar ook op inhoud van de laatste alinea: “De toeschouwers zaten als standbeelden, uitgeput. Ik bewoog mijn ledematen. Het deed me pijn, alsof mijn bloed urenlang, dagenlang, jaren - of eeuwenlang had stilgestaan. Ik had een barstende hoofdpijn”.

Niet alleen de Sjeik is ten dode toe uitgeput, ook de omstaanders hebben blijkbaar heel wat van hun energie verloren ten voordele van deze magische krachttoer.

Een ‘pokto’ toont zijn macht.

Naar E.R. Huc, *Souvenirs d’un voyage dans la Tartarie, le Thibet et la Chine pendant les années 1844, 1845 et 1846*⁸⁰ (Herinneringen aan een reis naar Tartarie, Tibet en China tijdens de jaren 1844, 1845 en 1846). De lazaristen (missionarissen) Evariste Huc en Joseph Gabet begonnen in 1844 aan een jarenlange reis doorheen Mongolië, Tibet en China. In die tijd was dat een bijzonder gewaagde onderneming. Tibet was een verboden land voor vreemdelingen, die er ongenadig werden gedood. Beide lazaristen reisden er dan ook incognito. Hieronder een relaas van één van hun ervaringen.

“Ja, morgen is een grote dag. Een lama-Pokto zal dan zijn macht tonen. Hij zal zichzelf doden, zonder echter te sterven.” Wij begrepen dadelijk wat voor een plechtigheid al die Ordos-Tataren deed samenkomen. Een lama zou zich de buik opensnijden, zijn ingewanden eruit halen, ze voor zich neerleggen en ze daarna opnieuw op hun plaats leggen en zich ‘helen’ en worden zoals hij tevoren was geweest. Zulk een schouwspel, hoe weerzinwekkend en gruwelijk ook, is iets heel gewoons in de Tartaarse Lamakloosters.

De ‘pokto’ die zijn macht zal tonen, zoals de Tataren zeggen, bereidt zich lange tijd door vasten en bidden voor op deze geweldige daad. Gedurende al die tijd moet hij alle menselijke omgang vermijden en het meest absolute stilzwijgen bewaren. Als de vastgestelde dag is aangebroken, stromen alle pelgrims samen op het kloosterplein. Vlak voor de tempeldeur staat een groot altaar opgericht. Dan verschijnt de Pokto. Door de toejuichende menigte heen, gaat hij op het altaar zitten, neemt een groot mes uit zijn gordel, en legt dat op zijn knieën. Om hem heen zit een hele kring lama’s. Die zetten dan de vreselijkste aanroepingen in, die bij deze afschuwelijke plechtigheid horen. Naarmate het gebed voortgaat, begint de Pokto steeds heviger te sidderen over zijn gehele lichaam en geleidelijk gaat deze siddering over in razende stuiptrekkingen. Weldra raken de lama’s alle zelfbeheersing kwijt, hun stemmen klinken wild, hun zang wordt wanordelijk en gejaagd, hun gebed is ten slotte niets méér dan een wild gehuil.

Plotseling werpt de Pokto het doek af, waarin hij gewikkeld was, rukt zijn gordel los, grijpt het heilig mes en snijdt zich de buik van boven tot beneden open. Bloed spat naar alle kanten; voor dit afschuwelijke schouwspel werpt de menigte zich op de grond. Vragen worden de woesteling gesteld, over de meest verborgen dingen, over toekomstige gebeurtenissen, over

het lot van bepaalde mensen. De pokto beantwoordt al deze vragen, en zijn woorden worden door iedereen als godsspraken aangenomen.

Is aan de vrome nieuwsgierigheid van de pelgrims voldaan, dan beginnen de lama's weer te bidden, nu kalm en statig. De pokto vangt met de rechterhand bloed op, dat uit zijn wond vloeit, brengt het naar zijn mond, blaast er drie maal op en werpt het de lucht in met een woeste schreeuw. Dan strijkt hij snel met de hand over de opengesneden buik en alles wordt ogenblikkelijk weer zoals het tevoren was. Van de duivelse bewerking houdt hij niets over. Alleen is hij dodelijk vermoeid. De pokto slaat zijn doek weer om, bidt nog even heel zacht en alles is voorbij. De menigte gaat uiteen. De allervroomsten naderen het bebloede altaar, waarvan de grote heilige zojuist is opgestaan. Zij komen het bekijken en ervoor knielen.

Deze afgrijselijke plechtigheden hebben dikwijls plaats in de lamakloosters van Tartarije en Tibet. Wij zijn van mening dat niet alle dergelijke feiten als bedrog kunnen uitgelegd worden. Alles wat wij hebben gehoord en gezien bij de heidense volkeren heeft ons de overtuiging gegeven dat de duivel daarin een grote rol speelt.

Tot zover dit getuigenis der missionarissen. Huc gebruikt een aantal woorden om zijn mening over het gebeurde weer te geven: “weezinwekkend, afschuwelijk, gruwelijk, woesteling, duivels..”. Dit zegt iets over zijn vooropstellingen als missionaris die niet met deze praktijken is vertrouwd. Men kan vanuit het standpunt van de Tibetanen echter van een zeer hoogstaand staaltje van magie spreken. Mensen op een dergelijke helderziende wijze raad geven in moeilijke levensaangelegenheden en hen helpen bij hun levensproblemen, daarvan kan men moeilijk beweren dat het ‘duivels’ is.

Merken we op dat de ‘pokto’ zich door vasten en bidden lange tijd voorbereidt, alle menselijke omgang vermijdt en het meest absolute stilzwijgen bewaart. Wie met de Bijbel vertrouwd is, denkt hier onmiddellijk aan de veertigdaagse vasten van Jezus in de woestijn.

“Weldra raken alle lama's hun zelfbeheersing kwijt”, lezen we. Het doet ons enigszins denken aan de bezetenheid der mediums in religies als macumba en santeria (3.3.)

O Wirth, *Genezing door oplegging der handen*⁸¹, zegt dat Indische tovenaars zichzelf in kunstmatige vervoering brengen en zich vreselijk verwonden. Hiervan herstellen zij zich ogenblikkelijk. Zij dansen en brengen al dansend wonden toe op de borst, het gezicht en de armen. Bij het einde van de dans stelpen zij het bloed, door onder het prevelen van gebeden de wonden dicht te knijpen.

En vermelden we tenslotte nog de uitspraak van Huc: “De lama-pokto zal zichzelf doden, zonder echter te sterven”. Bedoeld is dat hij zich de buik open snijdt, en deze nadien terug dicht maakt. Voor Westerlingen is het moeilijk om aan te nemen dat met zo'n magische daad werkelijkheid gemoeid is. Verwijzen we hier eveneens naar J. Marques Rivière, *Tantrik Yoga, Hindu and Tibetan*⁸² (Tantrische Yoga, Hindoeïstisch en Tibetaans), waar hij het heeft over magische tantrapraktijken en letterlijk schrijft: “The resurrection of a dead man is quite a natural thing in China”, “de verrijzenis van een dode is in China een eerder gewone zaak”. Rivière vermeldt hier bijna in het voorbijgaan wat voor ons als een ongelooflijk wonder overkomt. Onze cultuur staat inderdaad bijzonder sceptisch tegenover zulk een bewering. Rivière herhaalt zulk een magische daad eveneens in zijn boek *à l'Ombre des monastères Thibétains*⁸³ (In de schaduw van Tibetaanse kloosters), waar hij schrijft: “Ik zag ooit mijn lama Ramot'ché een dode opwekken”.

Een gecompliceerde beenbreuk

Marlo Morgan (4.2.1.), *Australië op blote voeten*⁸⁴, beschrijft een genezing. Eén der aboriginals doet een ongelukkige val en breekt zijn been. Vatten we samen.

Grote stenenjager liep over een richel, wanneer de grond plotseling onder hem wegzakte en hij van de rots viel op een stenig plateau, bijna zeven meter lager. Toen hij op een vlakke rots was neergelegd, konden we zien wat er met hem aan de hand was. Hij had een ernstige gecompliceerde breuk opgelopen tussen zijn rechterknie en enkel. Er stak ongeveer 5 cm bot door de huid, als een lelijke slagtang. Medicijnman bewoog zijn handen op enkele centimeters afstand langs het gewonde been heen en weer in een vloeiende beweging, eerst evenwijdig, daarna met een hand van boven naar beneden en de andere in omgekeerde richting.

Bij iedereen komt genezing van binnenuit. De geneesvrouw legde uit dat de op- en neergaande beweging van de handen over de bewuste plek, zonder die aan te raken, diende om de oorspronkelijke vorm van het gewonde been aan te geven. Dat zou zwelling gedurende de genezingsperiode voorkomen. Medicijnman hielp het geheugen van het bot om zich te herinneren hoe het er in gezonde toestand uitzag. Dit nam de schok weg die was ontstaan toen het in tweeën brak en uit de positie werd gerukt waarin het zich meer dan 30 jaar had bevonden. Geneesvrouw ‘praatte’ tegen het bot. Vervolgens begonnen de drie hoofdrolspelers in dit drama: medicijnman aan de voeten van de gewonde, geneesvrouw geknield naast hem, en de patiënt zelf, die op zijn rug lag, tegelijk te spreken alsof ze een gebed opzegden. Medicijnman omvatte de enkel met beide handen. Hij leek de voet niet werkelijk aan te raken of eraan te trekken. Geneesvrouw deed hetzelfde bij de knie. Hun woorden werden ritmisch opgezegd of gezongen. Toen kwam er een moment waarop ze tegelijkertijd hun stem verhieven en iets riepen. Ze moeten één of andere vorm van tractie hebben toegepast, hoewel ik niet kon zien dat er echt getrokken werd. Het bot gleed gewoon terug in het gat waar het uit had gestoken. Medicijnman hield de gerafelde huid bij elkaar en gebaarde naar Geneesvrouw, die nu de vreemde, lange, holle pijp die ze altijd bij zich droeg, begon los te maken.

Geneesvrouw stopte iets mysterieus in de pijp. Er kwam geen verband, geen spalk en geen hechting aan te pas en er waren geen krukken. De volgende morgen stond Grote Steenjager (opm.: de patiënt) op en liep met ons mee. Hij liep zelfs niet mank. Het ritueel dat ze hadden uitgevoerd, vertelden ze me, moest de druk op het bot verminderen en zwelling voorkomen. Het werkte. Binnen vijf dagen was alles weg. Er waren alleen een paar heel dunne littekens te zien waar het bot eruit had gestoken. De schrijfster Morgan zegt nog (o.c. 181): “Alle ziekten en kwalen hebben naar hun overtuiging een geestelijke achtergrond en dienen als eerste stap naar een hoger doel”.

Het hele boek komt erg geloofwaardig en als een innig doorleefd verslag over. Verbazend is dat de schrijfster het aanvangt met: “Dit boek is een fictief werk, geïnspireerd door mijn ervaringen in Australië. Het is aan de lezer om zijn of haar boodschap via mijn verhaal te ontvangen.” Haar verhaal is zo in overeenstemming met wat in andere archaische culturen wordt aangetroffen, dat de reden voor haar voorbehoud ook elders kan gezocht worden. Zij is een Amerikaans arts. Misschien vreest ze door een aantal nominalistisch denkende collega’s uitgesloten te worden als zij aan zulke ‘onzin’ geloof hecht. Het doet ons een beetje denken aan Torey Haden, de kinderpsychologe, die omwille van haar reputatie, aanvankelijk niet wilde ingaan op paranormale hypothesen (2.3.). Morgan zou in haar milieu eventueel ook als ‘kettters’ kunnen bestempeld worden, zoals we dat al (4.1.) illustreerden.

Tot zover deze medische getuigenissen. Vermelden we nog enkele wijzen van magische beïnvloeding van het weer.

4.3.4. Weermagieën

Het ijs doen breken

In het derde hoofdstuk (3.3.5.) lieten we een missionaris aan het woord die vertelde hoe de zwarte magiër van een indianenstam het ijs van een rivier deed breken, zodat de indianen hun dierenhuiden toch met de kano konden vervoeren.

Ook J. Marques Rivière schrijft in zijn al eerder aangehaalde boek *à l'ombre des monastères Thibétains*⁸⁵ (In de schaduw van Tibetaanse kloosters): “Het is in Tibet gebruikelijk om aan een lama te vragen dat hij het laat regenen of hagelen. Ik zag ooit mijn meester van Lhasa een orkaan ontketenen”.

A. David-Neel, *Magic and mystery in Tibet*⁸⁶ (Magie en mysterie in Tibet), vermeldt: “Hij is een ngagspa (opm.: een magiër). Hij kan mensen en dieren genezen of hen ziek maken, zelfs van op afstand. Hij kan het laten regenen en hagelen, of de neerslag laten ophouden.

Nog in 2002 bericht *Le temps*⁸⁷ dat de Nepalezen trachten om de godin van de regen te verleiden. De krant schrijft: “Een tweehonderdtal boerinnen van Zuidwest Nepal zijn zondag naakt op hun veld gaan werken met het oog op het volbrengen van een ritueel dat regen moet brengen om zo een einde te maken aan de langdurige droogte. Dit ritueel, dat algemeen bekend is in Indië en Nepal, is bedoeld om Indra, de hindoe-godin van de regen, gunstig te stemmen.” Blijkbaar is volgens het volksgeloof deze godin wel eens meer wispelturig, en is ze te beïnvloeden met seksuele rituelen. We komen hier nog uitgebreid op terug (11.3.2.).

De Bijbel, *Marc. 4, 37*, vermeldt eveneens het beheersen van de natuur door Jezus: “En er stak een hevige storm op en de golven sloegen over de boot, zodat die al vol liep. Maar Hij lag op het achterdek op een kussen te slapen. De apostelen maakten Hem wakker en zeiden: “Meester, kan het U niet schelen dat wij vergaan?” Hij stond op en bestrafte de wind en het water: “Zwijg, wees stil!” En de wind ging liggen en het werd volkomen stil. Hij zei tegen zijn apostelen: “Waarom zijn jullie bang? Hebben jullie nog geen vertrouwen?”. Ze werden door schrik bevangen, en zeiden tegen elkaar: “Wie is Hij toch, dat zelfs de wind en het water Hem gehoorzamen?”

Tot zover enkele getuigenissen van magische suggestie en magische experimenten.

4.4. Mantië en magie I: Samengevat

De werkelijkheid is drieledig: er is de natuur, de buitennatuur en de bovennatuur. We vroegen ons af welke de plaats van de wetenschap hierin is. Ze situeert zich vooral in “de natuur”. Het ingaan op de buiten- en bovennatuur brengt ons tot het paranormale. Dit vereist een voldoende openheid van geest, zodat onze axioma's ons toelaten om naast de profane, ook de sacrale wereld te leren kennen. Een inlevende houding, een logisch ingaan op enerzijds de feiten, en anderzijds op de talrijke getuigenissen, zijn hierbij goede wegwijzers.

Een aantal steekproeven met betrekking tot mantisch ‘zien’ en ‘horen’ getuigt ook hier voor hun werkelijkheidswaarde. Basis van deze mantië is de ijle stof. Zowat alle culturen van alle tijden en alle plaatsen waren (en zijn) ermee vertrouwd. De grote uitzondering blijft onze hedendaagse nominalistische cultuur. Heel wat ziëners beweren dat al wat bestaat, van zulke fijne stof vervuld is. Ze toont zich in een meer verdichte vorm in de diverse aura's van stenen, planten, dieren, mensen en zelfs in processen. We besloten dit onderdeel met een overzicht van de verschillende gradaties waarin de mantische waarneming zich kan uiten.

Ten slotte hadden we nog aandacht voor een aantal magische experimenten. Enkele steekproeven hebben betrekking op suggestie, een aantal andere kan materieel gewoon worden vastgesteld.

Referenties hoofdstuk 4

- ¹ Nansen F., *Onder de Eskimo's*, Amsterdam, Scheltens en Giltay, 1915, 158.
- ² Chalmers A., *Wat heet wetenschap*, Meppel / Amsterdam, 1981-1, 170 / 173.
- ³ Hübner K., *Die Wahrheit des Mythos*, München, 1985.
- ⁴ Test gezondheid, nummer 37 van juni-juli 2000, een uitgave van test-aankoop, Brussel, 39.
- ⁵ Zie http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20121104_00357623
- ⁶ Popper K., *Logik der Forschung*, Tübingen, 1924, New York, 1962.
- ⁷ Margolis J., *Ces savants excommuniés*, in: *Courrier international* 195 (28.07.1994), 34.
- ⁸ De standaard, 6 november 2013, 30.
- ⁹ *La Bible de Jérusalem*, Paris, 1978, 1416.
- ¹⁰ De Groot A., *De Bijbel over het wonder*, Roermond, 1961, 37.
- ¹¹ von Reichenbach C., *Der sensitive Mensch*, Stuttgart.
- ¹² Aafjes B., *Homerus' Odyssee VI*, 403, Meulenhof, Amsterdam, 1965, 103.
- ¹³ Grant J., *Meer dan één leven*, Deventer, Ankh-Hermes, 1973, 8. (// *Many lifetimes*, Victor Gollancz Ltd., London, 1968).
- ¹⁴ Morgan M., *Australië op blote voeten*, Bruna, Utrecht, 1955, 66.
- ¹⁵ Claes E., *Voor de open poort*, Leuven, De Caluwaert, 1952, 230.
- ¹⁶ Payne Ph., *Sluimerende vermogens in de mens*, 's Graveland, De driehoek, 1948, 65.
- ¹⁷ Willmann O., *Geschichte des Idealismus, I (Vorgeschichte und Geschichte der antiken Idealismus)*, Braunschweig, 1907², S. 609/610.
- ¹⁸ Haich E., *Inwijding*, Deventer, Ankh Hermes, 1978 (// *Einweihung*, Thielle, Fankhauser, 1960), 32.
- ¹⁹ Croiset G., *Croiset Paragnost*, autobiografie van Gerard Croiset, Strenghold, Naarden, 1977, 231.
- ²⁰ van der Zeeuw G., *Helderziendheid in ruimte en tijd*, Den Haag, s.d., 120.
- ²¹ Puharich A., *Les états seconds (Biologie du paranormal)*, Paris, Rombaldi Editeur 1976, 49, (// *Beyond Telepathy*, New York: Anchor Book, 1962).
- ²² Teernstra J. *Schetsen en verhalen uit Afrika*, Missiehuis weert, NL, 1922, 168.
- ²³ Attilio Gatti, *Mensen en dieren in Afrika*, Antwerpen, De Sikkel, 1953, 168/177.
- ²⁴ Xenofon, *Herinneringen aan Socrates*, IV: 8, 5.
- ²⁵ Plato, *Apologia* 31d.
- ²⁶ Poulain A., *Des grâces d'oraison (traité de théologie mystique)*, Paris, 1901-4, 291ss. (paroles intérieures).
- ²⁷ de la Bullaye P., S:J., *Les analogies psychologiques*, in: *settimana internazianale di etnologia religiosa*, Paris, 1926, 77.
- ²⁸ De Bie I., *Stemmen horen*, Humo van 27.01.1996, 22/27.
- ²⁹ Pancrazi J., *La voyance en héritage*, Paris, 1992, 153/157.
- ³⁰ Kallenberg Fr., *Offenbarungen des siderischen Pendels*, München, Huber, 1913.
- ³¹ Poortman J.J., *Ochêma*, *Geschiedenis en zin van het hylisch pluralisme*, Assen, Van Gorcum, 1954, (// *History of Hylis Pluralism*, Theosophical Society in the Netherlands).
- ³² Mead G.R.S. *The subtle body in western tradition*, London, Stuart and Watkins, 1967.
- ³³ Mechelse catechismus, Brugge, 1964, 21.
- ³⁴ David - Neel A., *Magic and mystery in Tibet*, London, Unwin paperbacks, 1939⁻¹, 1965, 53. (// *Mystiek en magie in Tibet*, Amsterdam, Gnosis, 1941).
- ³⁵ Meijling G. / W.H., Gijzen W., *De aura (Uitstraling van mens, dier, plant en steen)*, Deventer, Ankh - Hermes, 1975.
- ³⁶ Fortune D., *Psychische zelfverdediging, een studie in occulte pathologie en criminaliteit*, Amsterdam, Gnosis, 1937.
- ³⁷ Leadbeater C., *De chakra's*, Amsterdam, Theosofische vereniging, s.d..
- ³⁸ Kardec A., *L' Obsession*, Farciennes, Ed. de l'union Spirite, 1950.
- ³⁹ Montandon R., *Maison et lieux hantés*, Paris, La Diffusion Scientifique, 1953.
- ⁴⁰ Van der Zeeuw G., *Helderziendheid in ruimte en tijd*, Den Haag, s.d., 176.
- ⁴¹ Davis W., *De slang en de regenboog*, Amsterdam, Contact, 1986, 240.
- ⁴² de Rochas A., *l'extériorisation de la sensibilité*, Paris, Pygmalion, 1894, 81.
- ⁴³ Lancelin Ch., *La vie posthume*, Paris, Durville, 1923, 21.
- ⁴⁴ Payne Ph., *Sluimerende vermogens in de mens*, 's Graveland, De driehoek, 1948, 42 en 146.
- ⁴⁵ Brennan B., *Licht op de aura*, Haarlem, 1991, 89.
- ⁴⁶ Lerède; *Qu'est-ce que c'est la suggestologie?* Toulouse, 1980, 42.
- ⁴⁷ Reichenbach, *Der sensitive Mensch*, 2 Bde, Stuttgart, 1854.
- ⁴⁸ Kilner W., *The Human Atmosphere*, London, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., London, 1911.
- ⁴⁹ Burkhard Ursula, *Karlik, Begegnungen mit einem Elementarwesen*, Werkgemeinschaft Kunst und Heilpädagogik Weißenseifen, 1987.

-
- ⁵⁰ Rebcke L., Hildegard von Bingen, Ankh-Hermes, Deventer, 1981, 29, 38.
- ⁵¹ Haich E., Inwijding, Deventer, Ankh Hermes, 1978 (// Einweihung, Thielle, Fankhauser, 1960), 106.
- ⁵² Grant J., Meer dan één leven, Deventer, Ankh-Hermes, 1973, 197. (// Many lifetimes, Victor Gollancz Ltd., London, 1968).
- ⁵³ Brennan A., Licht op de aura, Haarlem, Becht, 1994, 6.
- ⁵⁴ Tenhaeff W., Magnetiseurs, Somnabules en gebedsgenezers, Den Haag, Leopold, 1969, 36.
- ⁵⁵ Payne Ph., Sluimerende vermogens in de mens, 's Graveland, De driehoek, 1948, 144.
- ⁵⁶ Teilard A., Ervaringen van dromen en visioenen van het generzijds, Deventer, Kluwer, s.d..
- ⁵⁷ Gmelig W., De aura, uitstraling van mens, dier en plant, 10.
- ⁵⁸ Van der Zeeuw G., Helderziendheid in ruimte en tijd, Den Haag, s.d., 251.
- ⁵⁹ Payne Ph., Sluimerende vermogens in de mens, 's Graveland, De driehoek, 1948, 17.
- ⁶⁰ Langendijk P., Gevoelige mensen en hun problemen, Deventer, 1983, 21.
- ⁶¹ Fortune D., De geheimen van dr. Taverner, Gnosis, s.d., 98.
- ⁶² Gmelig Meijling / W.H., Gijsen W., De aura (Uitstraling van mens, dier, plant en steen), Deventer, Ankh - Hermes, 1975, 21.
- ⁶³ Bois J., La telepathie, in: Les Etrennes merveilles, Paris, 1914, 203/213.
- ⁶⁴ Logan D., America Bewitched (The Rise of Black Magic and Spiritism), New York, William Morrow and Company, Inc. New York 1973, 65/71.
- ⁶⁵ Wilson C., Het occulte, Deventer, Ankh-Hermes BV, 1975, 107.
- ⁶⁶ Haich E., Inwijding, Deventer, Ankh Hermes, 1978 (// Einweihung, Thielle, Fankhauser, 1960), 94 e.v..
- ⁶⁷ Van Baaren Th., Doolhof der goden (Inleiding tot de vergelijkende godsdienstwetenschap), Amsterdam, Quirido, 1960, 189/195.
- ⁶⁸ De Jong K.H., De zwarte magie, Den Haag, Leopolds uitgeverij, 1955⁻², 10.
- ⁶⁹ Gatti A., Mensen en dieren in Afrika, De Sikkal, Antwerpen, 1953, 68-73.
- ⁷⁰ Moreno J.L., Gruppenspsychotherapie und Psychodrama (Einleitung in die Theorie und die Praxis), Stuttgart, 1973-2, 14.
- ⁷¹ Gris H., W. Dick W., Les nouveaux sorciers du Kremlin, 1978, Tcou, Fr. (In vertaling: Nieuwe parapsychologische ontdekkingen achter het ijzeren gordijn, Haarlem, 1979).
- ⁷² Les phénomènes inexplicables, The Reader's digest, Montréal, 1983, 253.
- ⁷³ Tenhaeff W., Magnetiseurs, Somnabules en gebedsgenezers, Den Haag, Leopold, 1969, 49.
- ⁷⁴ Atwater P., Kinderen van het nieuwe millennium, Sigma, 2000, 49.
- ⁷⁵ Dedet Chr., La mémoire du fleuve (L'Afrique aventureuse de Jean Michonet), Paris, Editions Phébus, 1984, 199.
- ⁷⁶ Volkenkundige Encyclopedie, Zeist, 232.
- ⁷⁷ Menzel R., Geleerden op avontuur, Bussem, Moussault, 1954, 150.
- ⁷⁸ Lantier J., La cité magique, magie et sexualité en Afrique noire, Paris, Marabout, 1972, 86.
- ⁷⁹ Gatti A., Mystiek Afrika, Amsterdam, Meulenhof, 27.
- ⁸⁰ Huc E.R., Souvenirs d'un voyage dans la Tartarie, le Thibet et la Chine pendant les années 1844, 1845 en 1846. In vertaling: Huc E.R., Dwars door Mongolië, 1953, Nijmegen, De koepel, 202-203.
- ⁸¹ Wirth O., Genezing door oplegging der handen, Amsterdam, Gnosis, 1924, 76.
- ⁸² Rivière J.M., Tantrik Yoga, Hindu and Tibetan, Wellingborough, Aquarian Press, 1973, 89.
- ⁸³ Rivière J.M., A l'ombre des monastères Thibétains, Paris, Attinger, 1930, 96, 205.
- ⁸⁴ Morgan M., Australië op blote voeten, Utrecht, Bruna, 1995, 101. (Februari 2001⁻²³).
- ⁸⁵ Rivière J.M., A l'ombre des monastères Thibétains, Paris, Attinger, 1930, 96, 205.
- ⁸⁶ David-Neel A., Magic and mystery in Tibet, London, Unwin paperbacks, 1939⁻¹, 1965, 58. (// Mystiek en magie in Tibet, Amsterdam, Gnosis, 1941).
- ⁸⁷ Le temps, Genève, 12 08 2002, 32.

Personenregister

- Abisjag van Sjoenem, 33
Anaximander, 30
Atwater P., 45, 54
Bois J., 41, 54
Brennan B., 35, 37, 53, 54
Burkhard U., 36
Chalmers A., 6, 53
Christus Jezus, 7, 11, 12, 14, 15, 16, 31, 32, 50, 51
Claes E., 19, 53
Claes S., 9
Croiset G., 20, 53
David, 53, 54
David-Neel A., 32, 51
Davis W., 32, 53
De Bie I., 25, 53
De Groot A., 14, 53
De Jong K., 43, 54
de Rochas A., 33, 34, 53
Dedet C., 45, 46, 54
Dick W., 44, 54
Durville H., 34, 53
Edison Th., 9
Edwards T., 9
Einstein A., 9
Feyerabend P., 6
Fortune D., 32, 40, 53, 54
Frobenius L., 43
Gabet J., 48
Galilei G., 9
Gatti A., 23, 24, 43, 44, 47, 53, 54
Gijsen W., 40, 53, 54
Gmelig W., 37, 40, 54
God, 6, 11, 12, 17, 22, 31
Grant J., 18, 37, 53, 54
Gris H., 44, 54
Haich E., 20, 36, 42, 53, 54
Herakleitos, 15, 30, 33
Herodes, 11, 13
Homer, 17, 30, 36, 53
Hübner K., 6, 53
Huc E., 48, 49, 54
Hurkos P., 22
Kallenberg F., 29, 53
Kilner W., 36, 53
Kulagina N., 44, 45
Lancelin Ch., 34, 53
Langendijk P., 38, 54
Lantier J., 47, 54
Leadbeater C., 53
Lerède J., 35, 53
Logan D., 41, 54
Maddox J., 9, 10
Margolis J., 9, 53
Marques Rivière J., 50, 51
Mattheüs, 13
Mead G., 31, 53
Menzel R., 46, 54
Mesmer F., 30
Moreno J., 44, 54
Morgan M., 19, 50, 51, 53, 54
Moss T., 35
Mozes, 11, 30
Nansen F., 4, 53
Pancrazi J., 26, 28, 29, 53
Paracelsus, 30
Parmenides van Elea, 15
Pasteur L., 9
Paulus, 32
Payne P., 19, 35, 37, 38, 53, 54
Peirce Ch., 8, 16, 18
Petrus, 32
Plato, 24, 30
Poortman J., 31, 53
Popper K., 8, 53
Puharich A., 22, 53
Rivière J., 50, 51, 54
Sarton G., 6
Sheldrake R., 9
Socrates, 24, 25, 30, 53
Teernstra J., 22, 53
Teilard A., 37, 54
Teiresias, 36
Tenhaeff W., 36, 37, 45, 54
Thales van Miletos, 12, 30
Trilles H., 22
Twaddekili, 23, 24
van Avila Theresia, 25
Van Baaren T., 43, 54
Van der Zeeuw G., 21, 32, 38, 53
von Bingen Hildegard, 36, 54
von Reichenbach C., 17, 36, 53
Wegener A., 9
Willmann O., 20

Wilson C., 41, 42, 54
Wirth O., 50, 54
Wolpert L., 9

Wright W., 9
Xenofon, 25, 53
Zenon van Elea, 15, 16